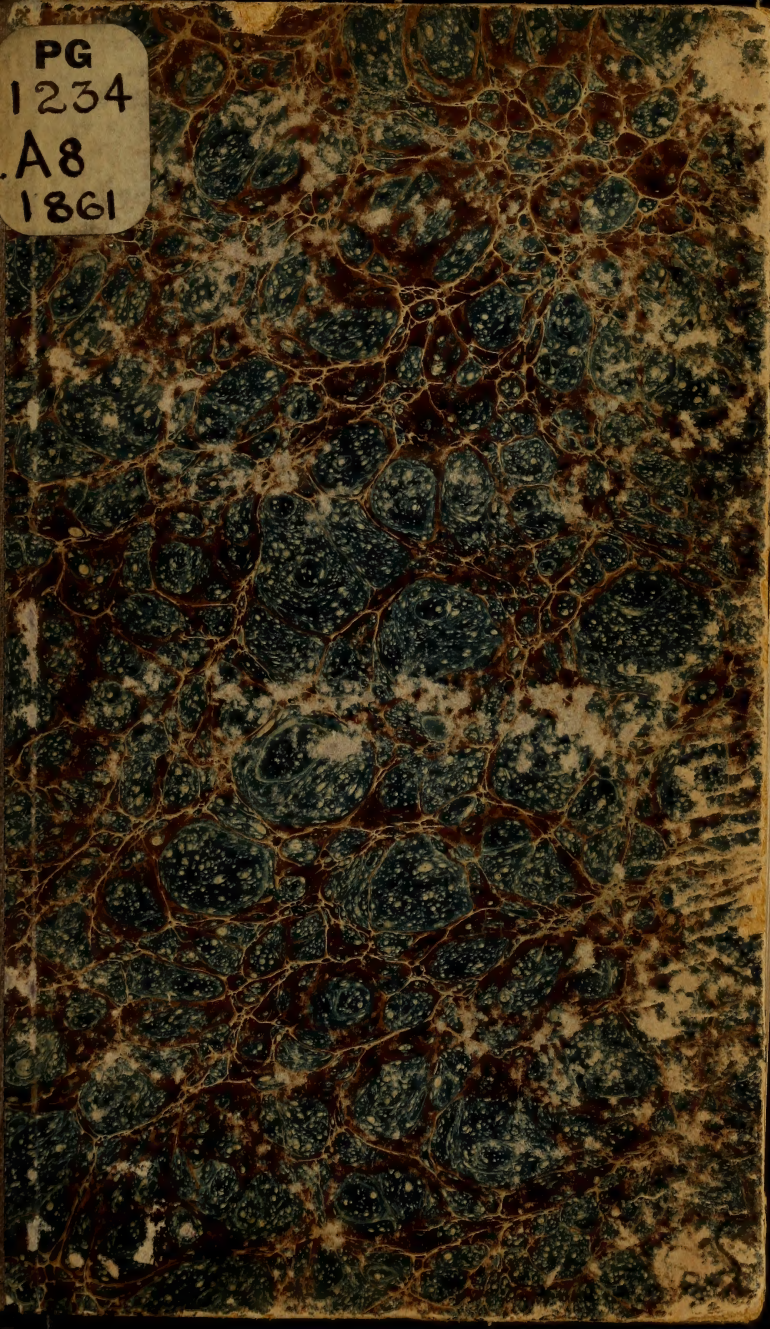

PG
1234
A8
1861

LIBRARY OF CONGRESS.

Chap. PG 1234

Shelf A8 1861

UNITED STATES OF AMERICA.

Reader
for
the 4th grade
of the Serbian schools
in Austria
(Serbian)

Скытанкы

ЧИТАНЬА

Austria. Min. f. cult. u. unt.

за

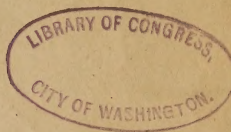
1234

четвѣртый разредъ

србскихъ главныхъ училишта

у

Аустрійскомъ Царству.

Коштуе везана с' платненымъ леѣма 47 новчиѣа.

У БЕЧУ.

Трошкомъ ц. кр. Дирекціе училиштныхъ кнѣига.

1861.

У

PG 1234

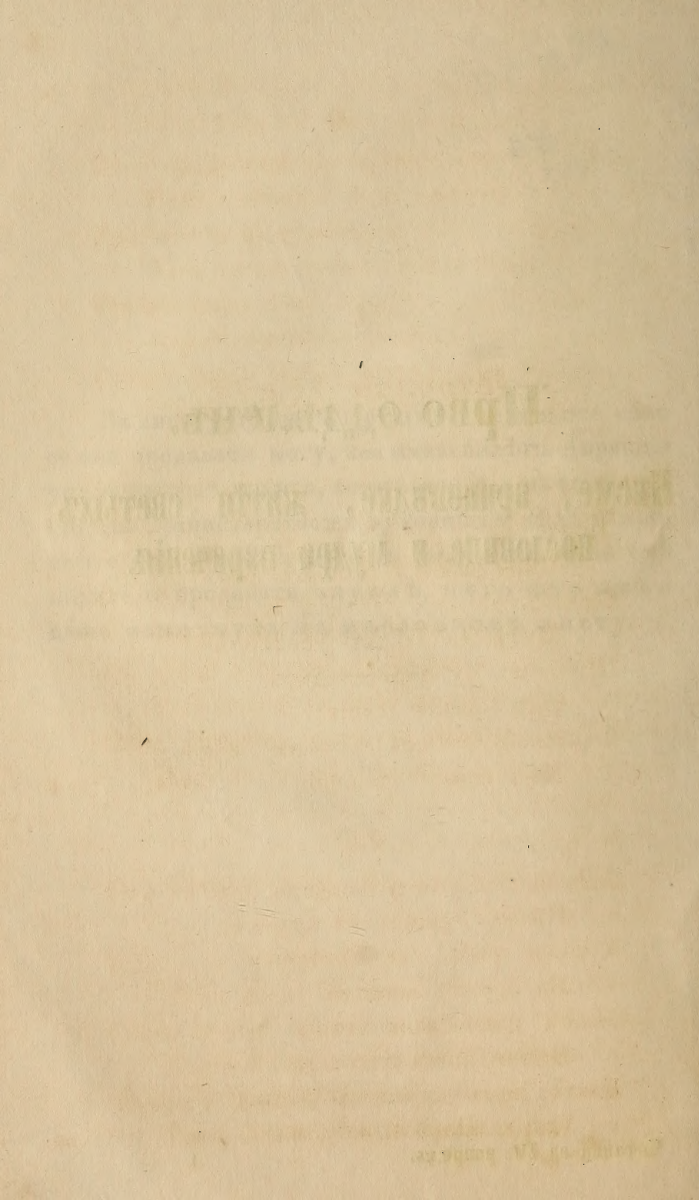
A8
1861

За явна училишта прописане кнѣге само
се оне продавати могу, кое имаю билѣгъ Дирекціе
училиштныхъ кнѣга, осимъ ако бы на то и дру-
гій тко Министерствомъ црковныхъ дѣла и про-
свѣте особито опуноможенъ быо; а нитко не смѣ
кнѣге те продавати скуплѣ, него што имъ в
цѣна изметнута на насловномъ листу.

Б.Н. - 200. 5, 10

Прво оддѣленѣ.

Пѣсѣ, приповѣдѣ, житія свѣтыхъ,
пословице и мудра изреченія.

1.

Народна Химна.

1.

Боже, живи, чувай Боже,
Цара нашегъ и нашъ домъ!
Силанъ вѣромъ да насъ може
Мудромъ владатъ десницомъ!
Штитимо Му царство давно
Одъ навале свачіе:
Съ хабсбургскомъ є кућомъ славно
Кобъ сповна Аустріе.

3

2.

Свѣстно, вѣрно и поштено
Правду, дужность бранимо,
А кадъ треба, тадъ храбрено
На оружѣ скочимо!
Знаюћ' како слава стара
Войску кити лаворомъ, —
Благо, животь, све за Цара
Све за Цара и за домъ!

16

3.

Што грађанинъ съ мукомъ стече,
 Тому войникъ буди штитъ;
 Уме ине нек' претече
 Умъ нашъ духомъ поноситъ!
 Срећа, слава нек' извиру
 Свудъ по земля' нашіе:
 Сунце Бож'е нек' у миру
 С'я врхъ среће Аустріе!

24

4.

Силе наше нек' се сложе:
 Свемогућанъ еръ е складъ;
 И найтежій ласно може
 Надвладат' се слогомъ рѣдъ.
 Къ ёдной цѣли погодљиви
 Сви настоймо бѣратски ит';
 Царь да живи, домъ да живи:
 Аустрія ће вѣчна быт'!

32

5.

Узъ нашего влада Цара
 Крвлю срдцемъ родица,
 Вѣковитогъ пуна чара
 Мила наша Царица.
 Сваку срећу, сваку славу
 Излій Боже, ты надъ Ньомъ:
 Франц' - Іосифа, Ёлисаву,
 Васъ Хабсбургскій живи домъ!

40

2.

Науке еванѣлске.

Тко є одъ Бога, онъ и рѣчи Божіе слуша.

Што нисте себи ради, не чин'те другоме.

Каквомъ мѣромъ даєте, онако ће вамъ 5
се вратити.

Не судите, да вамъ се не суди.

Каквымъ судомъ судите, онаквымъ ће
вами судити.

Не осуђуйте, и нећете быти осуђени. 10

Дайте и даће вамъ се.

Опраштайте и опростиће вамъ се.

Ако опраштате людма грѣхе нѣихове,
опростиће и вама отаць вашъ небесный
грѣхе ваше; ако ли не опраштате людма 15
грѣхова нѣиховыхъ, ни отаць вашъ неће
опростити вама грѣха вашихъ.

Све што хоћете да чине вами люди,
чините и вы нѣима; то є законъ, и то
су пророцы. 20

Любите и неприятелъ ваше.

Чините добро и оныма, кои васъ мрзе.

Благосиляйте и оне кои васъ куну.

Молитесе Богу и за оне, кои васъ
гоне, да будете сынови Отца вышнѣгъ, 25
кои є на небеси, и кои заповѣда сунцу,

да обасява и зле и добре, и кои дае даждь и праведныма и неправедныма.

Ако любите оне кои васъ любе, каква вамъ е хвала? и грѣшници любе оне кои нѣхъ любе; ако чините добро онима кои вами добро чине, каква вамъ е хвала? и грѣшници чинѣ тако; ако Бога называте само своіой браћи, па шта одвише чините? не чине ли то и незнабожцы; ако даѣте узаямъ онима, одъ коихъ се надате да ћете узети, каква вамъ е хвала? и грѣшници даю узаямъ, да узму опетъ онолико.

Любите и неприятелъ свое и чините имъ добро, и быће вамъ велика плата, и быћете сынови вышнѣга, ерѣ онъ е благъ и неблагодарныма и злыма.

Будите савршени као што е Отацъ вашъ небесный.

Мири се са супарникомъ твоимъ брзо, докъ си на путу съ нѣмъ, да те супарникъ не преда судіи, а судія не преда слуги и у тавницу не вргну; заиста ти кажемъ, нећешъ изаћи оданде, докъ не-
дашъ до послѣднѣгъ динара.

Благо онима кои миръ праве, ерѣ ће се сынови Божіи назвати.

Не злоби. Како можешъ рећи брату свомъ: „стани, да ти извадимъ трунъ изъ
ока твогъ“, а ето брвна у оку твома,

лицемѣре! Извади найпре брвно изъ ока
свогъ, пакъ ћешъ онда видити извадити
трунъ изъ ока брата своѣга.

Не говори зла. Добаръ човѣкъ изъ 60
добре клѣти износи добро; а зао човѣкъ
изъ зле клѣти износи зло.

Я вамъ кажемъ да ћете за сваку
праздну рѣчь кою реку люди, дати од-
говоръ у данъ страшнога суда. 65

Са своима ћешъ се рѣчма оправдати,
и своима ћешъ се рѣчма осудити.

Чувайсе одъ зла а чини добро.
Нема ништа сакривено, што се неће од-
крити, ни тайно што се неће дознати. 70

Свакій, тко зло чини, мрзи на види-
ло, и не иде къ видилу да му не пока-
раю дѣла нѣгова, еръ су зла; а кои
истину чини, иде къ видилу, да се виде
дѣла нѣгова, еръ су у Бога учинѣна. 75

Чувайте се одъ злыхъ людій. Вы сте
као овце међу вуцыма; будите дакле му-
дри као зміѣ, а беззазлени као голубови.

По родовима нѣиховимъ познаћете зле.
Еда ли се бере съ трня грожђе, или съ 80
чичка смокве? Тако свако добро дрво,
родове добре рађа, а зло дрво, родове
зле рађа. Не може добро дрво злыхъ ро-
дова рађати, ни дрво зло родова добрыхъ.
А свако дрво, коѣ не рађа рода доброгъ, 85
сѣку га и у оганъ бацаю.

Оставьте зле; они су слѣпе воѣе слѣпыма, а слѣпацѣ слѣпца ако води, оба ће у яму пасти.

90 Старайте се за се. Иштите и даће вамъ се; тражите и наћиће те; куцайте и отвориће вамъ се.

Свакій тко иште прима, и тко тражи, налази, и тко куца отвара му се.

95 Чувай свакъ свое. Тко има, даће му се и претећиће му; а тко нема, узеће му се и оно што има.

Буди милостивъ. Благо милостивима, ербо ће быти помиловани.

100 Кадъ даєшъ милостыню, не труби предъ собомъ, као што чине лицемѣри по зборницама и по улицама, да ихъ хвале люди? зашто вамъ кажемъ, примили су плату свою.

105 Кадъ даєшъ милостыню, да не зна лѣвака твоя шта чини десница; тако да буде милостыня твоя тайна, и отацъ твой кои види тайно, плати ће теби явно.

Поштуй родителѣ. Богъ заповѣда говорећи: поштуй отца своего и матеръ свою; а тко отца и матеръ не поштує, смрѣу да умре.

110 Покоравайсе властима. Богъ заповѣда, говорећи: благо кроткима, ербо ће наслѣдити землю.

Молите се Богу; а кадъ се мо-

лите, не говорите много као незнабожци, кои мысле да ће за своє многе рѣчи быти саслушани. Не будите као лицемѣри, кои радо по зборницама и на разкршћу ¹²⁰ по улицама стое и моле се, да ихъ виде люди; заиста вамъ кажемъ, да су примили плату свою.

Кадъ се молишъ уђи у клѣтъ твою и затвори врата, и помоли се Отцу свомъ ¹²⁵ кои є у тайности, и Отацъ твой кой види тайно, плати ће теби јавно.

Не кунисе никако; ни небомъ, єрбо є престолъ Божій; ни земљомъ, єрбо є подножие ногама нѣговима; ни главомъ ¹³⁰ своіомъ, єръ не можешъ ни длаке бѣле или црне начинити.

Кадъ приносишъ даръ твой олтару, а ондѣ се сѣтишъ, да братъ твой има нѣшто на тебе, остави ондѣ даръ и иди ¹³⁵ најпре те се помири съ братомъ твоимъ, па онда дођи и принеси даръ свой.

Люби Господа Бога своєга, свымъ срдцемъ своимъ, и свомъ душомъ своіомъ, и свомъ мисли своіомъ. То є прва и нај- ¹⁴⁰ већа заповѣдь. А друга є као и та: Люби ближнѣгъ своєгъ као и самогъ себе. У овимъ двѣма заповѣдма стои савъ законъ и сви пророцы.

Свакій кой слуша ове мое рѣчи и из- ¹⁴⁵ вршує ихъ, онъ є као и мударъ човѣкъ,

кои сазыда свою куѣу на камену. А сва-
кѣй кои слуша ове рѣчи мое, а не извр-
шуе ихъ, онъ ѣе быти као човѣкъ лудъ,
150 кои сазыда куѣу свою на песку, и удари
даждъ, и доѣоше воде и дунуше вѣтрови
и ударише на куѣу, и куѣа паде, и ра-
спаде се.

3.

Постоянство у евры.

Нѣкѣй язычный царь даде єднога сми-
реногъ владыку преда се извести и заи-
ште одъ овогъ, да се свое вѣре одре-
че и киповима кланяти обрече. Владыка
5 му одговори: „Господару! я то чинити
неѣу.“ Царь се разсрди и рекне. „Заръ
незнашь да є твой животъ у моѣой вла-
сти, и да те погубыти могу; єдна рѣчъ
и свршію се.“ „Знамъ,“ — одговори вла-
10 дыка, — „и опетъ не могу по твоѣой во-
льи учинити. Допусти ми само єдно пы-
танѣ: Єданъ одъ твоихъ вѣрныхъ слугу
падне неприятельма у шаке, и они га уз-
му гонити да се одрече тебе и да невѣр-
15 никъ и издаица буде, и зато што онъ
неѣе тебе да изда, притисну га и сдеру
му хальину съ леѣа и срамотно га одъ
себе отѣраю; — кажи, неѣеши ли му ты,
кадъ ти се врати, лѣпшу хальину дати

него пре, и претрплѣну срамоту съ че- 20
 сти вратити и наградити?“ „Да како да
 ѣу“, — одговори царь, — „ал' на што тай
 говоръ, и гдѣ ѣ тай случай?“ — онда вла-
 дыка рекне: „и мое ѣ тѣло трошна ха-
 льина само, и ты ѣ можешъ съ мене сву- 25
 ѣи, ал' я имамъ Господа мога, кои ѣе ми
 лѣпшу хальину дати. Заръ да я ову тро-
 шну хальину чувамъ, а да вѣру пога-
 зимъ? Не, никадъ!“ На то рекне царь:
 „Иди, праштамъ ти све.“ 30

4.

Св. евангелистъ Марко.

Светый евангелистъ Марко написао
 намъ ѣ повѣсть Спасителя нашего у св.
 Евангелію, кое ѣ у св. писму новогъ за-
 вѣта кнѣига друга.

Одъ нѣгове младости толико знамо, 5
 да ѣ онъ у Ёрусалиму роѣенъ и да ѣ срод-
 никъ апостола Варнаве. У куѣи нѣгове
 матере Маріе скупляшесе Ёрусалимски
 христіани ради богослуженія, и ту му се
 наука Христова у срдцу найпре ухватила. 10
 Далъ се и то зна, да ѣ нѣга св. Петаръ
 у христіанство превео, зато га у своіой
 првой посланицы своимъ милымъ сы-
 номъ называ.

15 Кадъ су апостоли Павелъ и Варнава сиротымъ христіаныма у унутрашньости землѣ дарке донели, кои су у Антіохіи за нѣхъ скуплѣни были, приключи се нѣма и Марко и оде съ нѣма у Антіохію.

20 Одатле пође са тѣма посланицыма мира у Кипръ и далѣ у малу Азію; али велике терете, коѣ ови свети мужеви трпити мораше, опасности и гоненя, коихъ свакій данъ одъ Юда претрпити имаше, поплаше

25 Марка, кои нѣе научіо те неволѣ патити, и онъ ихъ остави, и у Ёрусалимъ се врати.

Зла и бѣде, што су ихъ при разпространѣваню христіанства први христіани поднести имали, были су толике, да су

30 често и добри христіани духомъ клонуты морали. Тымъ выше се чудити и више благодарити имамо оныма првыма мужевма, кои су те све бѣде тврдо сносили, и ничимъ се застрашити нису дали.

35 И Марко ѣ имао вѣре и любви, алъ нѣгова вѣра и любовь не беше іошть толико снажна, да ѣ онъ себе свладати могао, и за свога Спасителя све оставити и све претрпити. Али Богъ ѣ наредіо да

40 му нѣгова страпљивость средство буде, да до болѣгъ познаня дође.

При свомъ повратку у Ёрусалимъ почне онъ као нѣкій стыдъ осѣћати са своѣ малодушности, коя га ѣ обвлада

была. У своіой молитви потужи се онъ 45
самъ на себе предъ Богомъ, и удво-
стручи свою ревность у дужностима хри-
стіанскими. За кратко врѣме осѣти онъ
себе оснажена противу свию бѣда за Спа-
сителя борити се, и онъ се на ново од- 50
важи, язычницима св. Евангеліе пропо-
вѣдати.

Са своимъ братомъ Варнавомъ оде
онъ опетъ у Кипаръ, и сносио є съ нѣмъ
све терете свогъ званія. Своіомъ апостол- 55
скомъ ревносту заглади онъ свою пре-
ѣшную слабость, и задобыє любовь и по-
читанѣ кодъ оба апостола Петра и Павла.

Око године 62. дође Марко у Римъ,
и буде одъ Павла, кои тада првый редъ 60
у заточенію бѣше, общини Колоской най-
времѣе препорученъ.

И при другомъ заточенію св. апо-
стола Павла дође Марко на позывъ овогъ
апостола у Римъ, и подпомогаше овогъ 65
и св. Петра у нѣхвомъ апостолскомъ
званію и тѣшише обоицу у нѣхвомъ
заточенію.

Али желя св. Евангеліе и далѣ по
свѣту разпростирати натѣра га, пакъ и 70
далѣ у свѣтъ пође. Прво оде у Алексан-
дрію у Египетъ гдѣ пре нѣга іоштъ ни-
коєгъ апостола не бѣше. Духъ божій бла-
гослови ревность нѣгову. Жители овогъ

75 града, кои донде мртвымъ идолима служише и нѣма се кланяше, приме се одмахъ сви листомъ христіанства, и показаше се врло ревнѣиви у добрымъ дѣлима.

Ал' докъ є чрезъ нѣгове неуморне
80 труде брой христіана у Африки све већи бывао, непріятельи христіанства међутымъ о нѣговой пропасти радише, и Марко потврди любовъ божіегъ Евангелія мученическомъ смрти, кою у Александріи
85 претрпи.

Христіани у Вуколи, недалеко одъ Александріе, покупе мошти нѣговогогъ тѣла и саране ихъ на ономъ мѣсту, гдѣ се на богослуженіе и молитву скупляше.

5.

Господу Правде.

Блаженъ онай о Господи,

Кои Тебе зове свуда.

Блаженъ спасенъ онай само,

4 Тко є у Твою правду узда.

Ты никога іоште ни си

Страдаюћегъ оставіо.

У свакоме краю Ты си

8 Праведнога заштитіо.

Моя є душа Теби само

Єдиноме повѣрава.

У грудима чиста савѣсть,

12 Твоіомъ є правдомъ утѣшава.

6.

Апостолске науке.

Недай се злу надвладати, него над-
владай зло добромъ.

Не угледайте се на зло него на добро.

Тко е радъ да живи, и да види дане
добре, нека задржи езикъ свой одъ зла, 5
и устнѣ да неговоре преваре; нека се
уклони одъ зла, и нека учини добро; нека
тражи мира и нека се држи нѣга; ерѣ
очи Божіе гледаю и на оне, кои зло чине,
да ихъ истреби са землѣ. 10

Богъ побожне избавля одъ напасти,
а неправеднике мучеѣи чува за данъ
судный.

Кои добро чини, одъ Бога е; а кои
зло чини, не види Бога. 15

Тко твори грѣхъ, одъ ѡавола е; ерѣ
ѡаво грѣши одъ почетка.

Коигодъ не твори правде и не любѣ
брата свогъ, ни е одъ Бога.

Кои е годъ роѣнъ, одъ Бога, не 20
твори грѣха, по томе се познаю дѣца
Божія.

Одбацѣте лажъ и говорите истину
свакій са своимъ ближнимъ.

Никоя хрѣва рѣчь да не изилази 25
изъ уста вашихъ, него само што е добро.

Колико годъ до васъ стои, имайте миръ са свима людма.

Любите еданъ другога, еръ е любовъ
30 одъ Бога.

Свакій кои има любви одъ Бога е, а кои нема любви, непознае Бога, еръ е Богъ любовъ.

Ако тко рече: Я любимъ Бога, а
35 мрзи на брата свогъ, лажа е; еръ тко не любви брата свогъ коегъ види, како може любити Бога, коегъ не види.

Тко любви брата свогъ, у видилу живи и саблазни у нѣму нема; а кои
40 мрзи на брата свогъ у тами е, и у тами ходи, и незна куда иде, еръ му е тама заслѣпила очи.

Будите сви сложни, братолюбиви, милостиви, понизни.

45 Не враѣайте зло за зло ни псовке за псовку; него на супротъ благосиляйте, знаюѣи да сте на то позвани да наслѣдите благословъ.

Као у єдноме тѣлу што имамо многе
50 уде, а уди сви немаю еданъ посао; тако смо многи єдно тѣло у Христу, а по себи смо уди еданъ другоме.

Кадъ бы све тѣло око было, гдѣ е чувенѣ; а кадъ бы све было чувенѣ, гдѣ
55 е мирисанѣ? Али Богъ постави све уде у тѣлу, како е годъ хтѣо. Кадъ бы сви

были єданъ удъ, гдѣ є тѣло? Садъ су пакъ многи уди а єдно тѣло. Око не може реѣи руци, не требашъ ми, ни глава ногама, не требате ми.

60

Богъ сложи тѣло да не буде распре, него да се уди єднако брину єданъ за другога, и ако страда єданъ удъ, съ нѣмъ страдаю сви уди; а ако ли се єданъ удъ слави, съ нѣмъ се радую сви. А вы сте тѣло Христово и уди међу собомъ.

65

Слушайте учительъ свое и покорявайте имъ се, єръ се они стараю за душе ваше, као кои ће дати одговоръ, да то съ радосѣу чине, а не уздишуѣи.

70

Не пуштай у немаръ караня господня, нити губи волѣ кадъ те онъ покара; єръ кога люби онога и кара, и бие свакога сына, коєгъ прима.

75

Свако каранѣ кадъ бива, нечини се да є радость, али послѣ доѣе миранъ родъ правде оныма, кои су научени нѣме.

Слушайте у свему свое господаре, не само предъ очима радеѣи као да людма угаѣате, него у простоти срдца, боеѣи се Бога; и све што годъ чините, чините одъ срдца као Господу, а не као людма, знаюѣи да ѣете одъ нѣга примити плату наслѣдства.

80

Свака душа да се покорова властма

коє владаю; ерѣ нема власти да ние одѣ Бога; а што су власти, одѣ Бога су поставлѣне.

90 Кои се противе власти, противе се наредби Божіой; а кои се противе, примиѣе грѣхъ на себе.

Будите покорни свакой власти човѣчіой Бога ради; ако цару као господару;
95 ако кнезовыма као нѣговымъ посланицыма за освету злочинаца, а за хвалу добротворыма.

7.

Христіанска любовь

Ако езыке людске и анѣлске говоримъ, а любви немамъ, онда самъ као звоно коє звони, или прапорацъ кои звечи

И ако имамъ пророчство и знамъ све
5 тайне и сва знаня, и ако имамъ сву вѣру да и планине премѣштамъ, а любви немамъ, ништа самъ.

И ако раздамъ све иманѣ свое, и ако предамъ тѣло мое, да се сажеже а любви немамъ, ништа ми не помаже.
10

Любавъ дуго трпи, милокрвна є; любовъ не завиди; любовъ се не велича, не надима се; не чини што не валя, не тражи свое, не срди се, не мисли о злу; не ра-

дуе се неправди, а радуе се истини, све ¹⁵
заклания, све вѣруе, свему се нада, све
трпи.

Любавь никадъ не престае, а про-
рочство ако ће и престати, езыци ако ће
умукнути, разума ако ће нестати; ерѣ ²⁰
нѣшто знамо и нѣшто пророкуемо, ал'
кадъ дође савршено, онда ће престати,
што е нѣшто.

Кадъ я быя мало дѣте, као дѣте го-
ворахъ, као дѣте мишляхъ, као дѣте раз- ²⁵
мишлявахъ; а кадъ постадо човѣкъ, од-
баци дѣтинство.

Тако садъ видимо као стакло у за-
гонетки, а онда ћемо лицемъ къ лицу;
садъ познаемъ нѣшто, а онда ћу познати ³⁰
као што самъ познатъ.

А садъ остае вѣра, надежда и лю-
бавь, ово трое; али е любовь найвећа
међу њима. (Прво писмо апостола Павла
Коринѣанима, глава XIII. 1—23.) 35

8.

Пушникъ.

У едномъ градцу — комъ се данасъ
ни камена незна, — живляше еданъ врло
богатъ господаръ, кои сиротинѣи мало
добра чиняше ал' силне новце тропише
на украшенѣ градца.

- Єдно вече дође му путникъ нѣкій, и замоли га, да му конака даде, али овај га гордо и срдито одбие, говорећи: „није ово крчма.“ На то му путникъ рекне:
- 10 „а Вы ми допустите само три питаня. Тко є пре Васъ у овомъ граду бую?“ „Мой отаць.“ „А пређе нѣга?“ „Нѣговъ отаць, мой дѣдъ.“ „А тко ће послѣ васъ?“ „Ако Богъ да, мой сынъ.“ „Дакле кадъ
- 15 свакій одъ Васъ само нѣко кратко врѣме у нѣму живити има, и онда га другомъ уступити мора, да што сте Вы у нѣму него гости, и градаць є Вашъ доиста гостилникъ: зато не трошите толико на
- 20 украшенѣ само, пропастьє и нестаетє га као и Васъ, кои то кратко врѣме у нѣму бити имате; него чините сиротинѣ добра, пакъ ћете у небу себи градаць сградити.“
- 25 Господара ове рѣчи трону, и онъ задржи путника на конаку, и постаде одъ то доба милосрданъ према свакомъ бѣднику.

9.

Господу заштитнику.

Благій Боже! дай да може,
 И одъ сада к'о до сада,
 Срећна звати с' и казати с'
 Моя душа, која слуша,

И чествую свете Твое 5
 Заповѣди. И у бѣди
 И у среѣи нема веѣи
 Заштитника него рука
 Света Твоя, коя моя
 Сва обрана. Заклонъ грана. 10
 Свагда буди противъ людѣй
 Злоботворны и притворны:
 Одъ проклете ныне чете
 Свелукаве закрили ме.
 Я се и садъ к'о и до садъ 15
 Уздамъ у Те, вѣчный свѣте!
 Невечернѣ славе вышнѣ.
 И одъ сада Теби свагда
 Припадат' ѣу и молит' ѣу:
 За заштиту Твою свету 20
 Данъ и ноѣу, свемогуѣу. —
 А мое ѣе свагда веѣе
 Дѣло быти угодити,
 Теби Отче, свѣта Творче!
 И судію праведнѣйшій, 25
 Кои држишъ судъ и милость
 Да заслужимъ погледъ светый
 Свебуднога ока Твога.

10.

Родишельи.

Поштуй отца твогъ и мать твою,
 да ти благо буде и да дуговѣчанъ (дуго-
 лѣтанъ) будешъ на земли.

Тко годъ неброєна она добра забо-
 5 равити уме, што му родителъи чине, нит-
 ковъ є и неблагодарникъ, и кадгодъ буде
 зло ће скончати.

Родителъи су намъ живодавцы, они
 су подпора младости, одхранителъи, чу-
 10 вари и воспытателъи; они су намъ први
 и найвећи приятелъи и помоћници у нуж-
 дама и невољама; они се брину и муче,
 да насъ здраве и срећне виде, пакъ тко
 нъихъ не почитує, Божіє заповѣди гази
 15 и Божію волю.

Хоћете ли да знате колико валя ро-
 дителъ почитовати, узмите примѣръ на
 Даму Нетиноме сыну.

Дамова мати несретнымъ нѣкимъ
 20 случаємъ помете памећу, и почне га у
 томъ станю често злоставляти, грдећи га
 и удараюћи башъ онда, кадъ онъ у друж-
 ствама сѣђаше; ал' добромъ овоме сыну
 ни єдна єдына рѣчь противу матере преко
 25 устна не изађе, до само: „не мой мати.
 Мати буди добра, ты си ме увѣкъ волела.“

Єдаредъ се изгуби са првосвештенич-
 ке одежде драгъ каменъ єданъ, а све-
 штеницы знаюћи да има у Даме єданъ
 30 врло лѣпъ драгъ каменъ, дођу къ нѣму
 и понуде му многе новце за тай каменъ.
 Дамъ пристане и пође у собу да имъ из-
 несе каменъ, ал' улазећи спази да му

отацъ спава, пакъ се одмахъ врати и ла-
 гано врата за собомъ притвораюѣи яви, 35
 да имъ за садъ камена дати не може,
 ма да колике новце за нѣга добыва, ерѣ
 отацъ спава, и онѣ му нипошто ниє сна
 кварити радѣ. Свештеницы мисляше, да
 се Дамѣ само зато на санѣ отчинѣ из- 40
 говара, што є радѣ да му іоштѣ выше
 за каменѣ понуде, и обѣѣаю му іоштѣ
 выше. „Не, — одговори имѣ Дамѣ, — я не
 могу санѣ отцу момѣ кварити ни за свегѣ
 свѣта благо.“ И свештеницы мораше при- 45
 чекати, докѣ се Нетина самѣ не пробуди,
 и онда имѣ Дамѣ изнесе каменѣ; и кадѣ
 имѣ га предаде, пруже му они онолико
 новаца колико му у другій махѣ обѣѣали
 быяше; ал' онѣ нехтѣ примити, говореѣи: 50
 „Нисамѣ радѣ да мою радость, любовѣ
 вами чинеѣи, окалямѣ; дайте само оно,
 што сте у првый махѣ обѣѣали, я ѣу за-
 доволянѣ быти.“ Они му дадоше и бла-
 гословише га. 55

Дамѣ є язычникѣ быо, пакѣ кадѣ и
 язычникѣ тако учинити уме, да шта треба
 да чинимо мы, кои смо светымѣ зако-
 номѣ Божіимѣ родителѣ наше почитовати
 дужни?

Св. Іованъ милосливый.

Светый Іованъ милостивый родио се у граду Аматунту на острову Кипру год. 558, послѣ Хр. Збогъ велике милости пре-
 ма сиротинѣи, назвала га є црква „милос-
 5 стивымъ.“ Онъ є быо сынъ богатыхъ ро-
 дителя, кои су га у закону христіанскомъ
 воспытали и за грађанскій животъ при-
 уготовили.

Кадъ є св. Іованъ до мужескогъ воз-
 10 раста доспѣо, ожени се онъ по желѣи
 своихъ родителя, и у дому свомъ као бо-
 гатъ грађанинъ дѣлио є милостыню слѣ-
 пыма, клястима и сиромасима. Ни єданъ
 невольникъ, кои бы помоћи кодъ нѣга
 15 потражіо, ниє изъ куће нѣгове безъ
 утѣхе изишао.

Послѣ нѣкогъ врѣмена жена и дѣца
 светога Іована помру. У туги за своима
 могао се онъ само съ тымъ утѣшити,
 20 што є тврдо вѣровао, да є Божія воля
 была да тако буде, и што є у ударцу
 томъ сматрао позывъ съ неба на нѣга
 управлѣный. Слѣдуюћи савѣту еванѣл-
 скомъ распрода онъ свое иманѣ и ступи
 25 у монашскій чинъ, гдѣ на скоро свеште-
 никомъ постане. Служећи Богу и людма

задобыѣ св. Іованъ велико поштованъ и повѣренъ и у 50. своіой години избранъ буде за Патріарха Александрійскогъ. На овомъ найвеѣмъ степену архиѣрейскога 30 достоинства блистао є онъ као звѣзда прве величине. Свию очи бяху на нѣга управлѣне; нѣговъ примѣръ, нѣговъ начинъ живота уливаше у срдца вѣрныхъ христіанску любовъ, коя є испуненъ за- 35 кона и саюзъ савршенства. Многе є онъ незнабожце привео къ свѣтлости еванѣлске науке, многе заблуѣенике обратио є онъ на путь спасенія.

Као Патріархъ добыѣ св. Іованъ до- 40 вольно средства, да може бѣду и неволю убогихъ сиромаша у великомъ граду Александріи и у околини овога ублажавати; и то є онъ доиста чиніо съ найвеѣмъ любви са нечувенымъ пожртвованѣмъ 45 и одрицанѣмъ себе самага. Све своє доходке трошіо є онъ на благотворне цѣли, а самъ се задоволявао простомъ рааномъ, простымъ одѣломъ и простымъ намѣштаємъ дома свога. 50

Одъ онога дана кадъ є на престолъ патріаршескій ступио, шило є св. Іованъ слуге своє често по свыма краєвима града гдѣ сиротыня живяше, и призивао у дворъ свой ниште и убоге, старе и не- 55 ке, слѣпе и сакате кои не могаху себе хлѣ-

бомъ раанити. Брой сиромаша, коє онъ надгледаше и за коє се стараше узлазіо є много пута на 75000 душа.

60 По себи се разумѣ, да Светитель не бы быо у станю све те сиромаше самъ своимъ трошкомъ раанити и издржавати, али є примѣръ нѣговъ учиніо, да су се многи засушени кладенци, водомъ мило-
65 срдія испунили. Многи богатырци видеѣи шта ради Патріархъ доношаху му сил- ный новацъ съ молбомъ да га онъ упо- треби на корысть сиротынѣ. И тако што є Светитель сиромаше веѣма угледао, то
70 є све выше средства добыаю, да може съ нѣима по жельи срдца свого дѣла мило- сти тѣлесне чинити слѣпыма, клястима и изнемоглыма.

Єдномъ опомену га служительи да се
75 умѣри у дѣленю милостынѣ: єрь ѣе се иначе изворъ добротинства скоро исцр- пити морати; а Светый имъ одговори: „И кадъ бы сви люди милостынѣ потре- бовали, я бы опетъ изнашао средство да
80 свима помогнемъ; єрь є скровиште Божіє милости неизцрпимо. Я слѣдуємъ нагону срдца свого, подпуно самъ увѣренъ да ѣе свакій, кои сѣе, обылно и пожнѣти.“

Нѣкій човѣкъ, коме є св. Іованъ у
85 нужди помогао, припадне му къ ногама благодарѣи на учинѣной молости. Свети-

тель, кои одъ людій никакве хвале тра-
 жію ние, пресѣче му бесѣду овимъ рѣч-
 ма: „Драгій брате! на што толика хвала
 за мало добра коє самъ ти учинію? Я ни- 90
 самъ кровь свою за тебе пролію, као што
 є Христосъ Спаситель свою драгоцѣну
 кровь за све насъ излію. Нѣму буди на
 свачему хвала.“

12.

Изъ кнѣига Мойсеовыхъ.

Люби Господа Бога твогъ свымъ
 срдцемъ своимъ, и своимъ душою своимъ
 и своимъ снагомъ своимъ.

Будите свети, као што самъ светъ я
 Господь Богъ вашъ. 5

Я самъ Господь Богъ твой, не узи-
 мьли себи богова другихъ окромъ мене.

Не кланяйте се киповима, ни узи-
 мьлите себи богова резаныхъ ни ливе-
 ныхъ; я самъ Господь Богъ вашъ. 10

Проклетъ быю тко кипа начинію, и
 нѣму се кланяю.

Не начини себи кипа, ни коєгъ подо-
 бія, было о ономъ што є у небу, или на
 земли, или у води и подъ земльомъ; нити 15
 се томе кланяй, ни служи: ерь я самъ

Господь Богъ твой, Богъ якій и ревнливый, кои ѣу грѣхе отаца каштиговати на дѣцы до трећегъ и четвертогъ рода, ако
 20 не узлюбѣ мене; а чиниѣу милости неброенымъ хилядама, кои ме любили буду и мое заповѣди извршивали.

Туѣимъ боговима не-кланяйте се ни служите, ни чините по нѣима: него служите
 25 Господу Богу вашему, пакъ ѣу благословити вашъ хлѣбъ и вино и воду, и одвратиѣу бѣлести одъ васъ, и благословиѣу васъ съ дѣцомъ и плодовыма и съ дугимъ животомъ, и страхъ ѣу слати
 30 предъ вама, да се устраве сви народи на коѣ ударите, и да сви неприятельи ваши бѣже испредъ васъ.

Шестъ дана ради и свршуй сва дѣла твоя, а у данъ седмый неради ни ты, ни
 35 сынъ ти, ни кѣи, ни слуга, ни служкиня, ни туѣинъ кои ѣ кодъ тебе, ни марва твоя, нити икои скоть твой, ерь ѣ и Богъ свѣтъ овай за шестъ дана стварао, а седмый се одморіо, и тай данъ благословіо и посветіо; сѣти га се дакле и
 40 светкуй га.

Што си Богу завѣштао, не одлажи, него извршуй одмахъ, да ти се у грѣхъ не упише.

45 Тко жертву узприноси боговыма, а не Богу єдномѣ, убиєнъ да буде.

Не куните се именовъ Божіимъ у неправду и превару, да неокаляте свето име нѣгово.

Не употреби имена Божіегъ на зло, 50
єрѣ неће безъ каштиге проѣи, тко име нѣгово на зло употребіо буде.

Тко име Божіє узгрди; нека га народъ каменѣмъ убиє.

Псовача на полѣ извуцыте, и све 55
кои су га чули сазовите, нека га каменѣмъ убию.

Свакій нека се отцу свомъ и матери своіой покорава, тко є радъ среѣанъ да 60
буде.

Поштуй отца твогъ и матеръ твою,
да ти благо буде и да дуголѣтанъ будешъ на земли.

Проклетъ быо, тко отца свогъ и матеръ свою срамотіо. 65

Тко отца свогъ или матеръ нагрди, убиєнъ да буде.

Тко зло рекне отцу свомъ или матери своіой, убиєнъ да буде.

Сву дѣцу, што своє родителѣ и старіє не слушаю, и нѣима се не покораваю, властима предайте, и народъ сазовыте, нека ихъ каменѣмъ побію. 70

Власти поштуйте а Бога се бойте.

Поштуйте старіє люде и предъ нѣи- 75
ма устаните, а Бога се бойте.

Не мрзи на брата свогъ, него ако зло чини опоменѣ га, да ти се у грѣхъ не упише.

80 Не буди освѣтливъ, не вражай зло за зло, него люби ближнѣгъ свогъ као самога себе.

Не гледай на друге, што зло чине, па да чинишъ и ты, него се Бога бой.

85 Не крадите, не лажите, не оцрнюйте ближнѣга свога.

Не износи на друга твогъ свѣдочанства лажлива.

Не прими, не изнеси лажи на другог⁹⁰а, нити се съ невалялимъ дружи, да му свѣдокъ будешъ у неправду.

Одъ неправе рѣчи одустани, невиногъ и праведнога не убій, невалялога не правдай ни брани мыта нѣговогъ ра⁹⁵ди, ни мыта прими.

Немойте варати ни съ коіомъ мѣромъ, него мѣрите свакомъ са мѣромъ правомъ.

Не чини неправде у сѹду, нити гле¹⁰⁰дай туженомъ ни тужителю лика, господства, ни богатства; него суди свакоме по правди.

Не узимљи одъ брата твогъ лихве, нити выше него што си му дао.

105 Ако коме новаца узаямъ дашъ, не буди

му отималица, не гомилай лихве на нѣга, ербо ѣшъ зло проѣи.

Ако братъ твой у бѣду падне, помози му, и прими га къ себи, нека твой братъ кодъ тебе буде. 110

Ако братъ твой у сиротыню падне, и теби се у службу понуди и прода; не држи га као роба, него као брата свогъ.

Проклетъ быо, тко туѣ дирао и отимао. 115

Проклетъ быо, тко право туѣина, удовица и сирота закидао.

Туѣина, кой вамъ є прибѣгао не гоните; него га држите и любите као свое и себе саме. 120

Туѣинима, удовицама и сиротама не чините неправде ни зла, еръ ѣе плачь нѣиховъ до мене допрети, и я ѣу ихъ са-слушати и разгнѣвити се, и мачемъ васъ посѣѣи, да ваше жене удовице остану, и 125
ваша дѣца сироте.

Кадъ си твоє нѣиве пожнѣо и воѣе и винограде обрао, немой ихъ пабирчити; него остави то туѣинима и удовицама и сиротама, пакъ ѣе благословити Богъ сва 130
дѣла руку твоихъ.

Не задржите и не закините плате наѣмнику, бѣднику и сирوماху, быо онъ вашъ или туѣинъ; него издайте све што є нѣино одмахъ: они тымъ душу држе, 135

пакъ да се не заплачу на васъ, еръ ће
вамъ у тежакъ грѣхъ уписано быти.

Не узимљи у залогу халъине съ ле-
ѣа, или ако ти є тко дао, врати му є пре
140 вечера, да га не ухвати ноћъ гола и на-
га, и да се не заплаче на тебе: ербо ѣу
га я чути, и нѣму ѣу а не теби мило-
стивъ быти.

Проклетъ быо, ко незналогъ или слѣ-
145 погъ варао.

Тко украде вола или овцу и заколѣ
или прода, петъ волова да врати за єд-
ногъ, и чєтыри овце за єдну.

Тко туђу нѣиву или воће и вино-
150 градъ оштети, марву свою у нѣима па-
суѣи, са наибольшимъ одъ свое нѣиве и
воћа или винограда штету да накнади.

Ако видишъ марвинче брата твогъ
тумарати, не проѣи га, него врати брату
155 свомъ. Исто тако учини са свакомъ
другомъ изгублѣномъ ствари нѣговомъ,
гдѣгодъ наиѣешъ на ню, или дознашъ
за ню.

Ако неприятеля твогъ говече наѣешъ
160 блудеѣе, не проѣи га, него врати и по-
дай чие є.

Ако спазишъ неприятеля твогъ мар-
винче да є подъ товаромъ пало, не мимо-
иѣи га, него приступи и помози подиѣи
165 му се.

Ако на гнѣздо птичіе наиђешъ, и птичиће или яя нађешъ, остави, не дирай га, ако ћешъ да ти благо буде и да дуго поживишъ на овоме свѣту. —

Ове законе у срдцу чувай и дѣци¹⁷⁰ ихъ своіой казуй, у кући и у полю, кадъ лежешъ и кадъ устаешъ, да ихъ добро упамте, и да се по њима владаю.

Благословенъ быю, тко се по овомъ закону владао; благословенъ и у кући¹⁷⁵ и у полю, — благословенъ съ дѣцомъ и съ плодовима своихъ земаля и своеѣ стоке, — благословенъ са стадама марве и оваца, и благословенъ кудгодъ излазіо и улазіо.

180

Проклетъ быю, тко се закона одметао; проклетъ и у кући и у полю; проклетъ са дѣцомъ и съ плодовима своихъ земаля и своеѣ стоке, и проклетъ кудгодъ излазіо и улазіо.

185

13.

Св. Николаю.

Правило вѣри

Образъ кротости,

Учителю благій,

Райске мудрости,

Рушителю храбрый
Мамныхъ идола.

Угодниче Божій

8

Светый Никола.

Умудри намъ разумъ

Духомъ крѣпости,

Да се свакій држи

Свое дужности,

Утѣши намъ сердце

Вѣромъ истине,

Коя чува душу

16

Да непогине.

Огради намъ цркву

Зидомъ любви,

Да се братъ одъ брата,

Веѣтъ не разстави;

Да будемо прама

Свакой обсени,

Овогъ свѣта сретни

24

Оногъ блажени.

14.

Добрый Пастырь.

У Сремскомъ Подунавлю бѣше у нѣ-
комъ селу свештеникъ еданъ тако врли
човѣкъ, каковъ се само зажелити могаше,
смиренъ нравма, ревнивъ у дужностима,
5 благъ у савѣту, тихъ и мударъ у науци,

праведанъ у суду, примѣранъ предъ млада-
 ѣма, невино весео у кругу своихъ; пакъ
 цѣла община, која се дубоко у брдо пру-
 жаше, старо и младо любляше га и почи-
 товаше са особытимъ страхопочитанѣмъ. 10
 и слушаше га као нѣкогъ анѣла и апо-
 стола Божіегъ, кадъ имъ онъ св. Еван-
 геліе казиваше или ихъ предикомъ поуча-
 ваше, или имъ Божию службу говора-
 ше, или ихъ болне полазише и тѣшише, 15
 исповѣдаше и причестѣиваше.

Много година пробави овай вѣрный
 слуга Божій свету службу свою найса-
 вѣстніе одправляюѣи. Найлюѣа зыма, най-
 незгодніе врѣме, найбурніе ноѣи немога- 20
 ше га задржати, да онъ у найдалѣ ко-
 лебице парохіаномъ своимъ неиѣаше, гдѣ-
 годъ нѣгове помоѣи нужно баше. Тако
 служеѣи мало по мало и старость га
 ухвати, и снаге га оставише, и онъ по- 25
 чне поболѣвати, и свладанъ коѣ старост-
 ѣу, коѣ слабости немогаше се выше
 отети.

Едаредъ у столицы єдва сѣдеѣи доне-
 су му гласъ, да се нѣкій одъ нѣговыхъ 30
 парохіана, кои два сата одъ села уда-
 лѣнъ у брду пребываше, тешко разбо-
 лѣо и да свете тайне примити жели.

Добрый стараць жалостыво се по-
 ручнику окрене, и показуюѣи како є самъ 35

немоћанъ и преслабъ пошлѣ га, да у найближе село оде и свештеника позове; и поручникъ оде.

Послѣ нѣколико часа дође другій
 40 поручникъ и яви, како є болникъ неутѣшимъ, што му нѣговъ старый добрый парохъ, кога онъ выше него све на свѣту почитує недолази, да га утѣши, да за смръть спреми и крѣпостѣу задане; пакъ
 45 почне іоштѣ веѣма молити, да се смилує, и ако є икако могуѣе, да дође.

Старый свештеникъ свладанъ слабостѣу, лежеѣи тай махъ на постелѣи представляше немогуѣность по мразу и
 50 вѣтру, крозъ снѣгъ, съ томъ немоѣи путь планине поѣи. Исто овако и парохови домаѣи поручника обавѣшѣаваше, докъ и овай не оде.

Ал' ни ова друга порука не могаше
 55 онога болногъ и на смрти лежеѣегъ смирити; и треѣій поручникъ дође, и іоштѣ жалостніє стане представляти неутѣшность съ душомъ бореѣегъ се болника; да онъ не може умрети докъ свогъ душевногъ утѣшителя и отца іоштѣ еда
 60 редъ не види.

Садъ немоѣный стараць све свое снаге прибере, пакъ едѣа се изъ постелѣ дигне и своима рекне: я осѣѣамъ да є и
 65 мой край близу, него дигните ме и од-

несите ме нѣму, а Богъ ѣе ми снагу да-
ти, да и ту послѣдню дужность савршимъ.
Ови га обуку, и найпре у цркву однесу,
гдѣ крстъ, свету причестъ и друге нуж-
дне ствари узме. Послѣ га на носила мет- 70
ну, умоваю, и по меѣави крозъ пуста
брда понесу. Црквенякъ, иѣаше напредъ
съ фенѣромъ, а немоѣный стараць држа-
ше свете тайне тврдо на прсима сти-
снуте, цѣлога се пута Богу молеѣи. 75

Тако доѣу до колебе. Болестникъ се
веѣъ изгубіо бѣаше; ал' кадъ чу гласъ
да свештенику врата отвараю, разбере
се и погледа, и види носила, и на нѣима
пола подигнутога жельно чеканогъ ста- 80
рогъ свештеника са светымъ тайнама.
Душа оживи у болнику; благодарно ди-
гне онъ руке къ небу, и кадъ му све-
штеника къ постелѣи приведоше, полюби
свете тайне и нѣи држаюѣе немоѣне ру- 85
ке; затымъ се исповѣди и послѣдню при-
честъ прими, а меѣу тымъ се дѣца уми-
руѣега плачуѣи Богу молише.

И ова оба старца молише се еданъ
часакъ заедно, ал' у едаредъ стане гласъ 90
доброгъ пастыра изнемогавати; люта зы-
ма и тяжкій путь свладаше му снагу.
Садъ и онъ крстъ обгрли и полюби, и при-
тиснувши га рукама у руке умируѣему из-
дану, а еданъ часакъ затымъ и болникъ. 95

Тако овай добрый пастырѣ, што небесну утѣху на самртну постелю своѣ парохіанину донео баше, и путѣ вѣчности нѣга одведе.

15.

Изъ кнѣига Соломоновыхъ.

Бой се Бога, и укланяй се одъ зла.
Богъ праведнике брани, и онъ ихъ на нѣиховымъ путовима чува.

Богъ на горде мрзи, а смерне милуѣ.
Богъ куѣе добрыхъ благосиля, а куѣе невалялыхъ проklinѣ.

Богочитанѣ є почетакъ науке и мудрости.

Благъ одговоръ утиша срдитогъ, а прекъ га распали.

Болѣ сиромѣ у поштѣню, него богатъ у срамотѣ.

Болѣ тврѣи посао кои те хлѣбомъ раани, него слава и господство, поредъ коегъ одъ глади скапавашъ.

Болѣ манѣи добытакъ съ правдомъ, него найвеѣій съ неправдомъ.

Болѣ быти мударъ него якъ.

Болѣ имѣти памѣти, него богатство.

Болѣ є добаръ гласъ, него сребро и злато.

Болѣ є добро имѣ, него икоѣ благо.

Болѣ є манѣ благо съ поштенѣмъ,
него найвеѣе съ непоштенѣмъ.

Будала свогъ ближнѣгъ срамоти, па- 25
метанъ покрыва.

Будале се другима ругаю, а паметни
ѣуте.

Будале съ єзыка гину, а паметни
сретни постаю. 30

Будале не пазе науке и савѣта, а па-
метни слушаю и поправляю се.

Будале ѣе довѣкъ слуге мудрима
быти. —

Вреданъ ѣе радинъ свега имати, а 35
лѣнъ ѣе до вѣка у сиротыньи живити.

Вреданъ слуга завлада иманѣмъ лѣ-
ногъ господара.

Вредна ѣе рука довѣкъ господарити,
а лѣня довѣкъ сиротовати. 40

Вредна є жена круна мужевлѣва, а
лѣня є гной што му се у кости залеже.

Добромъ є човѣку міо и своихъ ско-
това животъ, а невалялогъ є сердце не-
милостиво. 45

Довѣкъ є разродъ меѣу будалама, а
довѣкъ любовъ меѣу паметнима.

Заптъ є неміо ономъ, кой съ пута
сврѣе; ал' ко на заптъ мрзи, срамотно
ѣе скончати. 50

Зачимъ се будале ягме, оно ихъ
убія, сама среѣа неваляле упропасти.

Иди къ мраву и види како онъ ради,
 па ради и ты онако и буди мудрии одъ
 55 нѣга.

Иди къ пчели и види трудъ нѣнъ, и
 какавъ іой є валянъ посао, и како є
 сваки любви и слави, ма да є мала и слаба.

Тко бѣдногъ гони, Бога вреѣа; тко
 60 Бога любви, тай є и бѣдномъ милостивъ.

Тко враѣа зло за добро, никадъ му
 зло изъ куѣе изаѣи неѣе.

Кога Богъ милує, онога и кара.

Кога ѣе Богъ да казни, найпре му
 65 память узме.

Тко годъ се у сваѣу плете, лудъ є.

Тко добро тражи, онъ ѣе га и наѣи;
 а тко за злымъ иде, нѣга ѣе и сугиѣи зло.

Тко другомъ яму копа, самъ ѣе у ню
 70 пасти.

Тко другомъ замке плете, самъ ѣе
 се у нѣихъ заплести.

Тко злобу разпалює, и погинуѣе
 одъ нѣ.

Тко на своя уста пази, свою душу
 75 чува; тко на свою бесѣду не пази, тога
 ѣе зло снаѣи.

Тко не умѣ служити, не умѣ ни го-
 сподарити.

Тко неѣе плачь бѣдногъ да чує,
 80 неѣе ни нѣга у бѣди други хтѣти.

Тко отца свогъ и матеръ свою сра-
моти, томе ће се угасити свѣћа.

Тко памети има, тежи за наукомъ;
а будале тераю лудость.

85

Тко свой посао ради, онъ ће хлѣба
имати, а лѣнь ће до вѣка пуњъ сиротынѣ
быти.

Тко пруть штеди, тай свою дѣцу
мрзи; а тко дѣцу милує, тай ихъ и ка- 90
штигує.

Тко свогъ отца и матеръ вреѣа, быће
срамотанъ и несреѣанъ.

Тко свое уво окреѣе одъ плача бѣд-
ника, тай ће самъ плакати, и нитко му 95
се сажалити неће.

Тко свою землю ради, быт' ће сытъ
хлѣба; а тко не ради, быти ће сытъ
глади.

Тко се бои да ће поклизнути, не по- 100
клизне; а небойша се увѣкъ у зло ували.

Тко се бѣдномъ смилує, Богу чини;
онъ ће му на пуно вратити.

Тко се бѣдномъ смилує, и нѣму ће
Богъ.

105

Тко се науке клони, самъ себе мрзи.

Тко се у пьянство даде, никадъ па-
мети не стече.

Тко се радо части, никадъ се обо-
гатити неће.

110

Тко се туђой несрећи радує, доче-
каће свою.

Тко се туђемъ злу радує, неће про-
ћи безъ свога.

115 Тко се у туђъ инатъ плете, наликъ
є на оногъ, што туђегъ пса за репъ
хвата.

Тко сѣє зло, онъ ће га и жнѣти.

Тко се съ паметнымъ сдружи, быће
120 паметанъ, а тко съ будалама, постаће
имъ раванъ.

Тко укорє прима, тай себе воли, а
тко не прима, себе мрзи.

Тко у частима врѣме проводи, тай
125 ће свою кућу у срамоту сломити.

Тко є одъ дѣтинѣства размаженъ, ни-
кадъ свой господаръ не буде.

Тко є размаженъ, довѣка ће туђъ
слуга быти.

130 Кое очи отца и матеръ не поштую,
те валя орли и гаврани да ископаю и
поєду.

Кудгодъ се окрене неваляли, нестас
га, а добри ће стояти до вѣка.

135 Лѣногъ се иманѣ непрестано сманява,
а вредногъ непрестано расте.

Лѣномъ никадъ ништа за рукомъ не
изађе.

На честь човѣку служи клонити се
140 свађе, а ко се плете у ню, будала є.

Не буди пияница; пияница осиромаша, и подртъ ходи и рите носи.

Неваляле оставя Богъ за погибеони данъ.

Невалялцу е непрестано до ината. 145

Незабравляй моихъ наука, веѣхъ ихъ у срдцу чуй, оне ће ти донети дугъ вѣкъ и сретанъ животъ.

Не иди съ невалялима, и гдѣ ихъ скуплѣне видишъ, обиѣи и уклони се ерѣ 150 они се не смире, докъ коме зла не учине.

Не плети зла на друга твогъ.

Не препири се ни съ кимъ безъ велика зла, да ти не учини и веѣе.

Никадъ за рукомъ не изаѣе, што се 155 безъ волѣ ради.

Паметанъ види зло и уклони га се, а будала срля у нѣга, пакъ и пропадне у нѣму.

Паметни се гаде одъ гадныхъ рѣ- 160 чій, а будале срамоте друге, пакъ сами срамотни буду.

Паметни люди парнице стишаваю, а будале ихъ поджижу.

Паметни се и по погледу познаю, а 165 будале тамо амо звѣраю.

Паметни се о добру брину, а будале све о лудости мисле.

Паметне слуге владаѣе надъ будаластымъ господарима.

Паметни ће свудъ господарити, бу-
дале довѣка служити.

Паметни ће славу наслѣдити, а бу-
дале ће срамоту дочекати.

175 Паметногъ чуваю устне нѣгове, а
будале се своимъ злымъ ѣзыкомъ упро-
пасте.

Паметноме выше укоръ хасни, него
будали батине.

180 Поштенѣ вѣкъ продужує, а нева-
лялство га скраћує.

Покоравай се науци отца твогъ, и
не отбади савѣта матере твоє.

Поштуй у свакомъ човѣку подобіє
185 Божіє.

Праведни ће населити землю, и добри
ће остати на нѣой, а неваляли ће истре-
блѣни бити са нѣ, и кои неправду чине,
прогнани изъ нѣ.

190 Разсудливѣ човѣкѣ разсудливо и
ради; а будала свудъ свою лудость по-
казує.

Силанѣ допадне зла само съ неваля-
логъ ѣзыка.

195 У паметныхъ и погледъ є паметанѣ;
у будале и погледъ є будаластѣ.

16.

Свешый ошацъ Николай.

Светый отацъ Николай родіо се у
 малой Азіи у области Ликіи. Родители
 нѣгови, побожни и одлични христіани,
 навикли су сына свога изъ малена на
 добро. Они су га учили Бога познати, и 5
 нѣму се молити и нѣга свымъ срдцемъ
 любити. Како є то красно было видити,
 кадъ се св. Николай іоштъ као дѣте са
 склоплѣнымъ рукама за здравлѣ и среѣу
 своихъ родителя Богу молю. 10

Подъ надзоромъ своихъ родителя на-
 предоваше побожно дѣте ово свакій данъ
 у добродѣтели и страху Божіємъ, тако
 да є свыма своимъ вршняцыма за угледъ
 служио. 15

Николай бѣше покоранъ, миролю-
 бивъ, задоволянъ, прилѣжанъ, умѣренъ
 у єлу и пиѣу, милостыва срдца; прашта-
 ше увреде, и чуваше се свакога дѣла за
 коє знаше да є Богу неповольно. 20

Родители даду га у школу на науку.
 У школи є онъ радо пазіо, прилѣжно се
 учіо, и съ вольомъ примао савѣте, опо-
 мене и мудру науку своихъ учителя. Бла-
 годетно сѣме науке падало є кодъ нѣга 25

на благу землю, и принело є у своє врѣме
 обилне плоде. У школи превазилазіо є
 онѣ своіомѣ чистотомѣ, уредношѣу, при-
 лѣжношѣу, богобоязливосшѣу, покорнос-
 30 шѣу и добрымѣ владанѣмѣ све свое са-
 ученике. Свакій посао ишао му є одѣ ру-
 ке; єрѣ га є сѣ Богомѣ и у име Божіє
 починаю, а вољомѣ и постояннымѣ тру-
 домѣ радіо, докѣ га годѣ израдіо ние.

35 Кадѣ є годѣ у школу ишао, морао є
 покрай цркве проѣи. Ту предѣ домомѣ
 Божіимѣ увѣкѣ се онѣ Бога сѣѣао, и
 кадѣ є годѣ цркву отворену нашао, сва-
 гда є унутра сврнуо и сѣ подигнутымѣ
 40 олтару очима моліо се Богу за среѣу и
 здравлѣ своихѣ родителя; моліо се за
 благословѣ, да може свое школске по-
 слове са успѣхомѣ свршити, и тай данѣ
 у славу Божію провести.

45 Кадѣ є годѣ одѣ отца или одѣ ма-
 тере новаца добыю, нигда ихѣ ние тро-
 шио на посластице и на играчке, него ихѣ
 є дѣлио онымѣ своимѣ саученицыма, кои
 су добри а при томѣ сиромашни были. И
 50 одѣ єла што є добіяо, давао є своимѣ
 друговима, кои су гладни были. Добро-
 творство коме се Светитель у дѣтиньству
 навикао, пратило га є крозѣ цѣлый жи-
 вотѣ, и было є увѣкѣ нѣгова наймилиа
 55 забава.

Кадъ є св. Николай веѣтъ великій быо, и законъ Божій и друге науке добро изучіо, науми онъ посветити себе чину свештеничкомъ. Сви познаницы нѣгови томе се радовали, напредъ знаюћи да ће онъ 60 у томе чину многа добра чинити, а уякъ нѣговъ тадашній Архиепископъ града Мира, кадъ га є за свештеника рукоположіо, ове є рѣчи прорекао: съ Николаємъ засіяће св. цркви ново свѣтило; благо 65 стаду, коме га Богъ за пастыра одреди.

Ове рѣчи у своє врѣме су се испунили. Светый Николай као свештеникъ Бога вышнѣга дѣлао є неуморно у винограду Христовомъ. За нѣга се каже да є 70 Христово Евангеліє испунио, а то ће рећи: онъ се у свему тако владао, као што Христосъ у св. Евангелію учи да се владати треба. Онъ є готовъ быо и душу свою за стадо своє положити, незналице 75 є учіо, сиромаше надгледао; путницима на суву и на мору у помоћи быо и невино облагане браніо. Особыто є онъ надгледао малу дѣчицу држећи се примѣра спасителѣвогъ, кой є рекао: Пу- 80 стите дѣцу къ мени! Послѣ смрти свога уяка избранъ буде св. Николай за Архиепископа Мирлікійскогъ. Као свештеникъ и као владыка учіо є св. Отацъ Николай дѣцу Богу се молити, старіє поштовати, 85

приповѣдао имъ є красне приповѣдке изъ библиѣ, и толковао свето Евангеліє. Добру дѣцу утврђивао є све веѣма у добродѣтели, а невалялу исправляо є савѣтомъ, опоменомъ и каштигомъ.

Збогъ тога и данасъ радо поє добра дѣца нѣговъ тропаръ: „Правило вѣры и образъ кротости, воздержанія оучителя живита стадо твоемъ, иже вецей истина.“

17.

Лѣва побѣда.

Єдна варошь бѣше у опасности, да ѣе одъ неприятеля оплячкана быти. Сви жители бяху у великомъ страху за свое иманѣ и благо, и сваки гледаше, како тко знаше, да благо свое сакрыє, да га плячкаши не нађу.

У вароши той, бѣяше два брата, кои силно благо имаше, а ни єданъ одъ нѣихъ ни жене ни дѣце. Они живляше за єдно у єдной кући, и не имаше ни за когъ на свѣту старати се.

И они истымъ страхомъ обузети смѣляше, гдѣ ѣе свое благо закопати и сакрыти, и чиняше имъ се, као да ѣе вртъ, што га низъ кућу имаше, найсгоднѣе мѣсто быти. Кадъ се мракъ ухвати, пођу

они у вртъ, да благо закопаю. Ёданъ носаше свѣѣицу и ашовъ, а другій пртише ёданъ великій лонацъ у рукама; ни ёданъ одъ нѣихъ и непомишляше да ѣе сусѣдъ 20 нѣиховъ у то доба у свомъ врту быти, кои само плотомъ одъ овыхъ оддѣлѣнъ бѣше.

Сусѣдъ овай бѣше сиромахъ, кои одъ наднице живляше, и кои такоѣе одъ страха и жалости у свомъ врту сѣѣаше, ал' 25 овогъ страхъ бѣше сасвымъ другій него нѣговыхъ богатыхъ сусѣда. У нѣговой колебицы спаваше му дѣца, коѣ онъ съ мукомъ своихъ руку раанити мораше. Нѣговъ страхъ и жалость бѣше, како 30 ѣе садъ у ово опасно доба, коѣ предстоѣше, свакидашню кору хлѣба за себе и за своѣ заслужити моѣи. Овай се са своіомъ сиротиньомъ и невольомъ борише.

На ёдаредъ га садъ свѣтлость свѣ- 35 ѣице изъ мислѣй презне. У то необычно доба свѣѣица у врту сусѣда начини га любопитљива; онъ се привуче къ плоту, да увреба, шта се то у сусѣдскомъ врту ради. Нѣихова свѣѣица бѣше му врло до- 40 бродошла, ерѣ низъ ню могаше онъ све видити, шта они радише, а они нѣга у помрчини прикривена не могаше видити. Одмахъ опази онъ, шта нѣгови сусѣди смѣраше, и при помислу на оне многе 45 новце, коѣ онай ёданъ у великомъ лонцу

пртише, чисто му се груди с' узиша, тако, да єдва дисати могаше. Онъ опази и чує, кадъ онай єданъ показуюћи єдно мѣсто
 50 у врту другомъ на уво пришапта: „дакле овдѣ?“ и опази кадъ онай лонацъ носећи главомъ махну и одобри. Затымъ онай съ ашовомъ дубоку рупу ископа, и обоица лонацъ у ню сложи, пакъ затрпаю,
 55 землю одзго яко набыю, и све трагове копаня тако сакрыю, да се ништа познати не могаше, па онда оду натрагъ.

Садъ се и овай сиромахъ извуче изъ чбуна, у коємъ прикривенъ вребаше. Читаво га грозница ухватила беше, крвь
 60 му у жилама врише, и као да га нѣка видима сила обузела беше, и нѣга тенташе да преко плота скочи. Већъ се и єдномъ рукомъ за плотъ ухватио беше
 65 ал' онда застане и пола ясно рече: „не укради,“ и ово изрекавши, као да се одъ нечастивога отимаше, одскочи и у свою колебу утече.

„Шта ти є?“ упыта га жена, која у
 70 колебицы за преслицомъ сѣђаше, „одъ кога бѣжишъ?“ „теби се морало нѣшто врло зло догодити, каковъ изгледашъ, говори, шта ти є?“

„Шта ће ми се догодити, шта ти го-
 75 воришъ — одговори овай мало слободніє и мирніє, — ниє ми се ништа догодило,

нити ми є зло што; него хайде да се ле-
же, доцне є веѣъ, а я самъ уморанъ.“

Шта си толико дуго у врту радіо?
я самъ веѣъ хтѣла да доѣмъ да те тра- 80
жимъ. Ты си се одъ нѣкогъ доба са
свымъ промѣнио, почне му жена бла-
жїимъ гласомъ говорити, — немой се то-
лико бринути, Богъ є добаръ, неѣе ни
насъ заборавити. Ако се ты тако дуже 85
будешъ о сиротыньи нашой єо, ты ѣешъ
се разболѣти, пакъ шта ѣе онда наша си-
рота дѣца?

Овай се опетъ мало забуни и уздане:
„наша сирота дѣца!“ и докъ жена међу 90
тымъ на полѣ нѣшто изаѣе, уздане онъ
опетъ и рекне: да, да, наша сирота дѣ-
ца! а могла бы садъ богата быти; ал'...
добро те самъ я изъ врта утекао; ко зна
шта бы іоштъ было, да самъ іоштъ мало 95
ондѣ у нечастивога власти постояо.“

Кадъ жена опетъ унутра уѣе, помо-
ле се обоє по обычаю Богу, и кадъ она
дѣцу прекрести и Богу ихъ препоручи, ле-
гоше спавати. Ал' сиромашакъ овай ни- 100
какo заспати не могаше. Онъ очи скла-
паше и отвараше, и десно се и лѣво
обрташе и све му непрестано лонацъ съ
новцыма предъ очима стояше. „Па шта
бы было, — помнипляше онъ — кадъ бы 105
мало само новаца извадио, а друго оста-

вио? не морашъ ты све узети. А башъ да бы све узео, они су обоица тако богати, имаю толика силна добра, нъиве, 110 ливаде, шуме, и толикій на полѣ издаты капиталъ; они ће опетъ много выше имати него што имъ треба. — „Ал' — украдено остае, украдено, и отето проклето,“ говораше онай больій гласъ у нѣму. — 115 „Богъ нека ме одъ крађе сачува,“ и на ове мисли обрне се на другу страну, и лагано у себи одчита: „Отче нашъ.“

Садъ у едаредъ едно одъ дѣце изъ сна повиче: „Отацъ! отацъ!“ — Овай се 120 одмахъ дигне, да чуе шта ће; ал' дѣте уѣути и оста мирно спаваюћи. „О дѣцо! дѣцо!“ — помисли онъ, — „вы спавате безбрижно, не знате за терете овогъ живота, не знате за бриге вашихъ родителя. 125 Колико годъ се мучимо, колико годъ чувамо и штедимо, едва васъ са сувимъ хлѣбомъ зараанити можемо. А найманѣ зло да се коме одъ насъ догоди, само мало [да се кое разболе, па тко ће васъ 130 онда раанити и одѣвати? онда морате одъ врата до врата ићи, па — срдито викнувши, — просити! просити! Не, то неће бити! Пре идемъ я . . та они су обоица неженѣни, нити имаю рода ни порода 135 да се брину за нѣи. Они и не знаю како е отцу гледати свою дѣцу да гладую, а

не моѣи ихъ зараанити. И на што су нѣма управо оноликій новцы? Хоѣу л' . . ?
 Боже! Боже! не введи насъ во искушеніе.“ —
 „Неѣ те нитко видити,“ — опетъ му онай ¹⁴⁰
 другій злій гласъ почне као пришаптавати, — „ты можешъ на другой страни
 плота у вртъ уѣи и изаѣи, и єдну дужъ
 напотивной страни по полю иѣи, и тако
 трагъ замѣтнути, и сваку сумню одъ ¹⁴⁵
 себе уклонити. А нѣихъ двоица неѣ ни
 комъ ни казывати смѣти, да су ту новце
 закопали, да ихъ нитко не иземѣе. Нема
 никакве опасности, безъ бrige се може
 за часъ извадити. — Єданъ сатъ куца; ¹⁵⁰
 све є мирно као да є све мртво. Ни єдне
 живе душе будне нема. За четвртъ сата
 новцы су изваѣени, и я богатъ човѣкъ,
 а моя дѣца ни гола ни гладна выше. . .
 Поштено? Бы л' то поштено было? па ¹⁵⁵
 да ме нитко живый не види, заръ не ви
 ди Богъ, праведный Судія?! Не, не, —
 проговори онъ опетъ слободніе, — неѣу
 то чинити. Мени є мой покойный отаць
 увѣкъ говорио: „ради и раани се поште- ¹⁶⁰
 но, пакъ те Богъ никадъ оставити неѣе.“
 О Боже! не остави ме ни садъ!

Тако се овай бѣдникъ тешкимъ искушенїмъ мученъ преврташе на своіой постели и овамо и онамо, и веѣъ поче и ¹⁶⁵
 зора свитати, веѣъ и сунце одскочи, и

онъ не могаше ни ока склопити. На едa-
редъ му садъ една мысао дође, и онъ
скочи изъ кревета, обуче се, и лагано
170 се изъ колебе извуче, и оде къ своимъ
богатымъ сусѣдима, па стане поживѣ
на врати куцати. Ови, кои такође не-
мирно спаваше, зачуде се шта ће овај;
устану, отворе му и упытаю, шта ће?
175 „Чуйте, — проговори овај, — вы сте си-
ноћъ у вашемъ врту еданъ лонацъ но-
ваца закопали. Я самъ то видію, и нисамъ
съ тога читаву ноћъ ни ока затворити
могао. Мало што ни самъ крадљивцомъ
180 постао. Молимъ васъ, извадите оне нов-
це оданде, и сакрите ихъ на кое му драго
друго мѣсто, само да я не знамъ гдѣ су,
да ме ђаво не мучи, и да ми се мой миръ
поврати. Не знате вы шта є у сиротинѣ
185 искушеніе! Я самъ сирома човѣкъ, ал'
неће Богъ ни мене ни мою сиротну дѣцу
заборавити.“

Мы хвалимо юнаке, кои у крвавымъ
быткама побѣду задобыю, плетемо имъ
190 вѣнце и дижемо имъ вѣчите споменике:
али овај сиромашакъ надничаръ, заслу-
жує заиста найвећу хвалу и славу. Ово
є тежка бытка, и найкраснѣя побѣда.

18.

Па онда?

Кадъ св. Филипъ Нери у еданъ градъ дође, гдѣ една славна школа бјаше, дође еданъ младъ човѣкъ, кога онъ одпре познаваше, къ нѣму, и стане съ великомъ радости овомъ светомъ мужу приповѣдати, како су му родителѣи на нѣгову дугу молбу најпослѣ дозволили, правдословне науке слушати, и да є онъ тога ради у овај градъ у школу дошао, и да садъ никогъ труда жалити неће, да науке те добро и брзо сврши. Св. Филипъ слушаше тогъ младића мирно и благо, и кадъ овај своју дугу приповѣдку сврши, рече св. Филипъ: „Па онда, кадъ науке свршишъ, шта ће онда бити?“ „Онда ћу бити адвокатъ,“ рече младићъ. „Па онда?“ упыта св. Филипъ опетъ. „Па онда,“ одговори младићъ, „онда ћу многе заплетене и тежке парнице добити да тѣрамъ, и ту ћу съ мојомъ речитостју, ревностју, наукомъ и лукавствомъ све люде къ мени привући и прославити се.“ — „Па онда?“ упыта св. Филипъ далѣ. „Па онда,“ одговори младићъ, „онда се не сумњамъ, да нећу какву већу службу добити, па онда

30 ѣу се и обогатити.“ „Па онда?“ упыта
 св. Филипъ далѣ. „Па онда, прихвати
 младиѣъ, „онда ѣу у чести и богатству
 лѣпо и поштено живити, и у миру ста-
 35 рость дочекати.“ „Па онда?“ упыта св.
 Филипъ юштѣ далѣ. „Па онда,“ настави
 опетѣ младиѣъ, „па онда, — па онда, —
 онда ѣу умрети. А св. Филипъ упыта
 опетѣ: „Па онда?“ Младиѣъ на ово не
 40 одговори ништа, него обореномѣ главомѣ
 отиде. Ово послѣднѣ „па онда?“ коѣ му
 као муня крозѣ душу проѣе, немогаше
 му изѣ главе изаѣи; него мало за тымѣ
 градѣ тай остави и тврдо себи предузе,
 40 пре свию наука за благо своѣ безсмртне
 душе постарати се.

19.

Рождество Христово.

Нова звѣзда поче данасѣ с'яти,
 Одѣ истока своѣ луче слати,
 До Витлейма околице дивне.
 Да навѣсти благовѣрномѣ свѣту,
 Вышнѣгѣ Творца вѣковѣчну мету,
 6 Премудрости своѣ непрерывне.
 Простируѣи сѣ небесне высине,
 Свѣтъ одѣ свѣта правде и истине,
 Кой саяниѣ и одѣ сунца блиста.

Изъ тогъ свѣта роди данасъ сына,
Бога истинна одъ Бога истинна,
Бож'я мати и дѣва пречиста.

12

Анѣли му и цареви дворе,
Празднуюћи славу райске зоре,
Са ускликомъ благовѣсти явне.
Христосъ с' роди! Воистину роди!
Да Израиль новый ослободи,
Одъ наслѣдногъ грѣха ноћи тавне.

18

А насъ зову милогласна звона,
Да чуємо съ црковногъ амвона,
Честитаня тогъ гласа анѣлскогъ.
Родио се Одкупитель мира!
Свѣтъ и разумъ славно триумфира,
На темелю слова еванѣлскогъ.

24

20.

Изъ кнѣига Сираховыхъ.

Ако нестечешъ у младости, неѣшъ
имати у старости.

Болѣ едно валяно дѣте, него хиляда
невалялыхъ.

Болѣ никакву дѣцу неимати, него **б**
невалялу.

Болѣ є умерети, него просити.

Будала брбля безъ икоєгъ разлога,
а паметанъ сваку рѣчь по триредъ омѣра.

10 Будаѣи є мрзкій савѣтъ, него да
 пута на нѣга меѣшъ, а паметномъ є ми-
 лѣи него бисеръ и драгѣи каменъ, съ ко-
 имъ га украшавашъ.

Будала паметну рѣчь мрзи и гази є,
 15 а паметанъ є милує и далъ казує.

Буди сироти отаць па ѣе и теби Богъ
 быти, и веѣма те него твоя мати ми-
 ловати.

Вѣранъ є приятель велика одбрана,
 20 тко нѣга има, найвеѣе благо има.

Гдѣгодъ паметногъ човѣка наѣшъ,
 придружи се нѣму и буди непрестано
 око нѣга.

Гледай коме добро чинишъ, онда ѣе
 25 ти благословено быти.

Дѣломъ и словомъ поштуй отца твогъ
 и матеръ твою да те благослови.

Клони се неправде, па ѣе и она тебе.

Тко бѣдномъ помаже, и нѣму ѣе у не-
 30 воѣи други.

Тко за другимъ добро рекне, и за
 нѣиме ѣе други.

Тко зло чини, увалиѣе се у зло, и
 неѣе ни знати одъ куда ѣе га зло снаѣи.

35 Коѣико є великъ Богъ тоѣико є ми-
 лостывъ.

Тко мудрость люби, нѣга ѣе Богъ.

Тко неправду сѣе, седморогубо ѣе є
 жнѣти.

Тко оно што е мало презыре, онъ 40
полагано пропада.

Тко своимъ поглаварима угађа, има
ће ихъ милостиве у врѣме кривице свое.

Тко свогъ отца и матеръ поштуе,
тога Богъ милуе. 45

Тко свогъ отца поштуе, онъ ће дуго
живити.

Тко свое родителѣ поштуе, одъ сво-
ихъ се грѣха чисти.

Тко свое родителѣ поштуе, онъ ће 50
радости доживити, и быће му молитве
услышане.

Тко свое родителѣ поштуе, и нѣга
ће нѣгова дѣца.

Тко се Бога бои, нека се и добру 55
нада.

Тко се Бога бои, быће срећанъ, и на
умрломъ часу благословенъ.

Тко се Бога бои, тай и родителѣ
свое поштуе и служи имъ као своимъ 60
старешинама и поглаварима.

Тко се людма смилуе, и нѣму ће Богъ,
тко се людма не смилуе, неће ни нѣму
Богъ.

Тко се много куне, пунъ е грѣха, 65
и никадъ му зло изъ куће изаћи неће.

Тко се мудрости држао буде наслѣ-
диће славу, и кудгодъ ходио буде, Богъ
ће га благосиляти.

70 Тко се на Бога узда, тога не оста-
вля Богъ.

Тко силомъ у зло срля, томе є сладко
просити.

Тко туђе зло покрыва, себи прия-
75 телъ прави.

Тко смолу дира, упрля се, и тко се
сѣ невалялыма сдружи, быће имъ раванъ.

Лажа ма гдѣ живио, свуда ће сра-
мотанъ быти.

80 Лудина є глава разбиєнъ лонацъ, успи
найсветию науку, све ће истећи.

Лудино є срдце на єзыку, а памет-
номъ єзыкъ на срдцу.

Много се нађе приятеля гдѣ се єде
85 и пиє, ал' врло мало што у невољи
одрже.

Много є людій одъ мача погинуло,
ал' одъ єзыка іоштъ выше.

Надъ здравлѣмъ нема већега блага.
90 Не буди одъ оныхъ, што брблявымъ
єзыкомъ чуда почине, а дѣломъ нигдѣ
ништа.

Неваляле дѣце пропада наслѣдство,
и чакъ на потомству срамота остає.

95 Невоспытанъ є сынъ отцу стыдъ, а
невоспытана кѣи срамота.

Не завиди невалялцу, єрѣ незнашъ
какавъ ће му край быти.

Не одврати твогъ лица одъ бѣдника,

до Бога уздисай нѣговъ допре, кадъ се ¹⁰⁰
на тебе заплаче.

Не понеси се да непадешъ, и да не
навучешъ на себе срамоту и подсмѣхъ.

Не презири бесѣде мудрыхъ, него по
нѣиной науци живи, ако ѣшъ среѣанъ ¹⁰⁵
да будешъ.

Не препири се са ячимъ и силниимъ
одъ тебе, да му шака не паднешъ.

Не сваѣай се съ ѣзычнымъ човѣкомъ,
не подстичи ватре нѣгове. ¹¹⁰

Не свети се другомъ, да се теби не
почне Богъ.

Не стыди се припознати погрѣшке
свое.

Не хвали човѣка пре бесѣде, само ¹¹⁵
га по той познати можешъ.

Не чини зла, па те неѣ снаѣи зло.

Нитко ние оставлѣнъ быо, тко се у
Бога уздао.

Нитко се ние постыдио, тко се на ¹²⁰
Бога осланяо.

Ние човѣкъ неваляо ни створенъ, ни
роѣенъ, веѣъ такавъ постане.

Одъ Бога проклѣтъ ѣ, тко свою ма-
теръ вреѣа. ¹²⁵

Одъ свегъ срдца поштуй родителѣ
твое; сѣти се да су ти они животъ дали,
то имъ ни съ чимъ вратити не можешъ.

Опрости другомъ, па ѣе и теби Богъ.

130 Пази да честь свою ничимъ не ока-
ляшъ.

Поштуй старіе люде, и ты ћешъ ста-
рость дочекати.

Поштуй свое родителъ, па ће нѣинъ
135 благословъ на тебе сићи.

Поштујући свое родителъ себе по-
штуешъ; а срамотећи нѣихъ самъ се най-
већма срамотишъ.

Родительскій благословъ дѣцы кућу
140 гради, а клѣтва є изъ основа руши.

Свакій се своимъ єзыкомъ осуђує
самъ.

Старай се о добромъ имену, то ду-
же трає него сва блага.

145 Съ єзыка люди гину.

Съ єзыка страда будала, а клевет-
никъ іоштъ већма.

Учини добромъ добро, па ће ти вра-
ћено быти и одъ нѣга и одъ Бога.

150 Што си противъ другогъ чуо, у себи
сарани, нећешъ пући, ако у теби остане.

Што си узаймио, на врѣме врати и
свою рѣчь одржи, пакъ ће ти у свако
доба потребе у помоћи быти.

155 Што є ягнѣ међу вуцыма, то є ва-
лянѣ међу невалялима.

21.

Пушовођа.

Еданъ путникъ имађаше преко едне велике планине пређи, а незнађаше пута. Онъ оде и упыта се кодъ нѣкогъ човѣка, кои е выше пута крозъ ту планину пролазио, и кои пута добро познаваше. Овај га извѣсти лѣпо, и јасно му означи све стазе, којма се прођи мора, све странпутице и сва опасна мѣста, одъ којихъ се чувати има, и све долове и высове, које пређи мора. Низъ то му даде и на едномъ листу хартије сва та мѣста, стазе, путове, странпутице, долове и высове јасно представљено. 5 10

Путникъ све то добро упамти, и пође путъ свой спокойно путовати. Гдѣ годъ на које сумњиво мѣсто долазаше, онъ се одмахъ сѣђаше рѣчи свогъ извѣстителя, и одмахъ гледаше у листъ онај. Ал' што далѣ у планину долазаше, све се выше у висъ дизаше брда и стѣне, и чиняше му се као да путу по усамљенимъ гудурама виюћемъ се нигдѣ края нема, и онъ клоне духомъ, погледајући као у страху на високе стѣне и рекне: „та ние могућно човѣку на ове стрме стѣне попети 20 25

се, ту треба орлова крыла имати или ди-
вокозѣ ноге.“ И веѣъ поѣе натрагъ да
се врати, ал' зачуе гласъ еданъ: „Не
бойсе, ходи за мноу.“ Кадъ се онъ оба-
30 зре, опази оногъ истоу човѣка, кои му
путъ показао баше; опази га између гу-
дура и язбына и стремлѣи потока мирно
и сигурно пролазити, и ослободи се тымъ,
па поѣе за нымъ. И пре него што вече
35 доѣе, они планину преѣоше, и у едну пы-
тому долину стигну, на оно мѣсто, куда
су наумили были.

Садъ путникъ свомъ путовоѣи рече:
„Чимъ ѣу да ти благодаримъ? Ты си ми
40 не само пута показао, и нымъ провео, не-
го си ме и ослободио и снагомъ задануо,
те самъ путъ прешао.“

На то одговори путовоѣа: „Немашъ
на чему благодарити, и я самъ путникъ
45 као и ты. Ты си самъ собомъ путъ пре-
шао, и само си съ вѣромъ у мене себе и
свою скривену снагу познао.“

22.

Чесшышанѣ на ново лѣшо.

Одѣкъ времена, кои земля треба,
докъ стазу свою едаредъ около сунца
обиѣе, зове се година. Стари язычни Рим-

ляни измислили су были едно божество, Януса. То имъ е божество, тако су др- 5
жали, владало годиномъ, и одсуђивало у рату. Нѣга су представляли съ два лица на одной глави; едно е лице было младиѣко, то е было напредъ; а друго е было старачко, то е было на 10
трагъ окренуто. У томъ измышленю имавро лѣпъ смысао, кои и мы Христіани тумачити можемо.

Богъ е людма дао, да могу у своимъ мыслима и натрагъ у свою прошлость, а 15
доникле и напредъ у свою будуѣность погледати; и добро е, да свакій човѣкъ често, а особыто о Новой години ово учини. Натрагъ валя да погледа и да види, ел' прошлу годину онако одживіо, 20
као што е требало; ел' кою маану са себе отресао, кои недостатакъ докорміо, коє болѣ свойство придобью, и ели болѣ памети, болѣгъ разума, владаня и вешти- не постао. Валя да погледа и да преми- 25
сли, ел' онъ сва она добра, што ихъ е прошле године одъ Бога имао, и употре- біо добро; и ели се за ныхъ Богу благодаранъ показао.

Валя да погледа и да се препыта, 30
ели у извршиваню своихъ дужностей ревностанъ, вѣранъ и савѣстанъ быо, и ніе ли шта противу савѣсти учиніо. Найпо-

слѣ да се препыта, како съ онымъ люд-
 35 ма стои, съ коима посла има, има ли ове
 године више вѣре кодъ нѣыхъ, него што
 є пре имао, и єли є поштено заслужио,
 са чистымъ Хрістіанскимъ дѣлама и ми-
 слима.

40 Напредъ валяло бы да погледа, и да
 животъ свой идућій добро на око узме,
 пакъ да себи тврдо предузме, постоянно
 и вѣрно ономъ стазомъ ићи, кою намъ
 света вѣра наша прописує. Напредъ валя
 45 погледати и дужности прегледати, кое
 по начину свете вѣре као дѣте, ђакъ по-
 данникъ свогъ цара и грађанинъ извр-
 шивати има. Ново лѣто валя почети съ
 тврдомъ намѣромъ, да ће све дане жи-
 50 вота, кое му є Богъ одредіо, на поболь-
 шанѣ и облагороженѣ срдца и душе, на про-
 свѣту ума и на савѣстно дѣланѣ у свомъ
 позыву употребити.

Лѣпъ є онай старый обычай, да лю-
 55 ди о Новомъ лѣту єданъ другоме чести-
 таю, и свако добро желе; ал' іоштъ є
 лѣпше, да узъ тай лѣпый обычай и лѣпо
 дѣло учине, да се на тай данъ сиротынѣ
 сѣте, и за одлакшанѣ нѣине бѣде и нуж-
 60 де даръ кои даду. Тако се у єдаредъ и
 добро жели и добро учини.

Пытанѣ є іоштъ, шта да єданъ дру-
 гоме желимо?

Да приятель приятелю и братъ брату
 добро жели, то се зна, ма да му желѣ 65
 и не изговори; другчїе не бы было прия-
 тель ни братъ, и носио бы само то лѣпо
 име безъ лѣпыхъ дѣла. При томъ има
 много честитаня, коя се само у той на-
 мѣри изговоре, да се за нѣхъ плата 70
 добые. Свакомъ човѣку желити добро и
 среѣу и благословъ, лѣпо є, кадгодъ се
 то искрено мисли; ал' и учинити за нѣхъ
 што, што имъ нѣину нужду и неволю од-
 быти и нѣихово благо помоѣи може, то 75
 є іоштъ лѣпше, и іоштъ вреднѣе. Многи
 држе да є у новцу сва среѣа и благо-
 словъ, и да є богатъ човѣкъ увѣкъ най-
 сретнїи човѣкъ, пакъ єданъ другоме само
 много новаца жели; ал' новци и благо не 80
 чине човѣка сретна, и многоме є то ве-
 лика брига и велика мука само; мно-
 гоме, кои новце сѹвише воли, заврне мо-
 закъ и срдце. Правый є благословъ ондѣ
 само, гдѣ се савѣстно, смислено и съ вѣ- 85
 ромъ у Бога све оно извршує, шта се
 извршивати има, и тай благословъ може
 свакій, и онай найсиромашнїи сиромаш-
 шакъ имати.

Найпослѣ много има прилика, гдѣ 90
 човѣкъ при найискрениой желѣи опетъ
 неможе другомъ свое желѣ, кое бы по
 онога доиста полезне было, явно изреѣи,

ванъ ако є радъ да се съ нѣма омрази.
 95 Тако бы было желити тврдицы, да буде
 сиротама милостывъ; лѣномъ, радинъ; не
 уредномъ, да буде уреданъ; разметнику,
 да буде штедльивъ; лажи и варалицы,
 да буде искренъ и вѣраъ и. пр. Ал' коме
 100 бы се то допало? А многое не бы чо-
 вѣкъ башъ са найбистріимъ размишля-
 ванѣмъ знао, шта бы му желити требало.

Ал' на Бога се уздати, и нѣгове
 свете налоге слушати, одъ добрыхъ лю-
 105 дѣй люблѣнъ и поштованъ быти, искрено
 добра чинити, людма на утѣху и ползу
 быти, и на лѣпъ и подражаваня вреданъ
 угледъ и примѣръ живити, свою свету у
 Бога вѣру до смрти сачувати, и споменъ
 110 доброгъ хрістіанина и после смрти за-
 собомъ оставити, — то є за свакогъ най-
 лѣпша честитка о Новомъ лѣту.

23.

Св. Савви.

Учителю благій
 Мудрости божества,
 И просвѣтителю
 Свогъ Отечества,
 У комъ цвѣтаюће
 Наука множине,

К'о маслина райскихъ

Словесне милине,

8

Красише ти круну

Апостолскогъ лика,

К'о народне цркве

Првопрестолника.

Угодниче Божій

Светителю Савво!

Животворногъ Духа

Похвало и Славо!

16

Ободри намъ любовъ

За Хрістянску слогу

Да примѣромъ твоимъ

Угодимо Богу;

Кадъ намъ свуда школе

Са ревности светомъ

Умножене буду

Благодатнымъ цвѣтомъ.

24

24.

Изъ кнѣига Товійныхъ.

Поштуй матеръ свою цѣлогъ живота
твогъ; сѣти се шта є и шта силно она
претрпила, докъ те є у утробы носила,
па чини іой по вољи, а не на жао.

Свакій данъ поминѣи Бога нашегъ, и
немой да ти се захтѣ грѣшити, ни нѣ-
гове заповѣди преступати.

5

Право ради цѣлогъ живота твоего,
 пакъ ѣе ти иѣи напредакъ у свѣй дѣли
 10 твои, као и свѣма кои право раде.

Буди мылостивъ, па ѣе и теби Богъ
 быти. Не одврати лица своего одъ бѣ-
 дника, пакъ неѣе ни Богъ своего лица одъ
 тебе одвратити.

15 Чини милостынѣ колико можешъ;
 ако много имашъ, подай много; ако мало
 имашъ, подай одъ мала мало; тако ѣешъ
 стеѣи себи залогъ за време нужде.

Не покажи се ни съ єдномъ речи ни
 20 мисли гордъ, єрбо є у гордости почетакъ
 свихъ зала и пропасти.

Кадъ ти тко узради што, плати му
 одмахъ што є нѣгово, да те нечека.

Никадъ плате наємнику незакини.
 25 него му є издай одмахъ, па ѣе и теби
 Богъ.

Пази на себе, и буди смотренъ при
 свакомъ кораку твоємъ.

Што ниси радъ да теби другій чини.
 30 немой ни ты другоме.

Нараани твоимъ хлѣбомъ и гладнога,
 и покри твоіомъ халыномъ и нагога, и
 одъ свакого сувишка своего чини мило-
 стыню, и не зазири за нѣомъ.

35 Ишти савѣта одъ свакого мудрогъ,
 и не занемари га.

Благосиляй Бога у свако доба, и моли му се, да онъ путове твоє управля; и што годъ предузимао будешъ, држи се Бога, еръ само онъ среѣу дели, и само онъ благословъ дає. 40

Не брини се, сыне мой! ако и єсмо сиромаси, опетъ ћемо многа блага наслѣдити, ако се Бога бояли, право чинили, и одъ зала се чували будемо. 45

25.

Занашъ.

Занатъ є златанъ. Никакавъ капиталъ не може быти болѣ уложенъ, него у добро изученъ занатъ. Занатъ є найлѣпше наслѣдство. Занатъ є найвеѣій приходъ. Занатъ є наибольій хлѣбацъ. 5
Занатъ є свакидашний добытакъ. Занатъ є найсигурніє иманѣ. Са занатомъ ћешъ далѣ отиѣи, него съ пунымъ товаромъ блага. Занату є савъ свѣтъ отворенъ, и само ћешъ га са занатомъ и най- 10
євтиніє и найкорыстніє проѣи, и кадъ се дома вратишъ, своє усреѣити. Не стыди се дакле свога заната, него свойски приони и ипецы га. А нема тогъ заната, 15
кои свогъ вештака не зараани и не обогати, само ако овай хоѣе. Али немой да

разбіяшъ свою главу съ више заната,
нити младости своє на нѣхъ да тра-
ѣишъ; него научи єданъ, ал' валяно, и
20 ради га живо.

Упамти шта пословица учи: Кадъ се
човѣкъ чега прихвати, онога нека се и
држи. Ко тражи преко хлѣба погаче,
жели проє. Ко тражи веѣе, изгуби и оно
25 изъ вреѣе.

Тко занате мѣня, и часъ єданъ часъ
другій започинѣ, тай не жели себи среѣу;
тай є тумарало и премизгивало, млаконя
и туняло, кои ни мрве снаге нема; тай
30 є нитко и ништа, и тай ѣе — само пази —
кои часъ постати просякомъ.

Многи занати покваре найболѣгъ май-
стора. Свакій занатъ и свакій посао хоѣе
свогъ вѣштака да има. Тко многе занате
35 тера, нїє ни єдноме вѣштъ. Петъ заната —
десетъ неволя — сачувай те Боже
тога зла.

Вѣштакъ єдногъ заната издржи и
одраани найвеѣу фамілію, и усреѣи дѣцу
40 свою; а майсторъ одъ петъ заната, не-
може ни самогъ себе да раани, него ку-
бури и натеже довѣка, па цѣо му є
животъ само просяченѣ, а ништа више.

Народне пословице.

Ако правда непоможе, кривда неће.

Ако не начува, не натече.

Безъ дружба нема юначства.

Безъ здравля нема богатства.

Бѣле новце валя чувати за црне дане. 5

Богъ говори: помажи се самъ, па љу

ти и я помоћи.

Боля є штедня, него добра радня.

Болѣ бадави ради, само бадава несѣди.

Болѣ попустити, него осромотити се. 10

Болѣ съ миромъ, него съ чиромъ.

Болѣ умѣти, него имати.

Болѣ не обрећи, него рѣчь не обдржати.

Болѣ мало стечено съ поштенѣмъ,

него гомила съ непоштенѣмъ.

15

Болѣ поштено умрети, него срамотно живити.

Болѣ дваредъ питати, него єдаредъ заѣи.

Болѣ неправду трпити, него неправду 20 чинити.

Вѣштака свакій тражи, за невѣшта, нитко и не пита.

Више є людій помрло одъ єла и пиѣа, него одъ глади и жеѣи.

25

Гдѣ є слога ту и Божій благословѣ.

Гдѣ є слога ту и побѣда.

Гдѣ є стыда ту и чести.

Гдѣ нїє лажи нїє ни сваѣе, ни краѣе
30 ни боя, ни батина.

Гдѣ се старїи не слушаю, ту ни Богъ
не помаже.

Дѣвойцы никоя хальина лѣпше не стои
одѣ стыда.

35 Добарѣ гласѣ далеко иде, а зао їошѣ
далѣ.

Добарѣ се радує добру, а зао злу.

Добра є газдарица прва на ногу, а
послѣдня съ ногу.

40 Докѣ имашѣ донде и чувай.

Докѣ се не намучи, донде се не
научи.

Докѣ се човѣкъ чува и Богъ га чува.

За злато хрѣа не прїяня.

45 Здравлѣ є найвеѣе богатство.

Зло се далѣ чує него добро.

Кадѣ є нужда найвеѣа, онда є Богъ
найближе.

Кажи ми съ кимѣ си, да ти кажемѣ
50 какавѣ си.

Коме нїє савѣтовати нїє ни помоѣи.

Како право, тако здраво.

Кога Богъ милує оногѣ и кара.

Коя не слуша материне опомене, она
55 ѣе свекрвине укоре и псовке.

Коя се често огледа, слабо кућу над-
гледа.

Ко съ вољомъ починѣ, пола посла до-
вршує.

Ко ће далеко да иде, нек' рано 60
устане.

Ко високо диже носъ, тай ће скоро
ићи босъ.

Ко не умѣ слушати, не умѣ ни за-
повѣдати. 65

Какво сѣме посієшъ, онакво ћешъ
жито жнѣти.

Како старіи свира, онако млађи
некъ игра.

Кога валя молити, не валя га срдити. 70

Ко високо полеће, ниско пада.

Ко добро чини, болѣ дочека.

Ко другоме яму копа, самъ ће у ню
пасти.

Ко за другимъ добро рекне, и за 75
њиме ће другій.

Ко за туђомъ вуномъ пође, самъ
остриженъ кући дође.

Ко зло чини и дочека га.

Ко зло чини, некъ се добру не 80
нада.

Ко лѣти ладує, (пандує) зими гладує.

Ко не ради, нека и не єде.

Ко не држи брата за брата, онъ
ће туђина за господара. 85

Ко не уме служити, не уме ни го-
сподарити.

Ко не чува туђе, неће имати ни свое.

Ко рано рани, две среће граби.

90 Ко радо лаже, радо и краде.

Ко съ врагомъ тикве сѣе, све му
се о главу обью.

Ко се са злымъ сдружи, све се на
зло тужи.

95 Ко се не намучи, тай се не научи.

Ко се ячемъ не умоли, не одбрани се.

Ко се туђемъ злу радуе, некъ се
своемѣ нада.

Ко силомъ у зло срля, и пропадне
100 у нѣму.

Ко у младости ништа не вреди, неће
ни у старости.

Ко едаредъ слаже, другій редъ му
се не вѣруе, ако и истину каже.

105 Ко едаредъ украде, довѣка се за
хреуза држи.

Ко е радъ у старости да одпочине,
у младости валя да се труди.

Ко е дужанъ, тай е тужанъ.

110 Лажльивацъ и крадльивацъ. два брата
рођена.

Лѣпа рѣчь гвоздена врата отвара.

Леня младость, вашльива старость.

Мравъ и пчела уче, како се тече.

115 Медена уста гвоздена врата отвараю.

Моли се Богу, ал' и ради.

Лажъ и краѣа увѣкъ су заедно.

Найпре премисли, па онда ради; най-
пре испецы, па онда рецы.

Ни за кога ніе добра кавга.

120

Нема освете безъ луда брата.

Не чини зла, па ти неће быти зло.

Не чини другомъ неправде, па неће
ни теби други.

Обуцы крмачу у злато, она ће опетъ
у блато.

Одъ зле ѣуди нема већегъ зла на
свѣту.

Одъ ината нема горегъ заната.

Одъ како се ослободи, одъ онда се
осрамоти.

Одъ кудъ вѣтаръ дува, онамо валя
и опаклю окретати.

Одъ мира глава не боле.

Одъ подмукла псета чувай се.

135

Одъ слоге нема тврѣгъ града.

Одъ уста одврзи, а на себе врзи.

Одъ човека се ништа отело ніе.

Отето проклето.

Покажи ми лажу, да ти покажемъ
крадљивца.

Покрай пеѣи седеѣи, ништа се не
добыя.

Покорну главу сабля не сѣче.

Поштенъ е претежніе одъ новаца.

145

Поштуй старіє, па ће и тебе твои
млађи.

Поштуй своє халъине, па ће и оне
тебе.

150 Права мука никадъ не гине.
Празна кеса готова грозница.
Празна рука мртовой друга.
Празна є торба тежа одъ пуне.
Према губеру валя се пружати.

155 Раноранилаць и доцнолегалаць, то є
кућотечаць.

Раноранилаць и доцнелегалаць кућу
тече.

Ругала се руга, па іой была друга.
160 Радину човѣку и Богъ помаже, ле-
ньомъ ни Богъ неће.

Ради па ћу ти и я помоћи, вели Богъ.
Радльивой дѣвойци у брзо сватови.
Радня є за човѣка, а штедня за жену.

165 Руга сѣди у край пута, па се руга
свакоме, а нъойзи свако.

Рѣва рѣчь, шаку у главу. (добыє.)
Санъ є лажа а Богъ є истина.
Све надвлада воля озбилна.

170 Свакій по свомъ начину, а магараць
по старински.

Свако зло изађе на видило.
Све што є добра, одъ Бога имамо.
Себи орешъ, себи сѣешъ, себи вла-

175 чишъ, себи ћешъ и жнѣти.

Съ кимъ си онакій си.

Сѣтила се преля куделѣ у очи неделѣ.

Свакѣ испредѣ свое куће нек' найпре

омете.

Тежко ономѣ свакоме юнаку, кои не 180
слуша свога старіега.

Туђа рука не спори.

Туђа рука не тече.

Умылято ягнѣ две овце сиса.

У лажи є плитко дно. 185

У лажи су кратке ноге.

Уклони се піяну као и луду.

У піянцу ніє ни друга ни юнака.

У радише свега быше, у штедише
іоште више. 190

Учини добро, не кай се; учини зло,
надай се.

У ратара црне руке, ал' бѣла погача.

Уклони се лютиту, као и мавиту.

Чини добро, па се не кай. 195

Єданѣ другоме валя да помажемо,
па ће нама Богѣ.

Што Богѣ дає, све є добро.

Што се предѣ другима стыдити чи-
нишѣ, стыди се и предѣ собомѣ. 200

Што є право и Богу є драго.

Што є дикла навикла, то невѣста
неодвиче.

Што ко ради, оно ће и патити.

Часный крестъ Христовъ.

Прошло е было веѣъ скоро пуна три столѣѣа одъ оногъ дана, како е Спаситель нашъ Іисусъ Христосъ на кресту распетъ быо, и родъ човѣческій одъ клетве
 5 Адамове спасао. У свыма познатымъ краєвыма свѣта было е много, врло много людій, кои у Христа вѣроваше, и по нѣговой се светой науцы владаше. Истина да е за цѣло то време вѣрно стадо Хри-
 10 стово много премного страдати морало: ерѣ су цареви римски, кои свѣтомъ владаху, у десетъ пута люта гоненія на цркву наводили, и све оне, кои се не хтѣдоше Христа отрѣѣи, мачу, огню и див-
 15 влымъ звѣровыма на разтрзанѣ предавали. Но при свемъ томъ брой христіана одъ дана на данъ множио се, и свакій мученикъ постоянствомъ своимъ у вѣры доводіо е до удивленія свое мучителѣ
 20 тако, да су многи одъ овыхъ вѣру Христову попримали были. Послѣ десетогъ найстрашніегъ гоненія, кое се догоди съ концемъ треѣга столѣтія за владе цара Діоклетіана, брой се христіана особито
 25 у источномъ дѣлу царства знаменито

умножи. Не само међу простотомъ него и у войсци, па и у самымъ вышимъ званіама было є много явныхъ и тайныхъ послѣдователя Хрістовыхъ. У то доба владаху у римскомъ царству два Імператора: Максентіє на западу а Константінъ на истоку. Првый є быо непріятель вѣре Хрістове, а другій є Хрістіане браніо и закланяо. — По свой прилицы изъ тогъ узрока ныхъ се двоица зарате. Констан- 35 тінъ пре него што пође съ войскомъ на супарника свога, помоли се Богу небесномъ, да му даде побѣду; и гле, башъ у полъ подне опази онъ на небу крстъ, кои се блисташе као сунце, и учини му 40 се као да чує гласъ съ неба: „овымъ побѣђуй!“ Небесно то появленѣ силно потресе душу Константінову. Одмахъ сутра данъ даде онъ одъ злата саковати великій крстъ, и заповѣди да се крстъ 45 тай предъ войскомъ узвишенъ носи. Максентіє силомъ частнога крста побѣђенъ почне бѣгати, и кадъ преко нѣке рѣке прећи хтѣде, сруши се подъ нымъ мостъ, и онъ съ войскомъ своіомъ утопи се у 50 той рѣцы, као нѣгда Фараонъ у црвеномъ мору. Послѣ ове побѣде Константінъ съ великомъ свечаностѣу уђе у Римъ, захвали Богу, и постане хрістіаниномъ; а хрістіанскій законъ постане 55

одъ тада господствующимъ у цѣломъ царству Римскомъ.

Мати Константінова, царица Елена, прими такође вѣру Христову. Она изъ
 60 побожности зажели видети свету землю, у коіой є Спаситель свѣта живіо, и гдѣ є чудеса творіо. Зато съ пратнѣомъ и сильнымъ благомъ оправи се на путь у Палестину, и дође у Іерусалимъ. Патриархъ Іерусалимскій Макаріє дочека є
 65 съ пристойномъ почестіу. Царица запыта за мѣсто гдѣ є гробъ Христовъ. На томе мѣсту стояше тада язычкій храмъ богынѣ Венере подигнутъ іоштъ одъ цара Адриана. Елена то скрнавѣ и нечастиво ка-
 70 піште даде срушити, и одмахъ заповѣди, да се ту надъ гробомъ Іисусовымъ црква у славу воскресенія Спасителѣвогъ подигне. Побожна царица зажели дознати,
 75 гдѣ се налази частный крестъ, на коме є Іисусъ распетъ быо; ал' іой то Христіани не моглоше казати. Она садъ позове къ себи старешине Еврейске, и стане имъ претити, ако іой не усхтѣду право казати,
 80 гдѣ є крестъ Христовъ. Старый нѣкій Еврей по имени Юда, за кога сви други рекоше да зна мѣсто, гдѣ є крестъ Іисусовъ закопанъ, силомъ принуђенъ покаже царицы то мѣсто, кое є было не далеко
 85 одъ гроба господнѣгъ и мѣста Лобногъ,

на коме Спаситель распетъ бѣше. Ту бѣше навалѣно силно каменѣ, коє кадѣ се раскопа, наѣу се три дрвена креста; ал' се ніє знало, кои є одѣ та три частный крестѣ. Башѣ у тай махѣ пронесу туда мртву дѣ- 90
войку. Патріархѣ заповѣди носіоцѣма да стану и да дѣвойку положе редомѣ на крестове. То бѣде учинѣно, и када є на крестѣ Хрістовѣ положише, она доѣе кѣ себи и оживи силомѣ частнога и живот- 95
вореѣегѣ креста господня, и по томе се дозна, кои є правый крестѣ Хрістовѣ. Патріархѣ Макаріє унесе частный крестѣ у велику цркву Іерусалимску, и држаше га уздигнутогѣ на амвону, те га сви люди, 100
кои ту бяху могоше видити, и сви му се кланяху говореѣи: Господи помилуй!

Многи Евреи у Іерусалиму и у око-
лини нѣговой приме тада вѣру Хрістову,
а меѣу нѣима быо є првый старацѣ Юда, 105
кои у светомѣ крштенію добыє име Кі-
ріакѣ, и доцніє постане Патріархомѣ Іеру-
салимскимѣ.

Осымѣ великолѣпне цркве надѣ гробомѣ господнымѣ и друге на Голготи, 110
даде царица Єлена сазыдати цркву надѣ гробомѣ майке Божіє у врту Гетсіманіи;
такоѣе врло лѣпу цркву у Витлеєму на мѣсту гдѣ се Хрістосѣ родіо и многе
друге цркве и часовне дала є сазыдати 115

побожна царица, означивши чрезъ свете те задушбине она мѣста, на коима су се по преданію найзнаменитіи догађаи изъ живота Спасителѣвогъ сбыли.

120 Царь Константінъ заповѣди те се године 325. скупи 318. светыхъ Отаца у граду Нікеи у малой Азіи, и ту на првомъ Вселенскомъ сабору у редъ доведоше дѣла црквена и саставише Символъ вѣре
125 до осмога члана. У то доба пренесе царь столицу царску изъ Рима у градъ Византію, коєга хрістіанске владыке по свршетку Нікейскога сабора освете, а царь га по своме имену назове градомъ Константи-
130 новымъ или Константинополѣмъ. За знакъ побѣде хрістіанства надъ незнабожствомъ, подигне царь Константінъ у Цариграду и по другимъ мѣстыма велике крстове, а на свакомъ даде написати ове рѣчи:

ІС. ХР.

НІ. КЯ.

135 и то значи: Іисусъ Хрітосъ, кои побѣђує.

Света наша цравославна црква праздує 1. Августа споменъ изнапастѣа частнога крста, и тай данъ свети се водица,
140 а народъ се благосиля новымъ босилькомъ. 19огъ Септембра прославля се свечано уздигнуће частнога крста, и тай

данъ подиже Свештеникъ крестъ одъ доле
 као изъ нѣдара землѣ горе и благосиля
 насъ, а мы поимо: **Господи помилуй!** 145

Треѣій праздникъ у славу частнога
 креста држи се у недѣлю крестопоклонѣну,
 коя пада у средѣ великогъ поста; и тада
 као на крстовъ данъ кланямо се част-
 номе кресту поюѣи: **Крестъ твоємъ по-** 150
кланѣмса Владыко, и свѣтое воскресеніе твое
славимъ.

Осымъ тога у почетку сваке молитве
 крестимо се мы, т. е. правимо на тѣлу на-
 шемъ знакъ частнога креста; крестимо по
 побожномъ обычаю народа нашегъ мѣсто, 155
 гдѣ хоѣмо да легнемо санаѣ боравити;
 и сваке среде и петка поштуюѣи частный
 крестъ молимо се Богу, да даде побѣду
 нашемъ цару, и да частнымъ крестомъ сво-
 имъ сачува државу нашу, и зато поимо 160
 овако:

Спаси Господи люди твоѣ, и благослови
достоѣніе твоѣ, побѣды всепресвѣтлѣйшемъ
и Державномъ Императоръ и великомъ Вой-
водѣ нашемъ Францъ Іѡсифъ Первомъ, на 165
сопротивныхъ дѣржа, и твое сохраниа крестомъ
твоимъ жителство.

Закони здравля.

Многій и не помишля никада, колико є големо благо, здравлѣ. Многій се самъ іюштъ у младости сатре, и собственомъ се кривицомъ начини богальомъ и ра-
 5 гомъ тако, да пре времена умрѣти мора, єрбо несмыслено и лакоумно живи. Богъ намъ заповѣда, да чувамо и да штедимо здравлѣ и животъ, колико веѣма можемо. Болестанъ човѣкъ, ніє кадаръ онолико
 10 добра чинити, ни ти коме полезанъ быти, као здравъ човѣкъ. Лакоумно и хотимице своє здравлѣ кварити и животъ прекра-
 ѣивати, то є великій грѣхъ. Хоѣешъ ли да се одъ болести и болова сачуваешъ,
 15 и да чинишъ што Богъ у смотреню здравля одъ тебе иште, а ты слѣдуюѣа правила држи.

1. Кадъ ти є што незгодно, или кадъ те што заболє, а ты се потужи одмахъ
 20 отцу свомъ ил' матери своіой. Съ почетка є лако помоѣи; ал' кадъ дуго оставляшъ, и ништа не казуєшъ, отме зломахъ, и после доцне буде помоѣи тра-
 жити и наѣи.

2. Не гутай залогає живе, не єди ала- 25
 пливо, нит' єди много. Више є помрло
 одъ єла него одъ глади. Пресденѣ є
 увѣкъ шкодливо. Не єди зеленогъ воѣа,
 єръ увѣкъ навуче болове и тежке бо-
 лести. Не єди никаквогъ воѣа ни пло- 30
 дова, зрна ни боба, нит' была коє непо-
 знаєшъ, много има отровныхъ међу нѣма.

3. Не пій ладне воде кадъ си зноя-
 ванъ и уморанъ, єръ ти оно неѣе быти,
 напои него болестъ и смрть. Не пій є 35
 никадъ ни на врела ни на мастна єла, и
 то є зло и навуче болестъ. Сва опойна
 пиѣа шкодлива су за дѣцу, и віно є зло
 а ракія є отровъ.

4. Не сбацай хальина са себе онда 40
 кадъ си озноєнъ, и не розлађуй се нагло
 него полагаано. У пролеѣе и у лѣто обданъ
 є топліє, ал' ноѣи су хладне; чуйай се
 да се ютромъ ил' вечеромъ не разхла-
 дишъ, да недобыєшъ грозницу ил' вру- 45
 ѣицу и срдоболу, одъ чега су многа дѣца
 помрла.

5. Не иди кадъ са зиме доѣешъ од-
 махъ къ врелой пеѣи и никадъ не стой
 нити сѣди дуго кодъ нѣ. Яка вруѣина 50
 пеѣи врло є нездрава и главоболу на-
 чини.

6. Немой се играти съ ножомъ ил'
 вилюшкомъ, єръ можешъ лако себе ил'

55 другога кога убоести, посѣћи и осакатити.
Не дирай у пушку.

7. Не скачи никудъ несмыслено; не пужай се онуда, гдѣ ћешъ пасти моћи или скрѣати се. Не иди никудъ у воду.
60 Не иди близу око коња. Чувай се одъ кола да те точакъ не ухвати и не погази.

8. Чувай да зубе не покваришъ. Чувай очи. Зубоболя и окоболя яки су и люти болови, и кадъ се ѿдаредъ покваре
65 никадъ се више не опровише. Зуби се покваре одъ посластица, ил' кадъ тко тврде ствари съ нѣма силомъ гризе ил' лупа; и кадъ се уста не држе чисто, и ако се често чистомъ водомъ не испи-
70 раю, и кадъ тко са гвозденимъ стварма, ножемъ, вилюшкомъ, игломъ и т. д. зубе чачка, ил' кадъ тко иза врелогъ ѿла хладну воду пиє. — Очи квари, тко у сунце гледа, ил' чита и пише, или шиє
75 ондѣ, гдѣ му сунце или друга яка свѣтлостъ ил' бѣлина снѣга у очи ил' у књигу, у папиръ или у шавъ ушуре, и ако тко у сумраку чита, пише и шиє.

29.

Добре науке.

Ништа се брже не заборави но умножаванѣ, (мултипликація) ма да смо га

яко добро у школи научили. А у школи учимо за животъ, и мудрость не састои се у знаню, него у мудрому употребленю 5 оногъ и ползованю оногъ, што знамо.

Еданъ човѣкъ потроши свакій данъ само петъ новчиѣа безъ нужде, мислећи: Ехъ, шта ми є то? то нїє много, то є сытница и маленкость; али то опетъ 10 изнесе за годину дана $365 \times 5 = 18,25$. 18. фор. а за 30. година дана $1825 \times 30 = 547,50$. а 547. фор. бацѣти, то є опетъ и много и грѣхота.

Другій човѣкъ пропусти свакій данъ 15 само по два сата времена напрасно, безпослено, и мысли свакій данъ: „ехъ, то нїє ништи,“ али то се умножи за годину дана на 730. саатїй, а за 30. година дана на 21900. саатїй; а то износи 912. изгу- 20 блѣныхъ дана овога краткогъ живота, и то є, кадъ се добро проесали, іоштъ далеко више одъ 547. фор.

Наша земля има 5400. миля или 10,800 саатїй у наоколо, кадъ два саата на єдну 25 милю узмемо; то є големъ путь; ал' кадъ бы могли све на правацъ ићи, и кадъ бы свакій данъ само єданъ саатъ путовали, то бы є за 30. година цѣлу обыћи могли. Отуда се види, колико далеко чо- 30 вѣкъ у свомъ животу дотѣрати може, кадъ у полезномъ послу свакій данъ само

по єданъ сатъ пробави, и колико іоштъ
 много далъ, кадъ се свакій данъ помучи,
 35 да болъи и савршеніи буде, и да за своє
 и своихъ домаћій благо по штогодъ учини.
 Али ко неће да почне, тай неће ни до-
 чети; и коме ніє мало по мало довольно,
 тай никадъ искусити неће, како се са
 40 малымъ и ситнымъ мало по мало до мно-
 гогъ и до великогъ дође.

„Не назыда града у єдноме дану“,
 са тымъ се изговараю многи лѣни и не-
 радини люди, кои неће свогъ посла да
 45 тѣраю, него око нѣга зѣваю, и уморе се
 пре него што су га започели. Али є са
 svakимъ градомъ овако было: Ту су
 многе вредне руке много дана одъ ра-
 ногъ ютра до мркле ноћи съ вольомъ
 50 радиле, и ни су оставляле, докъ ніє посао
 свршенъ быо. Тако су постали сви гра-
 дови. Тако чини и ты, штогодъ чинити
 имашъ.

„Єдаредъ ніє ни єдаредъ.“ То є най-
 55 гора међу пословицама, и оно є неваляо
 рачунція быо, кой є начинію. Єдаредъ є
 баръ єдаредъ, то се не да порећи. Кои
 єдаредъ украде, тай цѣлогъ живота свогъ
 никадъ више съ образомъ рећи не може:
 60 Хвала Богу, я нисамъ никадъ ништа
 туђе дирнуо. „Кой єдаредъ украде, до-
 вѣкъ се за хрсуза држи“, вели посло-

вица. Ту ніє дакле: єдаредъ, ни єдаредъ. А кадъ крадльивца ухвате, онда є єдаредъ више него єдаредъ. И много се реда 65 управо рећи смѣ, да є єдаредъ, десетъ — сто — и хиляду реда. Тко єдаредъ зло уради, онъ га обычно и далъ тѣра и не оставля, докъ найпослѣ не изаѣе она пословица: „Тиква дотле на воду иде, докъ 70 се не разбіє.“

30.

Школске пословице.

Ако си добаръ себи си, ако неваляю, себи.

Безъ муке нема науке.

Болъ ништа незнати, него коєкако.

Буди благодаранъ учительима твоима. 5

Буди истинитъ и искренъ; (а не лажльивъ и притворанъ.)

Буди учтивъ и улюданъ, услужанъ и любезанъ.

Буди покоранъ старієму твоему. 10

Власти поштуй, закони ма се повинуй.

Говори истину, истину воли Богъ и люди.

Дѣте посластичаво часомъ є крадльиво. 15

Добаръ ѣакъ држи све своє ствари чисто и у реду.

Добарь ђакъ чува своє кнѣиге и халѣине, а неваляо ихъ дере и розбацує.

20 Добарь ђакъ сваку лекцію кодъ куће повтори.

Добарь ђакъ найпре лекцію научи, послѣ се игра.

Добра дѣца кудгодъ иду, иду мирно
25 и лѣпо, и мило є гледати за нѣима.

Добра дѣца никадъ єдно другомъ пакости не чине, а неваляла свакій часъ.

Добра дѣца сѣде у школи мирно, и стоє у цркви скромно, а невалялу валя
30 тѣрати одтудъ.

Добра се дѣца ондѣ найрадїє забавляю, гдѣ ѣе што добро чути и видити.

Добра се дѣца пре за своє родителѣ него за себе Богу моле.

35 Добра су дѣца увѣкъ покорна и послушна.

Добри ђаци дођу увѣкъ чисти и опремни у школу.

Добру дѣцу милує Богъ и люди.

40 Држи редъ, редъ држи свѣтъ.

Захвали свакомъ на свачемъ, хвала є мила Богу и людма.

Играйте се као воспытана дѣца, а не као не воспытана.

45 Искренога свакій милує.

Ко воли невалялу дѣцу? Нитко.

Колико знашъ толико вредишъ.

Кои не пази, никадъ ништа не научи.

Кои свакій данъ по мало добра 50
научи, за кратко ће време гомилу га
знати.

Кои ништа не учи, ніе вреданъ да
живи.

Коя се дѣца своимъ родителѣма, 55
учителѣма и старіима не повиную, све
ће несрећни люди бити.

Кой є мударъ? Кой одъ свакогъ учи,
штогодъ добра види.

Кои законе не поштує, тог' ће за- 60
кони каштиговати.

Неваляла дѣца, неваляли и несрећни
люди буду.

Невалялу дѣцу савъ свѣтъ омрази.

Неваля се съ опаснымъ стварма 65
играти, еръ у часу несрећа изађе. (Кое
су то опасне ствари и игре?)

Не дирай туђе, па неђе нитко твоє.

Не лакоми се на посластице, да не
прођешъ зло. 70

Не лажи. Нема веће погани одъ лажи.

Непазљивъ ђакъ себи найвећма уди.

Не псуй. Псовка є многомъ много зла
навукла.

Не свађай се. Цыгани се свађаю; не 75
буди таковъ.

Несташка є найлакше познати; увѣкъ
є прлавъ, издртъ и изгребенъ.

Не чини другомъ, што себи радъ ниси.

80 Не чини другомъ пакости, па неће
ни теби други.

Нитко оногъ ђака не поштуе, кои
свою дужность занемари.

Нитко се ніе научень родіо.

85 Ніе срамота незнати, него учити не-
хтѣти.

Пази на чистођу, ко є радъ да га
сви милую.

Пази на школске часе, тко є добаръ
90 ђакъ.

Поштуй свое родителѣ и старіе, тко
є радъ да му благо буде, и да дуго по-
живи на овоме свѣту.

Помени Бога кадъ починѣшъ шта;
95 безъ нѣговогъ благослова не долази ништа.

Размысли па рецы, неговори увѣтаръ.

Свакій є почетакъ тежакъ.

Туђе не дирай, а што нађешъ, подай
чіе є.

100 Црква є, да се у нѣой Богу моли, а
не да се збори.

Чистођа є дыка дѣвоячка; нечиста
є дѣвойка, найгора дѣвойка.

Чувай школске ствари, као свое
105 рођене.

Ђакъ валя да се одликуе свудъ хо-
домъ и стоянѣмъ, игромъ и забавомъ,
говоромъ и свакимъ дѣломъ.

31.

Юшрєньи часи.

Ютрєньи су часи за свакій посао
 найболѣи. Изютра свакій посао найве-
 селіє иде и увѣкъ найболѣ за рукомъ
 испада; зато є и свакій ютрєньій посао
 петъ пута вредніи и валяніи одъ поз- 5
 днієгъ. Ютромъ є свакій човѣкъ за посао
 одморніи, удєсніи и окрєтніи, нєг' доцніє
 на дану. Доцніє на дану и воля и снага
 попусти, и друго коєшта одъ посла за-
 држи и збуни, па се посао свакій часъ 10
 прекида и оставля; єто узрока, зашто
 ютромъ свакій посао много болѣ полази
 за рукомъ. Хоѣєшь ли дакле да свогъ
 посла и много и валяно урадишь, а ты
 рани. Тко се навикне ранити, и рано свой 15
 посао радити, тай два времена граби, има-
 юѣи за свой посао двѣ волѣ и двѣ снаге;
 па заръ є онда чудо, да и двапутъ више
 и двапутъ врєтніє свой посао изради, те
 двапутъ више на нѣму добыє, него лѣни- 20
 ваць.

Ко рано рани, двѣ среѣе граби. —
 Ко съ вольомъ починѣ, пола посла до-
 вршує. — Ко свой посао ради, руке не
 брля. — Ко туѣъ посао глєда, свой забо- 25

равля. Радъ є найболя лутрія. — Радъ є
 новацъ, кога свакій може ковати, колико
 є комъ воля, на очи свемъ свету. Радъ є
 новацъ, што у свымъ вилаєтыма своєю
 30 вредность има. Онъ нигдѣ съ цѣне не па-
 дне. — Што се безъ волѣ ради, никадъ
 за рукомъ не испада.

32.

Юшшѣ нѣка мудра изреченія.

Благо ономъ, тко се туѣомъ ште-
 томъ опамети; а тяжело ономъ, тко своіомъ
 мора.

Богъ онда помаже, кадъ види, да мы
 5 веѣъ никако више не можемо.

Богъ свакомъ прашта, ткогодъ се одъ
 срдца кає.

Богу, родительма и учительма никадъ
 вратити ни накнадити не можемо.

10 Болѣ буди ты изъ туѣе штете мударъ,
 него да другій изъ твоє буде.

Боля є паметъ, него оклопъ.

Гдѣ се двое посваѣаю, увѣкъ є онай,
 што првый уѣути, одъ болѣгъ рода.

15 Затворена уста а отворене очи и уши,
 ну су іоштѣ никомъ наудиле.

Захвалити не кошта ништа, а мило є
Богу и людма.

И чути и видити, па префутати; то
є многу свађу отклонило. 20

Лажь є ляга, по коіой се неваляо
човѣкъ познає.

Лѣность є мати свію зала и неволя
у свѣту.

Лудость и гордость расте на єдномъ 25
трну.

Материна є клетва страшнія одъ
Божіє.

Материно є име свето на небу и на
земљи. 30

Материнъ благословъ и Божіи, све
єдно є.

Младъ лажа, старъ крадльиваць.

Мудре савѣте валя извршити, а не
само саслушати. 35

Надежда дає снагу, и изврши най-
веѣа дѣла.

Невоспытанъ є човѣкъ трупина само.

Не инати се съ невалялымъ людма;
не носи своя дрва на нѣину ватру. 40

Нема у свѣту добра, на коємъ по-
нѣшто зла ніє; нити има зла, на коємъ
понѣшто добра ніє.

Не одлажи до сутра што данасъ
свршити валя. 45

Не пытай му коєгъ є рода, већъ гледни како се влада.

Не почињи дѣла, гдѣ се Божиємъ благослову не надашъ.

50 Неправеданъ хлѣбъ, ако се кадгодъ и сладакъ учини, опетъ на послѣдку преседне.

Не рецы све што знашъ,

Не вѣруй све што чуєшъ,

55 Не чини све што можешъ.

Не ругай се човѣку, кои є у несрећу пао; Богъ є, кои све види, и Богъ є, кои срећу дѣли и несрећу.

Ние богатство и сиротыня, него радъ
60 и лѣность дыка и срамота.

Обѣхати и одржати, стои лѣпо и старомъ и младомъ.

Отчинъ благословъ утврђує дѣцы домове; а клетва материна руши ихъ изъ
65 основа.

Прва є лажъ, првый коракъ вешалу.

Премислити некошта ништа, а донесе много.

70 Ради као да ћешъ сто година живити, а моли се Богу, као даћешъ сутра умрети.

Слога начини слабе якыма, а неслога яке слабыма.

Смѣрность є найвећій украсъ дѣ- 75
войцы.

Срамотно добыѣно, срамотно и про-
ѣ; а съ честѣу добыѣно, трає до
вѣка.

Старіє валя слухати, а млаѣе учити. 80
Тко благо изгуби, ніє пропао;
тко надежду изгуби, полакѣє пропао;
а тко душу изгуби, са свимъ є пропао.

Тко свогъ отца почитує, имаѣе ра- 85
достъ одъ свое дѣце, и быѣе му све мо-
литве услышане.

Тко хоѣе да га други люди поштую;
валя да се найпре поштує самъ.

Тко є богатъ? Тко є са своимъ за- 90
доволянъ.

Тко є мударъ? Тко одъ свакогъ све
што є добро учи.

Тко є одъ поганогъ рода, никадъ
за ближнимъ своимъ добра не рекне. 95

Тко є юнакъ? Тко свое страсти над-
быє.

Умилятость є знакъ доброгъ воспы-
таня.

Урадити па онда смышляти, многога 100
є упропастило.

У томе се разликую добри люди
одъ злыхъ, да се ни у злу на Бога не
туже.

105 Чимъ се тко поносити почне, већъ ѣ
одпао одъ Бога.

Чини добро, а пусти нека други го-
воре о томе.

Човѣку ѣ послѣ Бога, мати прва
110 светыня на свѣту.

Бутанѣмъ нећешъ никогъ увре-
дити.

Друго оддѣленѣ

изъ природословныхъ наука.

33.

Конь.

Меѣу свима домаѣимъ животиняма држи се да є конь najlepшій и найблагороднїи. Дабогме, кадъ узмемо онакогъ коня, кои данъ на данъ тежке послове свршивати има, онда неѣемо много одъ 5 те лепоте и благородства наѣи. Али тїи се коньи и тако нечовечно држе, да имъ се свакій човѣкъ, ко иоле осеѣаня има, сажалити мора. Кадъ они одъ раногъ ютра па до мркле ноѣи ил' плугъ те- 10 глити и друге тежке терете вуѣи мораю; кадъ ихъ и после тогъ умора, гди се єдва мицати могу, суровогъ газде камцїя іоштъ немилице бїє и гони; и кадъ при томъ киненю ни толико ране недобїю, 15

да се сити наести могу, него мораю са каквомъ годъ зоби и сеномъ иль сечкомъ и сламомъ задовольни бити; онда ніе ни чудо, кадъ онако понуждено ходе
 20 и главу оборено носе. Ал' они бы сасвымъ другчіе изгледали, кадъ бы другчіе држани были.

Конь прія само узъ обилату рану, узъ чисто држанѣ и благо поступанѣ.
 25 То найболѣ видимо на яшаѣмъ коньма, кои се обично найболѣ држе: Како поносито главу баце, чимъ ихъ яхачи уседну, како уши дигну и са она оба велика ока севаю. Іоштъ кадъ се лепо и
 30 господски опреме, како се онда понесу; на свакомъ макнуѣу види имъ се радость и поносъ. И опетъ су тако покорни, да господаре свое на сваку рѣчь послушаю. Пустел ихъ у коракъ иѣи, како лѣпо
 35 ноги све єдну за другомъ дижу, све иза єдне преднѣ съ друге стране стражню, пакъ онда другу предню и другу стражню. Ободу л' ихъ и пусте л' бегати, они полегну и као стреле одлете, скачуѣи съ
 40 обе преднѣ па после съ обе стражнѣ ноги у єдаредѣ. Притегну ли узде да касомъ ходе, онда опетъ предню десну са стражньомъ лѣвомъ заєдно, а после предню лѣву и стражню десну заєдно меѣу.

Валянъ яшаѣйй конь тако є паме- 45
танъ, да и мигъ свогъ господара разуме;
али да тога нїе, ко бы га смео у рату
употребити; онъ бы єдну за другомъ за-
буну и зло правїю.

Свакїй се уверити може, да конь ко- 50
манду тако разуме као и воякъ, и тако
се за битку научити даде као и овай.
При томе є тако срчанъ, да готово ни-
коє опасности нема, на кою неби наићи
смео: ускочи на опрета копля, стои узъ 55
грмляву топова у облаку дима и пламена
као укопанъ, съ места немакнесе. Ал'
онако валянъ коняникъ и воле коня свогъ,
и веѣма га нег' Богъ зна што чува и
пази; па тако є и нѣму конь придатъ и 60
вѣранъ, и издалека му се радує и хрже,
и до смрти неоставля га.

Врло є рѣдакъ конь, кои свога го-
сподара уєда ил' удара; и ту є увѣкъ
кривъ господаръ, кои га є злоѣудна на- 65
чинїю, дражеѣи га и срдеѣи и зло држа-
юѣи. На благъ поступакъ будне конь пи-
томъ ко ягнѣ, као што се то на арап-
скимъ хатовима види. Ал' Арапи своимъ
коньма ни єдне рѣчи ружне не рекну, 70
нит' даду реѣи, па онако имъ и єсу ко-
нѣи питоми: улазе газдама у колебе, єду
изъ шака, и дѣца имъ се исподъ ногу
провлаче и играю.

75 Ждребе неваля пре пуне три године
 ни презати ни яшити, ни на теже по-
 слове терати, ерѣ онда закржляви и ни-
 кадѣ валянѣ конѣ nebude. Ко є радѣ, да
 му конѣи валяни буду, и да га дуго служе,
 80 треба да ихѣ у пространой видной и
 чистой штали држи, и да ихѣ свакий
 данѣ очеше и очисти. Одѣ назеба конѣ
 часкомѣ оболе, зато паметне газде конѣ
 свое покрію, кадгодѣ ихѣ оштримѣ те-
 85 ранѣмѣ озное.

Конѣ є една одѣ найвеѣихѣ домаѣихѣ
 животиня. Глава му є дугуляста и таня,
 не онако дебела као у магарца; вратѣ
 му є дужи, лѣпо савіенѣ меснатѣ и озго
 90 дужомѣ длакомѣ, гривомѣ накиѣенѣ.
 Та длака узимлѣ се за поставу у ястукѣ,
 столице и клупѣ, а одѣ оне дуже длаке
 изѣ репа, плету се сита, и праве се жице
 за гусле и гудала.

95 Прси су у коня широке и яке, трупѣ
 є витакѣ, не онако сдепасть као у вола;
 ногѣ су му високе и танке, са якимѣ
 плеѣма и бутовима; на сглавцима су
 чворнастіє, а стоє на малымѣ рожнымѣ
 100 копитама, коє се гвозденимѣ подкови-
 цама подкиваю, да се конѣ по камену
 ходѣѣи неподбія.

Порекло конѣа као и сви домаѣихѣ
 животиня, Азія є. Персійски су и Арап-

ски конѣи, ако и не найвећи ал' најлепши. ¹⁰⁵
 Отуда су јоштъ у најстарія времена у
 Европу пренешени, и данасъ ихъ има по
 свима краєвима света. Енглези су што се
 вештине око коня тиче, први у Европи.
 Найвише и најразличниі врстїй коня има ¹¹⁰
 у Аустриі. Найвећма су на гласу Ерде-
 льски и Мађарски са своє лакости и
 итрине; тешкихъ коня има у Краньској
 и Штаерској; а за домаћу послугу най-
 тврћи и найпоузданиі су Чески, Морав- ¹¹⁵
 ски и Галиціански.

34.

Коза.

Коза є сиротиньска крава. Сиро-
 машку нїє лако краву имати, єрбо є и
 скупа, и много добре нѣге треба; а козу
 є лако за нѣколико форинтїй купити, и
 јоштъ лагше с' раномъ сбринути. ⁵

Коза є врло полезна животиња; нѣно
 є млѣко врло здраво; оно има истина
 нѣкій особитый задай, сбогъ коєгъ га
 многи неволу, ал' на то се може свакій
 брзо научити, и онда є врло вкусно. ¹⁰

Козе, особито ярићи врло су жи-
 вотне и несташне животинѣ, и најболѣ
 се осећаю, кадъ по полю ићи или се по

брду пужати, пакъ листъ, пупке и гран-
 15 чице брстити могу, коє є шумарима и
 баштованима врло неповольно и мрзко.
 Пужанѣ є найвеѣа радостъ кози; она се
 за чудо лагко успентра на у висъ на-
 слагана дрва и каменѣ, илѣ на зидине и
 20 стѣне. Кадкадѣ забаса на высове илѣ
 проваліє, одкуда се неможе више вратити,
 ни сиѣи ни узаѣи.

Коза є врло питома, и приволи се
 людма веѣма него многа друга животиня;
 25 али є и ѣудљива. Ђдаредѣ трчи за чо-
 вѣкомѣ, да є се неможе отрѣсти, а дру-
 гий редѣ неѣе да се изѣ штале извуче,
 ма колко да є човѣкѣ мами. Злоѣудна
 ніє никадѣ; алѣ ярци особито маториѣ,
 30 оѣе кадкадѣ и на люде да насрну, и то-
 лико су яки, да оборо човѣка, кадѣ га
 главомѣ ударе. И козе, коє се непознаю,
 па кадѣ се уѣдно сабію, оѣе да се по-
 боду, и тако се живо главама удараю,
 35 да се звека рогова далеко чує. — Коза
 є срчана животиня: кадѣ керѣ на ню
 насрне, она се непоплаши, него стане,
 и кадѣ іой є близу дошао опресе, и керѣ
 се мора добро у наумѣ узети, да здрави
 40 и читави ребара оде.

Рогови козу найвеѣма красе, кои у
 гдѣкоєгѣ ярца по две стопе дугачко
 израсту. Сѣ роговима є коза чисто по-

носитія нѣкуда. Шута є коза нѣкако ѣу-
лава, макаръ да є и ова исто онако по-
лезна као и она. 45

Коза єде листь готово одъ свію би-
лькій и растѣнія. Треба є видѣти, кадъ на
кое мѣсто дође, гдѣ различныхъ растѣ-
нія има, са каквомъ облизивостіу све
обиђе, докъ найболѣ ненађе. Она и многе 50
отровне бильке, као кукуту и млѣчику
пождере безъ вреда. За голомъ травомъ,
ако ѣе найболя быти, невуче є башъ
срдце; лисната била као дѣтелине, вице, 55
граовине и младе зобове далеко веѣма
воле. Обзиму є приранію люди сеномъ,
кромпирима, мрквомъ и репама; ал' рана
мора чиста быти, другчіе є само онюши
па остави. Уобште воле коза чистоѣу, и 60
створена за чистъ воздухъ и за брда,
пропадне кадъ се у загушльивымъ шта-
лама држи.

Окромъ млѣка и мяса употреблява
се и козія кожа, коя є при свой финоѣи 65
врло яка; одъ нѣ се праве рукавице.
Одъ рогова козіихъ праве стругари раз-
личне свое стварце.

35.

Слепый мышъ.

Когодъ необикне сваку животиню
добро сматрати, тай се часомъ превари,

те слѣпогъ мыша за птицу држи. Не само да онъ врло брзо лѣтити умѣ, него
 5 превазилази са онима врло вештымъ и брзымъ обртима у летеню готово све птице. Нѣгова летила нису онака крила, као у птица, него су између предњихъ и стражњихъ ногу разапете танке ко-
 10 жице нѣке.

Кадъ слепый мышъ на землю падне, онъ нѣ у станю као остале птице, зама-
 нути ѣдаредъ два съ крилма пакъ по-
 летити. Ал' онъ се умѣ помоћи: узпужа
 15 се узъ зидъ, заквачаваюћи се са страж-
 нымъ ногама, докъ повыше неусађе, пакъ се онда у воздухъ одпусти и од-
 лети. На петъ стражњихъ прстію има скучене врло оштре нокте. На пред-
 20 нымъ ногама нема тако яке нокте; то є узрокъ што се слепый мышъ увѣкъ са
 стражњимъ ногама обѣси и стрмоглавце виси, кадгодъ спава или кадъ се одмара;
 тако высећи крила су му увѣкъ слобод-
 25 на, и тако є увѣкъ спреманъ одлетити. Обзиму, кадъ имъ нестане ране, и кадъ
 се одъ мраза укоче, обесе се тако и виси стрмоглавце на каквомъ одъ мраза сакри-
 веномъ мѣсту, н. п. у димняку, подруму,
 30 подъ кровомъ и пр. и тако дочекаю пролеће и топліє дане.

Многи люди држе да слепый мышъ сланину еде, а то башъ нико нѣ видѣо, нити ѣе видѣти. Слепый мышъ е врло полезна животиня. Онъ потамани гомилу 35 шкодливыхъ буба, мува и лептирова. Онъ вечеромъ и обноѣ радъ лова излеѣе, зато и нѣ лагко опазити, шта ради и како живи; ал' кои га добро мотріо буде увериѣе се, да слепый мышъ сваку 40 ноѣ више буба поѣде него што е самъ тежакъ. Онъ летеѣи лови свой ловъ, и нѣгова велика разглавлѣна уста врло суму у томъ полезна. Кадъ се тако засити, онъ іоштъ понешто као готовине и куѣи 45 понесе, у устма и у онима отоболѣнымъ образима. Найрадїе излеѣе лѣти вечеромъ кадъ е топлїе, и тада е неуморимъ. Малецне очи нѣгове мало му у мраку помажу, ал' тымъ више му помажу оне 50 кожице и нѣино врло оштро осеѣанѣ. Са тымъ кожицама кадаръ е онъ у сасвымъ мрачной соби летити, да се нигдѣ ни о што неударити; онъ и са ископанымъ очима лети и нигдѣ се неударити; тако оштро осѣѣанѣ 55 има на кожицама, да одма осѣѣти чимъ близу чему тврдомъ доѣе, о што бы се ударити могао.

Слепый мышъ по цѣлу ноѣ лѣти и ловъ лови, а предъ зору повлачи се на- 60 трагъ у своѣ рупе, у старе зидине, дим-

няке, кровове, у фатове ил' пукотине у
стѣнама: ту у дружеству пробаве данъ
спаваюѣи, гдѣ ихъ кадкадъ мачке, ли-
65 сице и савуляге увате и пождеру.

Слепый мышъ цичи кадъ га човѣкъ
увати, и разглави вилице пакъ уѣде, ал'
са ситнымъ зубиѣима неможе башъ ни-
каквыхъ опасныхъ рана' задати. Зуби
70 су му само за меке бубе и лептирице у-
дешени, заото су оштри и скучени, да
одма запну и да непопуштаю ништа, што
у нѣи падне.

У страннымъ земляма, н. п. у южной
75 Америки има една врста слепыхъ мы-
шева, далеко веѣій него нашъ, то є веѣъ
опаснїя животињица, єръ оѣе кадкадъ
къ спаваюѣимъ людма илъ стоки да се
пришунѣи, накъ лагано уѣде и многу
80 крвь посисаю, кадъ ихъ є много.

36.

Кукавица.

Измеѣу сви птица, коє се облето
кодъ насъ находе, кукавица є една одъ
найзнаменитїи. Наша пословица вели: по
песми се птица познає. Ово є кадъ ку-
5 кавице найочевиднїи случай. Нѣна є
пѣсма нѣшто са свымъ особито, нити є

весела, нити има каквогъ извѣяннѣ, и
опетъ є люди радо чую, єрѣ пролѣѣе
предсказує. Кадѣ пѣва, онда крила ото-
боли, а репѣ дигне и разшири као ѣу- 10
ракѣ, пакѣ гушу напне и тако нѣну
пѣсму пѣва, гдѣ при првомѣ гласу главу
што вѣма може доле спушта, а при дру-
гомѣ гласу, што вѣма може у высѣ
диже. Чини се, као да се изѣ петинѣи 15
жила упинѣ, да є само далѣ чую. Али
чимѣ найманѣ осѣти да є ко вреба, одма
прне и одлѣти, тако є страшлѣива, и
Богѣ зна одкудѣ изѣ далека опетѣ пѣсму
пусти. Зато є лагко кукавицу чути ал' 20
тежко видѣти, и врло є рѣдакѣ човѣкѣ,
кои є чуо нѣе, алѣ юштѣ далеко реѣи,
кои є видѣо.

Своимѣ изгледомѣ и пепелявымѣ пе-
рѣмѣ наликѣ є кукавица на оногѣ птицо- 25
крадицу кобца; по трбуху є бѣла са
црнымѣ пѣгама, има жуте ноге, и прсте
за пужанѣ удешене, т. є. два стое на-
предѣ а два натрагѣ и ватаю као клѣ-
ште; велика є као грлица или голубѣ, 30
само има репѣ и крыла юштѣ вѣа. Зато,
што є на кобца наликѣ, мысле многи
ловцы, да она и ситнѣе птице вата и
ждере, ал' то нѣе истина. Люди, кои су
кукавицу добро пазили, увераваю насѣ, 35
да она само бубе, муве, конѣице и гусе-

нице вата, особито оне длакаве пали-
коже, коє найрадїє и у найвећу сласть
гута, а у великой нужди єде и ягоде и
40 бобе. Она є дакле врло полезна птица,
исто као и црвендаћи, и пиньце и ласте,
коє по васданъ лѣте и гомилу досадныхъ
и шкодльивыхъ буба и мува и другога
гада потамане.

45 Ласте остаю кодъ насъ до пола Сеп-
тембра, кадкадъ и до Октобра, а кука-
вице оду већъ у Аугусту. Ластїй има хи-
лядама у єдномъ селу, а кукавица све
на по сата раздалеко по єданъ паръ,
50 т. є. єдна женка и єданъ мужякъ, кои
нипошто не да другомъ мужяку у свой
хатаръ ући, и чимъ коєгъ пѣвати чує,
одма се разерди, пакъ за нѣмъ лѣти, и
одъ дрвета до дрвета вїя, тукући га с'
55 крилы и клюномъ, и неоставля га, док-
годъ га изъ свогъ хатара неизтѣра.

Съ почетка Априїла доћу кукавице
къ нама, и по два пуна мѣсеца по шу-
мама се мотаю пѣваюћи, а на правлѣнїѣ
60 гнѣзда ни єдно и непомишля. Дроздови
и детлићи и све ситнїе шумске птице
већъ су све одавно своя гнѣздашца на-
правили, и већъ све на яима леже; а
кукавице се чине и невѣште, као да имъ
65 не треба гнѣзда.

И доиста — едва човѣкъ вѣрує — никадѣ кукавице гнѣзда неправѣ: оне одране своє птичиѣ на пѣкій сасвымъ необичный начинѣ, како ни една више птица неодраню 6.

70

Кукавица неноси яя свакій данѣ, као што друге птице чине, него снесе у 10. дана едно, и ма да є повећа птица, опетѣ іой є яє тако малено, да се чисто неможе вѣровати, да є нѣно. Пре нег' 75 што ѣе яє снети, облеѣе одѣ цбуна до цбуна, пакѣ оштрымѣ окомѣ врѣба, гдѣ ѣе коєгѣ црвендаѣа, пинѣицу, говедарку илѣ цариѣа доврѣбати да на яи лежи. А кадѣ є кою одѣ овыхѣ птичица уврѣбала, 80 онда се ондѣ близу прикріє, пакѣ чека, кадѣ ѣе иста птичица са своихѣ яя слетити, да се напіє илѣ да коєгѣ црва увати; и чимѣ є то смотрила, увуче се на гнѣздо, снесе своє яє у нѣга и оде. 85 После 10. дана врѣба друго гнѣздо, и тако сваке недѣлѣ друго.

Мале ове птичице и несневаю, какавѣ су зао дарѣ добиле. Кадѣ врѣме изаѣе, и птичиѣи се изѣ яя проклюве, 90 онда се и ово кукавче проклюви. И да вамѣ є садѣ видити муку такове єдне мале птичице као што є говедарка илѣ цариѣѣ илѣ црвендаѣѣ, кадѣ се наєдаредѣ по петѣ по шестѣ клюнова изѣ гнѣзда 95

подизати стану, да ихъ нарани, и међу
 нѣма єданъ клюнъ два триредъ веіѣй
 негъ они остали, коме самомъ више треба
 него онима осталима свима укупъ. Одма
 100 прве дане почини ово кукавче читавъ
 сїасетъ по гнѣзду. Докъ други птичиѣи
 мирно и сгнѣурено ѣуте и чекаю, да имъ
 мати што за єло донесе, дере се ово ту-
 ѣинче непрестанце, заузме найболѣ мѣсто
 105 у гнѣзду за себе, разгура све остале
 птичиѣе по гнѣзду тако, да гдѣкоє и
 на полѣ испадне, и штогодъ мати коємъ
 у клюнъ пружи, овай пастораѣъ отме, и
 кадкадъ сви остали скапаю одъ глади.
 110 И то све маѣуха ова гледа, и мучи се
 пакъ рани овогъ као и свое роѣене пти-
 чиѣе са истомъ ономъ бригомъ и любви,
 безъ икоє разлике; іоштъ кадъ є овай
 пастораѣъ толиѣій порастао, да му є
 115 гнѣздо малено и тѣсно, и кадъ изъ
 гнѣзда изаѣе пакъ одъ гране до гране
 скаче и лети, іоштъ и онда се непре-
 стано дере, и маѣуха га и туда одраню-
 є, и тада ихъ є найчудніє гледати: она
 120 малена, нема є шта видѣти, а онъ одвр-
 као читавъ зинзовъ; кадъ зине сву бы
 маѣуху прогутао. Найпослѣ, кадъ є то-
 лико одрастао, да лѣтити и самъ се ра-
 нити може, онда одлѣти у шуму къ сво-
 125 имъ осталымъ кукавицама, безъ да своіой

одранительщи благодари, ванъ што ће
іой можда опетъ своя яя подмѣтати, да
ихъ ова излеже и са истомъ онакомъ
тежкомъ мукомъ и бригомъ птичиће
одранюе.

130

37.

Ласте.

У пролѣће, кадъ су се већъ ледови и
снѣгови одтопили, и већъ топлии воздухъ
пролазити поће, пакъ и муве и бубе по
нѣму пролѣтати почну, онда намъ и ласте
дођу. А гдѣ су биле обзиму, и одкудъ 5
долазе? изъ далека, преко више стотина
миля далеко изъ преко мора, преко
брда и долова и преко великихъ про-
стора земљѣ. Ко имъ є казао, да є нама
опетъ пролѣће дошло, и да опетъ муве 10
и бубе по воздуху лете и туда се играю?
ко имъ показує путъ крозъ воздухъ, гдѣ
ни стаза нема ни ограђенихъ друмова,
нити има задевенихъ кажирука, да се
зна, кудъ кои путъ води? и опетъ ни 15
єдна пута не заће, свака доће опетъ на
исто мѣсто и у добро доба.

Ласте немаю разума, као што чо-
вѣкъ има; оне неумеу као човѣкъ мыс-
лити; и опетъ намъ се свиди све што- 20
годъ чине да є тако мудро и премиш-

лѣно, да нѣинѣ посао многогѣ човѣка
за стидити мора. Богѣ є нѣима као и оста-
лымѣ животиняма нѣкѣй особитый нагонѣ
25 дао, по коємѣ се оне управляю. Тымѣ
нагономѣ научіо ихѣ є Творацѣ она ху-
дожественена гнѣзда правити, и путѣ преко
далекихѣ земаля воздухомѣ погодити.

Мало є птица тако на летеню брзыхѣ
30 и вѣштыхѣ као што є ластва. Да може
онако по васданѣ непрестано лѣтити и
на лѣтеню ловѣ свой ловити, зато има
онако дугачка и са снажнымѣ мишцима
споена крыла, сѣ коима воздухѣ просѣца
35 и онако брзо лѣти. Да бы се итриє окре-
тати могла, зато іой є репѣ као вилюшка
усѣченѣ; а ноге су іой врло мале и слабе,
да іой при летеню несметаю, кадѣ ихѣ
и онако врло мало потребує. Она иста
40 мудрость Створителѣва, коя є кокошима
велике ходеѣ, детлиѣима пужаюѣ, со-
коловима грабљиве, а родама за гацанѣ
блата високе, та є и ластвама те мале и
слабе ноге дала.

45 Тако є и ластинѣ клюнѣ, кои є одре-
ѣенѣ да лагку и меку рану прїйма, кра-
такѣ и танакѣ, малко савіенѣ и шиль-
кастѣ, да болѣ воздухѣ просецати може,
а уста су тако разглавлѣна, да бы чи-
50 тава глава одѣ ласте унутра ушла; и
знаменито є видѣти, како ластва лѣптира

у найбржемъ летеню увати, и како га наѣдаредъ прогута и нестане га.

У ѳсенъ се около мале Госпоине све наше ласте у велике рпе покупе, пакъ 55 тако нѣкій данъ заѣдно лѣте, као да се за велико путованѣ нѣино спремаю, и онда ихъ наѣдаредъ обноѣъ нестане. Ако ѳ у Септембру јоштъ топло, оне остану кодъ насъ и до Октобра. Гдѣкоѳ што се 60 око бара и вода баве увати мразъ, и покоче се пакъ ту у блату и пропадну, нѣкоѳ дођу опетъ у пролѣће прерано, и покоче се опетъ одъ пролѣтнихъ мразова, и тако ихъ наѣмо премрле у шу- 65 плѣимъ дрвима или у полю. Ове се опетъ после животворномъ снагомъ сунца поврате и пробуде, коѳ се може и собнѣомъ топлотомъ учинити, и остану преко лѣта здраве и веселе. 70

Ласте су најполезнѣе наше птичице, макаръ да ихъ нити ѳдемо, нити друго што одъ нѣихъ употребљавамо. Ласте потамане неброѳене роѳе вредливѣхъ мува и буба, па ако кадкадъ, коѳ ѳ врло 75 рѣдко и по коју пчелу увате и прогутаю, то нѣе никоя велика штета, кодъ толикога силногъ расплођаваня пчеле.

Сбогъ те велике користи, а и зато што су врло питоме, веселе и довекъ 80 радливе животињице држе ихъ сви

люди у чести. Землѣдѣлацъ воли, кадъ
се ласте подъ нѣговымъ стреяма на-
гнѣзде, и закраѣуе своіой дѣцы, да у
85 гнѣзда недираю. Измеѣу свихъ остальныхъ
птица само іоштъ чворка гдѣгдѣ люди
такo исто милую, єрбо є и ово вѣштакъ
у ватаню и таманѣню мува и буба, и
помаже особито воѣке одъ шкодливыхъ
90 гусеница требити.

38.

Зміє.

Одъ свихъ врстїй животиня, коє се
око насъ находе, нїє ни єдна тако пре-
зрена, као што су зміє; нѣки люди бѣже
одъ нѣ и страше є се или се гаде тако,
5 да се немогу уздржати.

То све отудъ долази, што люди зміє
за Богъ зна какве непрїятелѣ и душмане
людске држе. А оне нису башъ опаке,
ма да є добро чувати ихъ се, и пазити
10 одъ нѣхъ.

У Европи, особито око насъ, врло є
мало врстїй змія, и меѣу овима ихъ є
врло мало гуи отровница.

Меѣу овимъ отровницама найглавнія
15 є гуя пепелюга (die Kreuzotter) коя по
брѣдима на жупама, гдѣ ягоде расте пре-

бива, али има ихъ и по низама и баровитымъ мѣстима близу планина.

Пепелюга є по две стопе дугачка, по єданъ палацъ дебела, мркопепеляста, 20 отудъ име пепелюга, и има по леѣи одъ главе до репа єдну црну изкривудану пругу, и у изкривутинама мале црне пеге. И преко главе има црну попрѣко пружену пругу. У устима има са сваке 25 стране по 10. краткихъ, танкихъ и оштрихъ зубиѣа, а озго єданъ великій отровный зубъ, и нѣколико маньихъ за нымъ. Овай є зубъ шупаль и стои за єдну бешичицу пуно отрова припоєнъ. Кадъ 30 ова отровница кога зубомъ уєде, зубъ у тай махъ пригнѣчи ону бешичицу и одма отровъ крозъ шупльину зуба у рану прєне.

Коєгъ та несреѣа постигне, да га 35 было ова было ма коя друга отровна змїя уєде, найболѣ учини, ако одма рану устма иссиса, и изплює или є изпржи, метнувши живъ углѣнъ на ню, или запалѣну трудъ. И лютине, као што є якій 40 цеѣъ, витріолъ и пр. помогну одъ отрова тогъ. Найболѣ є лѣкару отиѣи, онъ уме све што є нужно найболѣ наредити.

Найопаснїи є уєдацъ отровне змїє на 45 какой вруѣини, и кадъ є човѣкъ врло зно-
яванъ; и гдѣ се брзо одъ отрова неупо-

треби, ту може послѣ нѣколико сатій
смерть слѣдовати. Уѣдене манѣ животинѣ
умру за нѣколико минутій. Само є єжъ
50 єдина чудна животиныца, коіой уѣдаць
овыхъ змія нешкоди, и не само то, него
се зна, да єжъ башъ ту отровницу заєдно
съ отровомъ у найвећу сласть пождере.

Друга врста отровне зміє, коя се у
55 южнымъ предѣлима нашегъ царства на-
ходи, то є пегава пепелюга (*die ge-
meine Viper*) коя є той горе поменутой
врло подобна, само є малко дужа, и има
по леђи намѣсто оне црне пруге четиръ
60 реда црныхъ пега, отудъ и име пегаве
пепелюге. У ове є отровъ далѣко жешћи.
Найвише є се находи у мѣтачкимъ пре-
дѣлима.

Овой є подобна, рогата пепелюга,
65 (*die Sandviper*) само є манья и има на край
главе на нюшки єданъ усправлѣнъ мес-
натъ рожићъ отуда и име; найвише є се
находи у приморю, особито около Рѣке
(Фіуме) по Далмаціи и у Банату около
70 Мехадіє; и оває врло опасна.

Све остале врсте око насъ живећихъ
змія, не само да нису шкодливие, него су
и полезне животинѣ, кадъ се гледне, ко-
лику гомилу досадныхъ и шкодливихъ
75 буба и остальныхъ животиныца оне пож-
дери.

При свему томъ опетъ є савестніє
уклонити се одъ сваке зміє, ванъ кою
човѣкъ добро познає, да ніє опака. Най-
безазленіє су: Слепиѣъ (*die Blindschleiche*) 80
и обична водена зміа (*die Kielesnatter*),
коихъ кодъ насъ много има по шуми и
башти, по води и кадкадъ и у кућама,
исподъ каменя и дрвля.

Обичну водену змію башъ небы ни- 85
кадъ туѣи и проганяти требало, башъ
ако бы є кадкадъ уватили, да се и у по-
друмъ увуче и да млѣко лоче. Она є врло
полезна животиня, єръ силный гадъ по-
тамани, и мишеве повата илъ растера, а 90
даде се и приучити и буде врло питома.

У врелымъ предѣлима има много
више и много опасніихъ и страотніихъ
врстїй змія. Ове нису тако ружне, него
ихъ има шареныхъ и врло лѣпыхъ боя 95
и шара. Алъ нѣово подмукло вребанѣ,
пиштанѣ, изненада искрснуѣе и особито
нѣовъ лютъ и смртоносанъ отровъ чини
ихъ страшиломъ свихъ людїй у онымъ
краєвима. 100

Велика ил царска змія (*die Riesenschlange*) на южно азиатскимъ остро-
вима тако є яка, да не само овцама и ко-
зама, него и волю, кадъ га довати да се
око нѣга обмота и стегне, све кости из- 105
крши. Ово се чини невѣроятно, кадъ

знамо, да зміє немаю ни ногу ни ноката,
и да готово никаквихъ ни зуба немаю.
Аль ова є змія преко 20. стопа дугачка,
110 и има у своимъ мишцима нечувену снагу.

Чегртуша (*die Klapperschlange*) у сѣ-
верной Америцы, дугачка є по петъ стопа
иль мало яче, а дебела є као човѣчія
рука. Нѣзинъ є отровъ, што исподъ
115 оногъ отровника зуба стои, тако лютъ,
да одъ нѣ уеденъ човѣкъ послѣ нѣко-
лико минута умрети мора. Али одъ нѣ
се може човѣкъ сачувати и уклонити,
єрѣ она са онимъ на край репа находе-
120 ѣимъ се рожнымъ каричицама као звѣч-
кама тако звѣкѣ, да се издалѣка чує.

Готово све зміє вребаю свой ловъ
изъ потає, пакъ наедаредъ изъ траве иль
исподъ каменя иль стѣне смукну и увате
125 га. Нѣке се узпужаю на дрва, пакъ се
отудъ на мимопролазеѣе животинѣ баце.
Све су зміє врло срдљиве, у часу се
разяре, и онда ни одчега не зазиру него
наилазе као луде. И опетъ ихъ човѣкъ,
130 па и оне найопакіє надбіє. Найлагше є
змію онда уватити, кадъ се сита наждере
и преждере. Змія прогута уловлѣне и
уґнявлѣне животинѣ целокупно заєдно
сѣ кожомъ и костима несажватано, и
135 кадъ є коя, кою повеѣу животиньцу
прогутала, онда лежи тако небрижно и

недотупавно, да ни утеѣи неумѣ, и люди
є батинама утуку. Другчіє є змія врло
брза, и брзо бѣжи; нѣно се тѣло састои
изъ неброєныхъ вртала, коя су са уз-¹⁴⁰
кимъ свезама єдно за друго повезана, и
опетъ тако удешена, да се змія и ску-
пити може и брзо а здраво одпустити.

Коликогодъ су зміє опасне, опетъ су
и полезне: црва, пужева, мишева, гоми-¹⁴⁵
лама оне подаве; своимъ разколѣнымъ
єзыкомъ, коєгъ као стрѣлу изъ уста
пруѣе, увате бубе и муве на летеню.

Зміє се много некоте; а окромъ чо-
вѣка, кои ихъ са прироѣенымъ гаденѣмъ¹⁵⁰
нѣкимъ гони, имаю зміє іоштъ и много
птица и сисатица, као душмане своє.
Ежа смо озго споменули. Исто су тако
свинѣ, коє змію гдѣгодъ увате пождеру;
а тако су ласице, торови, язавци, соко-¹⁵⁵
лови, крешталице и роде, коє све за
зміяма ходе, и нѣи тамане.

39.

Бубе.

Зими є у полю све мирно и пусто;
найвише є птица отшило у топліє пре-
дѣле, а све манѣ животињице, муве,
бубе, комарци, скакавци и пр. или су

5 помрли или су се подъ земљу и по то-
плімъ рупама позавлачили.

Алѣ чимъ пролеће гране и топліе
сунце осія, и опетъ цвѣће цвѣтати почне,
пакъ намъ се и птице поврате, онда се
10 и све коє су живе остале муве и бубе
изъ своихъ земныхъ конака и рупа из-
вуку, пакъ се у топліємъ зраку пролѣт-
ногъ сунца витлаю. Особито су бубице,
коє намъ тада найвише у очи упадаю.
15 Ондѣ вири єдна исподъ камена, онамо
претрчи єдна преко стазе; онамо ихъ
зуи весело читава рпа около младогъ
лишћа и гранчица по дрвлю; онамо ихъ
гмиже или се витла друга рпа по води.
20 Свуда, у води и у воздуху, и по земљи
виђамо ихъ читаве роєве. Найвише ихъ
живе самце, и ако ихъ се одъ гдѣкоихъ
кадкадъ као н. пр. кокица (*Maifäfer*) ве-
ликихъ гомила и читавыхъ облака деси,
25 опетъ неживе оне никадъ у уређенымъ
роєвима као оно пчеле, комарци, и кад-
кадъ скакавцы, да свуда заєдно иду и
заєдно єданъ посао раде, него є само
невезана гомила, одкуда кадъ ко оће оде
30 да се у другу помѣша и опетъ кадъ оће
изаће.

Колкогодъ намъ се у пролѣће и у
лѣто весело витланѣ нѣкихъ бубица до-
пада, опетъ ихъ има многе, на коє се

и срдити морамо. Има буба, коє тако силну 35
штету усевима и расадима и воћу почине,
да све опустоше и гладъ людма причине,
тако є кокица и нѣни црви.

Али бубе имаю и многе непријатељ и
душмане, особито мећъ птицама, коє ихъ 40
ватаю и тамане. Сенице, детлићи, гове-
дарке, врабци, чворци, и многе друге птице
све су то врло вѣште бубокрадице, а
кртине и штакори траже бубе и црве
подъ земљомъ, пакъ ихъ и туда тамане. 45
Зато валя све ове бубомрзне животи-
нѣице штедити и као наше чуваре и бра-
нителъ одъ буба сматрати.

Силне су бубе нами шкодљиве, алъ
има ихъ и полезныхъ. Трчульци *die* 50
Raufkäfer са дугачкимъ ногама и граб-
љиве бубе Айдукаче (*die Raubkäfer*) са
снажнимъ вилицама — полезне су тымъ
што друге бубе и црве тамане.

Лешинаре (*die Aaskäfer*) и сви гунде- 55
валъи полезне су бубе, што лешеве
и љубра еду и троше, и тако смрадъ одъ
воздуха уклоне. Мећу нѣима има ихъ
нѣке врло знамените, којима се чисто
чудити морамо. Тако є буба стрвокопа 60
(*der Todtengräber*). Кадъ нађе кою маню
животинѣицу мртву, н. п. миша илъ жабу
и. пр. она одма покупи своє друге, пакъ
онда све сложно мучесе, да стрвину ту

65 закопаю, и за чудо су при овомъ послу
и постоянно и вѣште. Са предньимъ но-
гама копаю и избацую землю, а кадъ ѣ
доста дубоко, онда га као и другога
мртца земљомъ покрію, докъ сасвымъ
70 незатрпаю, то су дакле праве гробаре
бубе. Алъ у ту мрцину поскланаю женке
своя яя, коя се ту излѣгу, и тако црвиѣи
чимъ изъ яета измиле одма и ране себи
наѣу. И у овой ѣ малой бубици дакле
75 само любовъ матерня, коя ѣ учи за дѣ-
цу свою старати се.

Тѣло у буба као и у другихъ живо-
тиня састои се изъ три дѣла, главе,
груди и трбуха. На глави стоѣ два по-
80 велика ока, а кадкадъ и суочице; низъ
нѣи стоѣ на глави бркови илъ пипци одъ
различитыхъ видова, и стоѣ вилице илъ
ждрѣла са субрчицама илъ пипульицама.
У нѣкихъ буба' стои измеѣу грудій и
85 главе танакъ вратиѣъ као жица нѣка;
а кодъ нѣкихъ незнасе за вратъ ништа,
глава стои са грудма сраштена, и само
се ѣдва ѣдномъ пругомъ разазнаѣ, докле
ѣ глава, и гдѣ починаю груди. Груды се
90 састоѣ изъ три ѣдно за друго сраштена
као оклопа илъ панцира, и на грудма
стоѣ озго крила, а оздо ноге. Бубе имаю
увѣкъ шесть ногу, и овесе састоѣ свака
изъ бута, голеній и стопе са нѣнымъ

чланцима, прстима и на край овыхъ стоє 95
 илѣ длаке илѣ нокти. Озго на леѣи има
 двоя крыла; горня су тврде рожне
 люске, и стоє као оклопъ озго; а изподъ
 овыхъ стоє друга два веѣа крыла, две
 танке провидне кожице, пуно жила; ова 100
 крилца даду се разширити и скупити пакъ
 подъ оне горепоменуते коре завуѣи; кадъ
 бубе лѣте онда ихъ разпусте, а после
 завуку.

Бубе легу яйца, и изъ нѣиныхъ яйца 105
 изключесе црвиѣи; кои по дуже врѣме
 кадкадъ по двѣ три год. дана подъ зем-
 льомъ живе илѣ подъ коромъ дрва и у
 старымъ трулымъ дрвима и ту непрестано
 ждери. Послѣ тога замотаю се у нѣке 110
 конце, чауре, и лѣже нѣко врѣме мирне
 као обамрте, докъ послѣ чаура непукне,
 и изъ нѣ буба измили, коя є пре црвѣ
 была.

Многа дѣца ватаю бубе, и набоду 115
 ихъ пчѣодомъ пакъ у кутіама чуваю; алѣ
 ако неѣе да пытаю за име, да знаю како
 се коя зове, и што є найглавнѣе, ако неѣе
 да разгледаю сваку ситницу на тѣлу сваке
 поєдине бубице, да дознаю каквогъ є 120
 створа, и ако неѣе да пазе и вребаю, како
 коя живи, шта ради, шта єде, па да доз-
 наю єлѣ полезна илѣ шкодљива, онда
 цѣло оно скуплянѣ и ватанѣ неврѣди ни-

125 шта, него є іоштъ знакъ немилостивогъ
 срдца и невалялогъ дѣтета, ако ихъ
 само заото туче и убія, што му се то
 мили.

40.

Пчеле.

Међу свыма мувама чела є людма
 наймилія. Одъ нѣ имамо медъ и восакъ.
 Алъ нїє само то, сбогъ чега є радо имати
 морамо. Нѣна трудолюбна прилѣжность,
 5 и нѣнъ дружеванъ животъ у роєвима
 заслужую да ихъ гледамо и да се дивимо.
 Пчела и нравъ то су двѣ найтрудолюбнїе
 животињице: одъ раногъ ютра пакъ до
 мркле ноћи, непрестано се ту ради, ни
 10 єдногъ тренутка несѣди се ту бадава. У
 нѣиовомъ раду никадъ єдна другу не за-
 бунює нитъ смета, свака има и зна свой
 посао, пакъ га свршує. Єдне лете одъ
 цвѣтка до цвѣтка, пакъ беру медъ; друге
 15 купе цвѣтны прашацъ пакъ га у кош-
 ницу вуку; єдне траже смолу и восакъ,
 одъ коєгъ саѣе граде, и рупе и пукотине
 у кошницы залеплюю и чатлаишу; нѣке
 носе воду, кою такоѣрь у кошницы за-
 20 свое послове потребую.

Колико є около кошнице споля свѣ
живо и весело, іоштѣ живлѣ се и ве-
селіє у нутри ради; ту є врева одѣ тру-
долюбныхъ радилица, нїедна неѣ да
иза друге остає, све се отимаю коя ѣ 25
пре и више и болѣ урадїти. Овдѣ стоє
єдне около улазка, пакѣ држе стражу и
чуваю да никої непрїатель у нутра не
уѣ; а друге дочекую оне, што у полю
раде, пакѣ прїймаю одѣ нѣихъ донешено, 30
и стовараваю и носе гдѣ треба да се
сложи ил' употреби; єдне зидаю сатѣ,
друге ране црвиѣ, дѣцу, ил' затвараю
станице, или избацую нечистоту наполь.
Штогодѣ у кошницу непринадлежи, све 35
се наполь избаца, и што неможе єдна
свршїти, прївате одма друге и помогну.
При свѣма овѣмъ пословѣма, живе све
ове хїляде посленика мирно у слоги и
любави меѣу собомѣ. Само се єдаредѣ у 40
години побїю, и ту многе мртве главе
остану. У кошницы живе окромѣ ради-
лица пчела іоштѣ многе друге повеѣе и
дундастїє пчеле, то су лєнѣи трутови,
кої нїгдѣ нїшта неѣ да раде; него 45
само око подне на часакѣ изѣ кошнице
као у шетню излете, пакѣ одма се опетѣ
врате, и даду се одѣ радилица пчела ра-
нїти, башѣ као она немоѣна дѣца. Алѣ
онако имѣ и доѣе плата за тай нѣинѣ 50

нерадъ. Само нѣко врѣме трпе ихъ ра-
дине пчеле, а послѣ ихъ све побію. На
край лѣта, онда є тай судный данъ, тай
побой трутова, гдѣ ихъ радилице пчеле
55 све побію па на полѣ изъ кошнице из-
баце.

Окромъ трутова има у кошници іошть
єдна пчела, коя ове обичне радове не-
ради, и опетъ є све пчеле пазе и одъ
60 сваке опасности и вреда чуваю. То є
матица, царица нѣина. Она се разликує
одъ остальныхъ пчела тымъ, што є дужа
и тая, и на репу шияста, и крыла
су іой краћа, и блећа є одъ остальныхъ
65 пчела. Нѣнъ є посао яя носити, и она
ихъ снесе грдну гомилу. Свако яйце снесе
у башка станицу, и ту га прилѣпи. Послѣ
нѣколико дана изключесе изъ свакогъ
яйцета ситни бѣли црвићи; ово су младе
70 пчелице, дѣца нѣина. Старіє пчеле имаю
ове црвиће нѣговати и ранити, докъ не
одрасте и не оячаю; а онда имъ дође
врѣме да се учауре и да обамру; старіє
ихъ пчеле свакогъ у своіой станици съ
75 воскомъ запуше, и ту нѣкій данъ оба-
мрте одлеже, а послѣ свакій црвићъ свой
заклопаць пробіє и изађе као савршена
млада пчелица.

Кадъ є толико много младихъ пчела
80 измилило, да съ маторима немаю више

мѣста у кошницы, онда изађу напoлѣ, и траже себи новѣ станѣ. Алѣ саме никадѣ изађи ни отиђи неђе, докѣ немаю свою матицу, коя ће ихѣ извести и одвести. Младый овай рой увати се обично 85 не далѣко одѣ кошнице одкудѣ су изашле, на дрво илѣ цбунѣ, и ту га люди увате пакѣ у празну кошницу истресу. Али се валя добро чувати, одѣ пчелиныхѣ жаока. Ма да свака пчела, коя 90 годѣ другогѣ убоде, сама мртва падне, ерѣ іой се жаока одкине, и одѣ те ране сама умре, опетѣ се оне срчано и жестоко одѣ свакогѣ неприятеля бране.

Медѣ беру пчеле на цвѣту. Са сво- 95 іомѣ рилицомѣ олижу оне савѣ онай сладкій цвѣтний сокѣ, и прогутаю, и у гуши медници претворисе тай сладкій сокѣ у медѣ; коегѣ куђи носе и у станице као у магазинѣ илѣ окна магазин- 100 ска изливаю. Станице су шестороуга одѣ воска начинѣна окна. Много станица една низѣ другу сачиняваю едну плочицу илѣ колачѣ, илѣ сатѣ, и то сађе выси стрмоглавѣ одѣ врхѣ кошнице. У кош- 105 ници, гдѣ пчеле дуго стоѣ, буде много сађа. Еданѣ ѣ сатѣ одѣ другога само толико раздалеко, да може између ныхѣ пчела прођи. И восакѣ прави пчела као и медѣ, алѣ не у гуши, нити га на уста 110

издає, као медъ, веѣъ на трбуху іой из-
вире у ситнымъ листиѣима, коє пчела
съ предньимъ ногама привата, съ плю-
вачкомъ окваси, и на оно мѣсто, гдѣ є
115 нужно єданъ за другій прилѣплює.

41.

Чокотъ.

За христіанске народе ніє ниєдно
растѣніє одѣ толике важности као што
є чокотъ.

Нашъ Спаситель говори: „Я самъ
5 чокотъ, а вы сте лозе; ко у мене остане.
и я у нѣму, тай ће донети много плода“
Христосъ Спаситель изабрао є та два
вида, лебъ и вино, да се съ нами сає-
дини, и подѣ тымъ видовима є онъ у
10 светымъ тайнама присносуѣъ.

Као што лебъ тѣло рани, тако вино
умѣрено пієно разведри душу и оживи;
зато пише и у Св. Писму: вино весели
срдце човѣка. Алъ ніє све за свакогъ,
15 ни свакій за свашто, вели пословица; а
друга єдна каже: Млеко є дѣци вино, а
вино є старцу млеко. Шта хоѣе посло-
вица да са тымъ каже?

Чокотъ се познає по нѣговой кривой
20 чворнатој глави, виткимъ лозама, лѣ-

помъ широкомъ запореномъ листу, тан-
кимъ ваталицама и ситномъ цвѣту; а ко
чокота непознає, зна нѣгово грозђе или
є вальда видіо и єо ситно ил' крупно
дуѣанско грозђе, кое се изъ южныхъ зе- 25
маля доноси и продає.

У нашемъ царству има много пре-
дѣла виномъ благословенныхъ. Наша су
найглавнія вина карловачко-фрушкогор-
ска, вршачка и бѣлоцркванска. Маѣар- 30
ска су найглавнія Токайска, Будимска,
Егарска, Печуйска и Шомлавска; Ческо
є найболѣ Мелничко; има вина и у Мо-
равской, Тиролской, Истріи, у Славоніи,
Далмаціи и у Ерделю, све су те землѣ 35
виномъ богате и благословенне.

У нашемъ царству добіє се сваке
године чистога вина, окромъ што се
грозђа поєде, више одъ четрдесетъ ми-
ліона акова, и окромъ Французске ни- 40
єдна се земля у Европи неможе виномъ
са Аустріомъ мѣрити. Нѣка одъ овыхъ
вина извозе се на полѣ у стране землѣ и
као скупощности продаю. Токайско вино
држи се за найблагородніє међу свыма 45
свегъ свѣта винама, и зову га царемъ
међу винама.

Алѣ право отечество чокота ніє Ев-
ропа, него є Азія, одкуда и сва жита и
сва вођа и готово све наше домаће жи- 50

вотинѣ свое порекло вуку. Онамо у предѣлима између Кауказкихъ и Таурскихъ гора и Арарата расте чокоть дивлѣ юштѣ и данасѣ у великимъ гомилама,
 55 и по онымъ великимъ шумама вые се узѣ дрова до у врхове вѣине.

На брду Арарату зауставио се у врѣме потопа Ноевъ бродѣ, ковчегѣ, и изъ библичне исторіе знамо, да е юштѣ
 60 Ное чокоть нѣговао, и да е одѣ грозѣа вино добио, коегѣ снагу непознаваючи, кадѣ се преко мѣре напѣо, сынѣ га Хамѣ почео изсмѣвати. Како е у светой землѣ чокоть юштѣ онда бериѣетанѣ быо,
 65 знамо изъ исторіе Ісуса Навина, комѣ су посланицы изъ свете и обеѣане землѣ на мотки гроздѣ донели. И данасѣ налазе путници у онымъ предѣлима гроздове одѣ 6 до 8 фунтѣй тежке.

Изъ Азіе пренешенѣ е и расаѣенѣ чокоть найпре по Грчкой а одатле послѣ
 70 чрезѣ Римляне по Талианской. Одма у прва врѣмена послѣ Христа дошли су Римляни са своіомъ войскомъ до Дунава и до Райне, и кадѣ су се по тыма освоенимъ земляма настанили, пресадили су и чокоть туда. У треѣемъ христіанскомъ столѣтію изда Римскій царѣ Пробусѣ заповѣсть, да се око Дунава чокоть разсади, тада су у Фрушкой гори прве лозе
 80

разсађене, и одъ тога доба постои вино-
дѣліе у овимъ земляма.

Вина има двѣ врсте: црногъ и бѣ-
логъ; макаръ да ніе ни оно сасвимъ
црно, ни ово сасвимъ бѣло, него є оно 85
више црвено, а ово више жућкасто. Кадъ
є бербa, онда се грозђе бере, пакъ ил'
у чабровима муля, ил' крозъ кесе цѣди,
и измуляно у каце баца. Оцѣђено є вино
мутно и сладко, и зовесе сладко вино 90
клюкъ илъ мастъ. Кадъ сладко вино
у бурадма нѣко врѣме постои, съ нѣме
се знаменита промѣна сбуде; узавре ил'
како се каже узкисне; неброєно беши-
чица направисе у нѣму, коє се озго из- 95
надъ вина покупе; све почне као кипити,
и баца пѣну већма него врјоћа и клю-
чава вода. То све учини углѣва кисе-
лина, єдна загушљива пара, која се изъ
сладкогъ вина излучує. Цѣо воздухъ око- 100
ло тихъ буради буде томъ углѣвомъ ки-
селиномъ тако отрованъ, да нетреба ни
єданъ човѣкъ да се усуђує у нѣга, ако
є радъ главу да изнесе. У такове качаре
илъ подруме валя найпре чистогъ воз- 105
духа напустити, да онай загушљивый
протѣра, другчіє свакій оногъ часа загу-
шенъ буде, когодъ се усуди у нутра.

Кадъ є сладко вино преврило, онда
га нико више ни познати неможе, тако 110

се промѣне. Онда добіе нѣкій особитый
вкусъ, постане танко, бистро, и прови-
дно, и буде снажно и опойно; когодъ га
се мало више напіе, опіе се, па незна-
115 шта ради, него се осрамоти. Зато се брои
и вино, као и пиво и ракія у снажна и
силовита пића. Преврило вино послѣ
се отаче, т. е. са киселице скида и у
друга бурадъ претаче, у којима се оста-
120 вля да стои, и што се више година чува,
то све яче и болѣ бива, само што се
неможе свако дуго држати.

Изнутра по бурету и у киселици на-
вата се стрешъ, (Weinstein) винокисъ,
125 бѣлый каменъ нѣкій, кои се за лѣкъ
употребљава. Одъ вина може се сирѣе
и шпиритусъ правити. Сирѣетомъ по-
стане вино, кадъ се на воздуху у отво-
ренымъ широкимъ судовима, кадама и пр.
130 остави, гдѣ наскоро прокисне; а шпери-
тусъ прави се, кадъ се вино пече. Као
што се одъ комине ракія прави, тако се
може одъ вина шпиритусъ правити. Кадъ
се клюкъ одцѣди, остае комина, којомъ
135 нѣки марву ране, алъ обично се одъ нѣ
ракія пече. Одъ чокотовогъ угля ил'
одъ спржене комине, добія се штампар-
ско црнило, и една плаветна боя.

У предѣлима гдѣ неможе чокотъ да
140 прія, алъ гдѣ много воћа има, праве

люди одъ ябука и крушака вино, ябуковаць и крушковаць. Ово се прави ието онако, као и горепоменуто вино одъ грозѣа, алъ ово нїе никадъ онако силовито као чокоотово. У горнѡй Ау-¹⁴⁵стріи, у нѣкимъ предѣлима дойне Аустріе, и у Штаерской прависе и троши ябуковца и крушковца много; кодъ насъ се само ракія одъ овогъ воѣа кадгодъ пече, и зовесе ябуковица и крушко-¹⁵⁰вица, као она одъ шљива шљивовица, и ово є найславнїя и найболя.

42.

Пиринаць.

У сѣвернымъ круновинама Аустріе сею люди найвише ражъ и пшеницу, а у южнымъ сею и кокурузъ и пиринаць, и добїаю отудъ найглавнїю рану свою. Ражно и пшенично брашно врло є удес-⁵но за пециво леба. И одъ кокуруза добїе се прилично брашно, алъ одъ нѣга самогъ неда се хлѣбъ мѣсити, него се мора са ражнымъ илъ пшеничнымъ брашномъ помѣшати. Одъ кокурузногъ бра-¹⁰шна праве Талїани нїову поленту, а власи праве мамалюгу. Одъ пиринца неда се нипошто брашно мѣти, єрбо му

є зрно врло лепљиво, него се пириначно
 15 зрно олюшти, осуши, и продає пакъ
 кува илѣ у масти чмари, и тако сгото-
 вљено дає врло валяну и вкусну, а не
 башѣ ни тешку рану.

Броянѣмъ и рачуномъ нађено є, да
 20 се више одѣ половине свѣта пиринцомъ
 рани, макарѣ да неможе пиринацѣ у сва-
 комъ предѣлу растѣти. Кинезка држисе
 за отечество пиринца. У источной Индіи
 нема другоѣ жита до пиринца. Изѣ за-
 25 падне Индіе увезе се сваке године више
 одѣ по миліона центій пиринца у Европу.

У южнымъ предѣлима Европскимъ:
 Шпаній, Таліянској, Грчкој и Турској
 сеєсе пиринацѣ веѣ одѣ више стотина
 30 година; и у нашемъ царству има коє у
 Млѣтцима коє у Приморю више одѣ
 120.000 ютара землѣ, коя се пирин-
 цомъ сеє.

Као сва остала жита, исто тако
 35 спада и пиринацѣ у родѣ трава. Мора
 се сваке године сеяти, као и ражѣ и
 пшеница и кокурузѣ, даклемъ є єдно-
 лѣтно растѣніє. Изѣ корена изаѣе по
 3 до 6 стопа высокѣ, поачій на коленца
 40 подѣлѣнѣ влатѣ са узскимъ подебелымъ
 и по читаву стопу дугимъ листомъ.
 Цвѣтѣ є класатѣ, и кадѣ зрно зрѣти

почне, класъ се на ситніе класиће раз-
дѣли.

Пиринаць треба топлу землю, и ⁴⁵
землю кою вода топи. Гдѣ нема влаги и
врућине неможе пиринаць пріяти. Пири-
нацне нѣиве мораю одъ Априѣла кадъ
се засею пакъ све докгодъ се усѣвъ у
класъ неувати, баръ съ єдне стопе подъ ⁵⁰
водомъ непрестано стояти, а онда се мора
вода на цѣви илъ ярке одпустити, да
нѣиве суве остану. Отуда се види, да пири-
наць само у онымъ предѣлима пріяти
може, гдѣ се може довольно кадъ треба ⁵⁵
воде напустити, и гдѣ є сунце толико
топло, да ту воду толико грѣе, да є увѣкъ
по мало млака.

43.

Юшть нѣка странна нами по- шребна растѣнія.

Окромъ нашихъ растѣнія потребуемо
мы юшть и нѣка страноземска, коя се
на лаѣама преко мора доносе и у дуѣа-
нима продаю. Измеѣу овыхъ стварій, што
ихъ мы за свакидашню потребу изъ ду- ⁵
ѣана купуемо, има ихъ нѣке, кое се
преко више стотина миля къ нами до-
носе, пакъ овдѣ на крайцаре продаю.

Найвише є таковыхъ стварій одъ растѣ-
 10 нія. Нѣке су намъ одъ ныхъ постале
 веѣъ тако нуждне, да готово неможемо
 безъ ныхъ быти, а нѣке намъ нису башъ
 тако нуждне, али смо се научили на
 ныхъ, и нерадо бы ихъ оставили, и ко
 15 бы ихъ укратити хтѣо, онъ бы читавымъ
 земляма и велику штету нанео.

1.

У Арапской расте едно дрво, са сѣй-
 нымъ лишѣмъ и бѣлымъ мириснымъ
 цвѣтомъ, изъ коегъ дугулясте црвене
 20 бобе израсте. У свакой боби има по два
 едно узъ друго слюблѣна зрна, коя се
 изъ узрелыхъ боба изваде и осуше и
 онда су та зрна тамнозелене боє. Та
 дрва Европейци су по источной Индіи,
 25 на южноазіатскимъ островима, по запад-
 ной Индіи и южной Америци разсадили,
 и има веѣъ 200 год. како га у великимъ
 разсадницама нѣгую. Та зрна купуемо
 мы у дуѣанима, послѣ ситно самелѣмо и
 30 изтучемо и вреломъ водомъ попаримо.
 То є кафа.

Много миліона людій пію свакій данъ
 кафу, алъ мало ихъ има, кои знаю ил'
 пытаю, одкуда се кафа доноси, и како є
 35 могуѣно, да се лотъ кафе тако єфтино

добіє, кадъ свакій лотъ изъ тако даль-
ныхъ земаля донешень быти мора.

Да бы мы н. пр. имали коегъ до-
брогъ пріятеля у Моки у Арапской, гдѣ
найболя кафа расте, и кадъ бы му пи- 40
сали: „буди тако добаръ и пошли ми
ѣдну фунту кафе найпречимъ путемъ“ кое
бы све землѣ морала та фунта кафе пре-
ѣти? Тай найпречій путъ было бы ево
овай: Одъ Моке, црвенимъ моремъ до 45
Суѣца, одатле сувомъ земльомъ преко
Каире до Александріє; одатле опетъ сре-
диземнымъ и ядранскимъ моремъ до Трста,
кое є найвеѣе Аустрійско морско приста-
ниште. Овлашно узето износи тай путъ 50
преко 300 Аустрійскихъ миля. Кадъ бы
намъ дакле тай нашъ добрый пріятель
ту фунту кафе поклонію, морао бы є у
Моки на лађу дати до Суѣца, одатле бы
се морала на камилама до Александріє 55
донети, ту опетъ на лађу узети до Трста
и одатле на коли до насъ донети. То
све небы могли искати да намъ се заба-
дава носи, него є право, да за тай пре-
носъ (транспортъ) платимо. Да узмемо, 60
да бы морали за свако 10 миля само
1 крайцару платити, кое є башъ мало,
то бы насъ поклонъ тай веѣъ у Трсту
30 крайцара коштао, зашто? а мы до-
біямо кафу овдѣ кодъ насъ у дуђану одъ 65

трговца, кои є ніє на поклонѣ добію, него є купію, и кои мора понѣшто и добитка имати, готово за 30 крайцара. То є профитѣ коєгѣ одѣ трговине имамо.

- 70 У єдну трговачку лађу стане по више хиљада центій кафе, а многе стотине лађій бродє сваке године и непрестано, одѣ оныхѣ пристаништа, гдѣ се кафа купує, и доносе є у Европу. То є
- 75 єдно, што учини сваку центу кафе єфтиніє, него кадѣ бы се свака цента башка доносила. А друго є, што те лађе по кафу идући неиду праздне, него понесу читаве терете стварій, коихѣ кодѣ насѣ
- 80 много има, а тамо мало, као: стакла изѣ Ческе, тканица изѣ Моравске, гвозђа изѣ Штаєрске, клавире изѣ Беча и пр. и сатимѣ дође насѣ кафа опетѣ єфтиніє, єрбо се лађе исте наплате за терете, коє тамо
- 85 однесу, пакѣ єфтиніє онда терете одонудѣ донѣти и дати могу. Ако коштує єданѣ теретѣ кафе одѣ 1.000 центій н. пр. 1.000 форинтій до насѣ, то долази одѣ 1 центє 1 форинта, а одѣ 1 ж 1 новацѣ;
- 90 и ако коштує єдна цента кафе ондѣ на мѣсту, и изѣ прве руке 20 фр. коє єдва кошта, єрѣ є онудѣ кафе исто тако много, као што є овдѣ кодѣ насѣ грашка илѣ сочива и пасуля, то дође 1 ж 20 новаца
- 95 безѣ оногѣ 1 новца за транспортѣ; и

кадъ ово проесалимо, онда ніє чудо, да є наши трговци по 30 иль 40 новаца фунту давати могу и опетъ с' профитомъ.

2.

Арапъ, коме кафа кодъ куће расте задоволянтъ є, кадъ є чисту піє, безъ икоє¹⁰⁰ смесе; алъ мы Европейци хоѣмо узъ кафу іоштъ и друго коєшта, хоѣмо и шеѣера, и млѣка и то дебелогъ млѣка и хлѣба бѣлогъ, у виду земичака и кифлій и другчіє. Што се овыхъ колача и¹⁰⁵ млѣка тиче, тогъ имамо кодъ куће и за нѣи знамо, одкуда ихъ и како добіємо. Алъ шеѣеръ, колкогодъ намъ се познатъ чини, и колкогодъ смо научени на нѣга, опетъ є страноземскій производъ, кои¹¹⁰ исто онако големъ путъ и силне землѣ преѣи мора, докъ до насъ доспѣ.

У южнымъ краєвима Азіє, у источной Индіи, Кини и свыма веѣимъ островами, особито на источной страни Аме-¹¹⁵рике, у слободнымъ државама, у Мексику и Бразилии, разсађує се по великимъ просторима землѣ єдно растѣніє, коє као и наша жита у фамилію трава спада, и коє є по изгледу сила на нашу трску на-¹²⁰ликъ. Растѣніє то зовесе по шеѣеру коєгъ дає, шеѣеръ-треска.

Европейци познали су шећер-треску
 текъ у врѣме крстоносныхъ ратова, кадъ
 125 су у источне землѣ и у Ђрусалимъ ишли;
 и онда су ѣ пренели и расадили по юж-
 нымъ краєвима Таліянске. У 16. и 17.
 столѣтію пренели су ѣ и расадили у
 Америку, гдѣ се за кратко врѣме раз-
 130 садници силно умножише и трговина са
 шећеромъ махъ преоте, алъ и повода
 даде оной бездушной и нечовѣчной трго-
 вини са роблѣмъ црнаца.

Као свакій усѣвъ и расадъ, тако по-
 135 требуе и шећер - треска брижљиву нѣгу,
 и за берићетно пріянѣ нужно ѣ кише.
 Деветогъ мѣсеца уцвѣта и онда ѣ врло
 лѣпо видити; дванайстогъ мѣсеца по-
 жути и листъ се осуши, и то ѣ знакъ,
 140 да ѣ треска узрела, и да се садъ може сеѣи.

Садъ ѣ почну са оштримъ сѣкири-
 цама близу главе сѣѣи, одсѣку врхове.
 коє илѣ расађую илѣ марви за рану
 даю, одчупаю лишће, коє илѣ на
 145 ватру гору илѣ за подстирачъ подъ
 марву узимлю, а треску изсѣку на шта-
 пове одъ три стопе дугачке, коихъ по
 20 или 30 у єданъ снопъ вежу, и у во-
 денице илѣ суваче носе. Овдѣ буде треска
 150 са великимъ и тежкимъ вальцима изгнѣ-
 чена и изцѣђена, цѣдеѣи се сокъ крозъ
 левкове у велике казане уваћенъ, гдѣ

се малко укува и пѣна сбади. Послѣ се у другимъ казанима юштѣ веѣма укувава, и у нѣга мало цеѣа метне, кои му сву¹⁵⁵ киселину одузме, и онда се у бурадѣ сиплѣ, гдѣ се стине, упитія и стврдне. Лошии шеѣерѣ, кои се неможе да стине изпусти се оздо у друге судове да изцури, то є моласа илѣ сирупѣ, тай є црвенѣ¹⁶⁰ и узимлѣ се за пециво ракиє одѣ шеѣера, то є румѣ. Онай у бурадма остаюѣій шеѣерѣ зове се грубый шеѣерѣ, фаринѣ. Кадѣ се овай сасвымѣ стврдне, и осуши, онда се шалѣ у Европу, и ту се у ше¹⁶⁵ ѣеркувницама (рафинеріама) пречишѣава, рафинира, и у калупе главе ліє. Рафинирати є шеѣерѣ тврдѣ и бѣо, а грубый шеѣерѣ брашнавь є и мркѣ.

У нашемѣ се царству сваке године¹⁷⁰ више одѣ по миліона центіи шеѣера рафинира и потроши. Найвеѣа частѣ одѣ тога потроши се у кафу и тей, а остало за кувано воѣе (Dunstobst) у колаче, у апотекама и на друге занатлійске по¹⁷⁵ требе. Алѣ то ніє савѣ шеѣерѣ што се у нашемѣ царству потроши. Будуѣи да се шеѣера налази и у другимѣ растѣніама не само у шеѣер-трски, то су люди кушали и изѣ другихѣ растѣніа¹⁸⁰ шеѣерѣ цедити и правити, и тако га праве данасѣ изѣ єдне репе, и тога шеѣера на-

чинисе у нашемъ царствѣ сваке године
 близу 300.000 центій, кои се такођеръ
 185 савъ потроши.

3.

Кодъ кафе є зрно, коє є по трго-
 вину тако важно, а кодъ шеђер-трске є
 сокъ. Кафа намъ се доноси онаква как-
 ває одъ нарави, и мы є текъ онда пре
 190 негъ што ћемо є пити учинимо. Шеђеръ
 намъ долази веђъ учинѣнъ, само не из-
 рађенъ, него текъ спремлѣнъ а овдѣ се
 сасвымъ учини и изради. Алъ има іоштъ
 єданъ тређій страноземскій производъ,
 195 кои намъ є далеко важній постао, не-
 жели кафа и шеђеръ, тай се добія одъ
 єдногъ тређегъ прекоморскогъ растѣнія.
 одъ коєгъ люску семена употреблявамо
 и одъ нѣ єфине хальине правимо, то є
 200 памукъ.

Памукъ се добія у топлімъ краєвима
 умѣреногъ пояса землѣ одъ єдне бильке,
 а у вреломъ поясу землѣ одъ єдногъ
 пушня илѣ дрвета, кои брижљивомъ
 205 нѣгомъ и у умѣреномъ поясу землѣ при-
 яти може.

Памук-трава' има у южномъ краю
 Европе, сѣверной Африки, на средизем-
 нымъ приморяма Азіє, у Источной Индіи
 210 и у Кини, алъ іоштъ далеко су веђма

разплоћене на источномъ приморю сѣверне и южне Америке и на западноиндйскимъ островима, гдѣ су Европейци големе просторе землѣ нѣомъ засадили.

Памук-дрво буде по 15 до 20 стопа ²¹⁵ високо, има широко запорено лишће, и великій петеролистъ жуть, а кадкадъ и црвенъ цвѣтъ. Плодъ су главице, коє се на више залистака као капака отвараю и у нѣима є пуно сѣмена. У истымъ тымъ ²²⁰ главицама стоє стиснуте и около сѣмєныхъ зрна умотане дугачке, честе бѣле иль жуте длаке памука.

У врѣме памукѣрѣбе милина є погледати на памукрасаднике, на нѣино ши- ²²⁵ роко угаситозелено лишће, на велико жуто цвѣће и као снѣгъ сѣлый памукъ, кои изъ полупуклыхъ главица вири. Памукдрво има у истый махъ и на истымъ гранчицама и зрелыхъ главица и зеле- ²³⁰ ныхъ и у цвѣту. како се кои пупакъ пре иль доцнѣе разбѣе.

Колике се грдне гомиле памука сваке године преко мора у Европу увезу, види се отуда. што се у самой Аустрији и нѣ- ²³⁵ нымъ памукпредіоницама сваке године више одъ по миліона центій памучногъ конца опреде, а много више опреде се у Французской и особито у Енглезской. Одъ овыхъ силныхъ памучнихъ еспапа, ²⁴⁰

кои се у Европи начине, однесе се нѣка часть опетъ натрагъ преко мора у исте землѣ одкудае памукъ донешенъ, алъ веѣа се часть овдѣ подере.

245 Све ово и предиво и тканѣ памука извршуе се са машинама. У Кини и источној Индиі раде люди све ово прстима и на просте справе, а кодъ насъ се свршуе и гребенанѣ и преденѣ и бѣленѣ и фар-
250 банѣ и тканѣ на великимъ машинама и то све парнымъ, паромъ теранымъ.

На машинскомъ разбоіу изради еданъ човѣкъ за еданъ данъ управо онолико, колико еданъ Кинезацъ са своимъ вретеномъ илъ разбоіомъ за читаву годину
255 дана. Данасъ убѣле люди платна, у особитымъ справама за еданъ данъ толико, колико су пре едва за нѣколико мѣсецій дана убѣлити могли.

44.

Сунѣеръ.

Мы узимлѣмо многе ствари у шаке, и употреблявамо ихъ, а нитъ знамо, одкуда су, ни управо шта су. Тако намъ бива и са сунѣеромъ, когъ често у кући
5 употреблявамо; врѣдно е дакле штогодъ и о нѣму на ближе знати.

Кадъ се сунђеръ у воду замочи, онъ се оногъ часа водомъ напуни; ако се онда сгнѣчи, онъ опетъ сву воду изъ себе изда. Онъ се састои изъ самыхъ сит- 10
ныхъ, танкихъ и виткихъ уплетеныхъ цѣ-
вића, у коѣ и међу коѣ вода брзо уђе;
а будући да су цѣвићи ти врло меки и
витки, то одма сву воду чимъ се мало
сгнѣче одпусте.

15

Дуго се ніе знало, спадали сунђеръ у царство животиня ил' растѣнія. Садъ се зна да у прво спада, и да ништа друго ніе, него као нѣкій оклопъ и сатъ одъ нѣкихъ ситныхъ мекихъ морскихъ жи- 20
вотиньца. По стѣнама у мору, дубоко подъ водомъ, навата се сунђеръ у већимъ ил' манъимъ највише округластымъ лоп-
тама, и одатле га мораю люди не башъ безъ муке вадити, износити и за продаю 25
спремати. Ово бива на два начина. Сунђероловци мораю се гнюрати подъ воду, у дубљину, и ножемъ сунђеръ са стѣна одсѣцати; или узму гвоздене тророге куке на дугачкимъ моткама утврђене, и съ 30
њима сунђеръ чупаю. Онай сунђеръ, што га гнюрци сѣку, далеко є болъи.

Сунђеръ ніе одма како є изъ воде извађенъ, за потребу удесанъ. Онъ се мора найпре одъ блата опрати, то бива 35
пранѣмъ у топлој води, и онда се износи

на продаю. Пре негъ што га употреблявати почнемо, добро е прегледати га, и изтрѣсти и опрати, ербо остане и блата
40 и пѣска и камичака у нѣму.

Сунѣеръ, кои се у Аустріи продае, доноси се найвише изъ средиземногъ мора; многи се извади и у нашемъ приморю на истріянскомъ полуострову. Трговачке лаѣ
45 донесу сваке године грдне гомиле сунѣера у пристаниште Трстанско и Млѣтачко, одкуда се послѣ са осталымъ трговачкимъ еспапима у све краеве царства разнесе. Найбогатіи су сунѣеромъ грчки
50 острови средиземнога мора.

Између острова Родуса и Азіатскогъ приморя има една висока стѣна изъ мора, која само мало плодне землѣ има са нѣко-
55 колико бадемдрва и манѣмъ шушнѣвима. Ту живе нѣколико грчкихъ фамилія, кое читаву годину ништа друго нераде, веѣъ само сунѣеръ беру и за продаю спремаю.

45.

Соо.

Соо е за рану людма необходимо нужна, макаръ да се нетроши као ело, него само као зачинъ у ела. И саме наше домаће животинѣ мораю понѣшто соли у

елу илѣ пиѣу добити, ако ћемо да здраве 5
буду и да пріяю.

Соо се налази илѣ чиста и у тврдомѣ
камену, каменита соо, илѣ са зем-
льомѣ смѣшана. Она се само изѣ соло-
копный вадѣ и одма продаѣ; а ова се мора 10
испирати найпре.

Соо ѣ тогѣ створа, да се у води ра-
стопа, разиѣ. Кадѣ пустимо груменѣ
соли у чашу воде, видимо да ѣгрумичка
тогѣ за кратко врѣме нестане, алѣ вода, 15
коя ѣ пре соли сладка была, садѣ ѣ одѣ
соли слана постала. Такове слане воде
сланаче извиру на више мѣста изподѣ
землѣ, кодѣ насѣ н. пр. у Сланкамену;
та у води растоплѣна соо, даде се одѣ 20
воде одлучити и на суво извадити. Ово
быва одпаренѣмѣ воде.

Познато ѣ свакомѣ, да се вода у
пару дигне и одлети, и то у толико брже,
што на топлѣмѣ мѣсту стои. Мрвице 25
соли, кое се у той води находе, немогу
излетити, него остану на дну котлова
илѣ тиганя и тепсія насуво. Гдѣ много
сланыхѣ извора сланача има, или гдѣ се
даде чиста вода преко такове са зем- 30
льомѣ помѣшане соли навести, да ѣ ис-
пере, нареди царство удесна зданія и
оправе за ваденѣ соли. Ту се слана вода
у велике на широка огњишта ставлѣне

35 тепсіє сипа и у пару отѣрує. Чимъ є
 вода одпарила, наватасе соо на дну теп-
 сія у мале лѣпе коцкасте кристале, за-
 тымъ се сва та іюштъ по мало мокра
 соо у веѣе узке и шилясте као кесасте
 40 одъ пружа оплетене корпе илѣ дрвене
 сандуке метне и у врелымъ собама оста-
 ви. Ту се и оно мало влаги осуши, и онда
 се та соо у бурадѣ трпа и на продаю
 извози. Тако се добива одъ сланача сва-
 45 кій данѣ по више стотина центій соли.
 Ако те слане воде немаю у себи много
 соли, онда бы више дрва коштовала, него
 што бы се на соли добило, и онда се не-
 ради тако, него се онда вода та найпре
 50 преко шибля као метала, коє на висо-
 кимъ дуваровима окомице задевене и утвр-
 ѣене стоє, озго сипа; и докѣ до доле
 прокаплѣ сила воде извѣтри и соо остане
 у оной оздо изподѣ метала наватаной
 55 води много сабієнія, вода сланія. То се
 зове градиранѣ. Та вода сиплѣ се
 садѣ на оне горепоменуते тепсіє, и ва-
 тромъ се у пару отерує.

И морске воде имаю у себи окромѣ
 60 другихъ коєкаквыхъ соли много и ове
 праве соли. И изѣ ове воде вадисе соо
 на истый начинѣ, изпараванѣмъ воде,
 алѣ не ватромъ, него топлотомъ сунца,

коє се само у топлымъ предѣлима чинити може.

65

Леба и соли, па доста ране. Нема безъ соли єлу зачина; веле пословице. Ни тѣсто за лебацъ неможе неслано остати. Желудацъ свако єло пре и лагше свлада, коє є солю зачинѣно; ма да є и то истина, да су опетъ преслана єла шкодљива, и нипошто се неваля на нѣи навикнути. 70

Соо є врло важна за сачуванѣ єла, одъ неуквареня и трулежи. Мѣсо безъ соли никадъ се одржати неѣа, а лѣти па и у ладнымъ подрумима брзо се уквари. Алъ и у зиму мора се соо додати, когодъ є радъ, да мѣсо дуже сачува. Зато се свињско мѣсо и сланина соли. Исто се тако соли рыба. Исто є тако нужна соо за зелени; ко бы могао киселый купусъ сачувати, да се неуквари, безъ соли? Уобште се соо, овай найстарѣи и најпростѣи зачинъ тако силно и многостручно у єла узимлѣ, да нѣе могуѣно све броити. 80 85

Найпослѣ соо се неупотребљава само за зачинъ и чуванѣ єла, него и за правлѣнѣ соѣе, сольне киселине, и бѣликреча, кои се у различнымъ занатима силно потроши. 90

Међу свымъ Европскимъ земляма и државама има у нашемъ царству най-

више соли. Овдѣ се извади сваке године
 95 преко 6 миліона центій. Найвише є се
 извади изъ солокопный кодъ Виличке, у
 Галиціи, послѣ є се вади и по Маѣарской,
 Ерделю, горной Аустріи, Салцбургской
 (отудъ и име) Штаєрской, Тиролской и
 100 у Буковини; а у приморю и у Далмаціи
 вадисе соо изъ морске воде. У остальымъ
 круновинама нашегъ царства нема ове,
 алъ има другихъ соли, горке и остали.
 Кодъ оволикога богатства на соли ніє
 105 само могућно све народе нашегъ цар-
 ства са солю снабдѣти, него се и силна
 у стране землѣ извози и продає. Русія,
 Турска, Прайска, Швайцерска вуку соо
 по найвише изъ Аустріє.

46.

Злато и Сребро.

Врѣдностъ сваке ствари зависи уоб-
 ште одъ тогъ, каква свойства има, и ко-
 лико намъ є полезна илъ нужна. Алъ
 то ніє свуда ни кодъ сваке ствари; друг-
 5 чіє бы морало гвожђе далеко већу цѣну
 имати него сребро и злато. Безъ гвожђа
 небы ни найнуждніє потребе прибавити
 могли; безъ сребра и злата може човѣкъ
 живити, да никое нужде не осѣћа нити

коєгъ уштрба своіой среѣи и задоволь- 10
ству на овомъ свѣту.

И опетъ є сребру и злату іоштъ одъ
найстаріихъ врѣмена веѣа цѣна дата не-
жели гвозѣу, а томе има више узрока.
Сребра и особито злата мало се и рѣдко 15
налази, а гвозѣа врло много има свуда.
Сребро и злато даю се найлѣпше угла-
дити и найсаяніи су између свихъ оста-
лыхъ руда, и на нѣи се никадъ хрѣа не-
вата илѣ врло тешко. Сребро и злато 20
даде се на нѣке ствари употребити, за
коє ни єдна друга руда неваля. Найпослѣ,
злато се находи готово увѣкѣ чисто, гдѣ
се одма по бои, по саяности, и по оста-
лымъ свойствима своимъ као благородна 25
руда укаже, коя се одма топити, ковати
и израѣивати дає; а све остале руде на-
лазе се у различнымъ смѣсама, и мораю
са многимъ другимъ пословима єдна одъ
друге одлучиване быти, пре него што 30
ихъ хоѣмо да куємо и израѣуємо.

Ватра, коя є снажна да сребро рас-
топи, нїє снажна да злато растопити
може; и по томе є злато претежнїє. Єдна
плочица злата колико крайцара велика, 35
даде се тако яко разтинѣити, да бы са
тымъ листомъ много хиляда крайцара
позлатити, са єднымъ дукатомъ читавогъ

коня и коняника у злато обмотати могао
 40 и та разтинљивостъ подиже цѣну злату.

Да врѣдностъ илѣ цѣну злата са оста-
 лымъ рудама споредимо, валя ово запам-
 тити, да една фунта злата толико врѣди
 и толико се скупо продає, као 15 фунтій
 45 сребра, илѣ 200 фунтій живе, илѣ 675 фун-
 тій бакра, илѣ 800 фунтій калая, илѣ
 4160 фунтій олова, илѣ 5500 фунтій
 гвозђа.

Алѣ злато и сребро непродає се на
 50 фунте, него на мѣре одѣ по фунте, и
 такова една мѣра зовесе марка. Една
 марка злата илѣ сребра има 16 лотова
 обичне трговачке мѣре, илѣ врло мал-
 чицо више.

Како се злато и сребро употребљава,
 55 то може свакиъ знати башѣ ако неће
 ниједне мрвице свога собственогъ злата
 и сребра имати. Штогодѣ у людскимъ
 очима највећу врѣдностъ има, то и люд-
 60 ско срдце највишимъ светиняма своимъ
 у знакѣ почитованя жертвує и посвѣћує.
 Злато су донели на дарѣ мудраци са
 истока Исусу Христу као дѣтету у яслама
 лежећемъ; са златомъ и сребромъ укра-
 65 шавали су люди све ствари, коє су у
 славу и почитанѣ Творца небеснога,
 Христа Спасителя, майке Божіє и Божіи
 Угодника и светителя намѣнѣне. Светый

причестный путиръ или е одъ злата ил' сребра сливенъ илъ баръ позлаћенъ и у 70 богатымъ црквама са скупощнымъ драгимъ каменѣмъ накићенъ. Исто су тако диско си одъ злата и друге свете оправе црковне. Свето Еванђеліе обично е окковано златомъ илъ сребромъ, исто тако 75 целиваѣи крстъ и целиваѣе и остале иконе; одъ сребра су чираци, кадіонице и кандила, одъ сребра и злата начинѣне су и саме свештеничке одежде и проча, еръ се злато и сребро у танке конце 80 прести, пакъ као свила и ланъ ткати дае.

Знаци царскогъ достоянства круна и скиптаръ и ябука одъ злата су начинѣни и скупощнымъ драгимъ каменѣмъ изкићени. Кадъ ко отечеству свомъ добра 85 чини, и царъ хоће да га зато одликуе, онъ му даде видиме знаке нѣгове царске милости, да ихъ носи и да се поноси нѣма, а то су звѣзде илъ крстови илъ колайне на прсима; и ови су знаци обично 90 одъ злата илъ одъ сребра ковани; алъ они бы исто тако врѣдили макаръ и одъ гвожђа илъ бакра были; ніе руда ни нѣзина врѣдность, него висока милость царска, што знацима тима цѣну, и врѣд- 95 ность дае; и шта е врѣдность руде према милости.

Будући да є злато тако врло меко да се ножемъ сѣћи и прстима савіяти
 100 дає, зато се никадъ чисто не кує, ни у новце, ни у прстенъ, игле, минђуше, ланчиће гривне ни друге адићаре и украсе; него му се увѣкъ придодає по мало одъ друге коє тврђе руде, и то сребра илъ
 105 бакара. Исто се тако придодає, сребру помало бакра, да тымъ тврђе буде.

Сви наши златни и сребрни новци кую се у царскимъ новчанымъ ковницама. Окромъ цара нема нико права новце
 110 ковати; когодъ се усуди фаличне новце ковати, илъ за новчану замѣну наменѣне папире, банке правити, тай преступлює законъ и подпада подъ велику казнь. Златни новци зову се дукати, а сребрни
 115 новци сребрняци, и како є кои већій илъ маній има по врѣдности своіой различита имена. Обично стои на єдној страни представлѣнъ царскій ликъ, а на другой царскій орао. Алъ има и таковыхъ но-
 120 ваца и дуката и сребрняка, гдѣ є на єдној страни ликъ Майке Божіє а на другой царевъ ликъ израженъ.

Међу Европскимъ земляма наше є царство найвише са сребромъ и златомъ
 125 благословенно; и међу аустрійскимъ земляма Ердель є права златокопна земля. Ту се налази найвише злата, и найвише

чистогъ сувогъ; вадисе илъ изъ брда Ердельскихъ, рудника, између рѣке Мориша и Златнице, или изъ песка и¹³⁰ блата на обалама те обе рѣке.

Мађарско є злато найболѣ, али се неналази чисто, него са другимъ рудама помѣшано, и мора се излучивати. Злата се понѣшто и у Дунаву, Тиси, Драви, Мо-¹³⁵ришу, Керешу и у осталымъ рѣкама у чистомъ зрну налази, коє се изъ пѣска и блата изпира и вади. Злата има и у Банатскимъ и у Салцбургскимъ, Тиролскимъ, Штаерскимъ и Ческимъ плани-¹⁴⁰нама. У намастиру Клостернайбурту близу Беча има єданъ стародревный путиръ, кои є одъ злата изъ Дунавскогъ пѣска изапратога скованъ.

Цѣо добитъ на злату изнео є у на-¹⁴⁵шемъ царству године 1855. 5.500 маркій, илъ по фунтій, у години 1847. 7.529 а одъ тогъ доба сваке године се све више добива, єръ се сваке године све брижљивіє и свойскіє у рудокопняма ради. Кадъ¹⁵⁰ єдна марка злата толико фор. сребра врѣди, колико у години има дана, колико є фор. добивено на злату године 1855? а колико године 1847? и кадъ се изъ єдне марке злата 81 комадъ дуката сковати¹⁵⁵ даде, колико се комадій дуката сковало године 1855. а колико године 1847?

Сребра се найвише вади у мађар-
скимъ и чешкимъ рудокопняма, и ово
160 су најстариє и найдублѣ среброкопнѣ у
цѣломъ царству нашемъ; овдѣ су и први
сребрни новци ковани, особито у мѣсту
што се Іоакимсталъ, Аѣимовъ долъ зове,
отуда су тій новци прозвани Іоакимста-
165 лери, Аѣимови талири, а доцнїє є изо-
ставлѣно име Іоакимъ и остало само та-
лери илѣ талири, долари. Мало манѣ сре-
бра налази се у Ерделю, има га и у Ба-
нату, и у Тиролској, у Буковини, у Шта-
170 ерској и у Салцбургској. Цѣо добитѣ
године 1855. изнео є 103.170 маркіѣ, а
године 1847. 115.681 марка. Єдна марка
сребра врѣди 24 фор. и 66 новаца, колко
є дакле изнело фор. цѣло 1855, а колко
175 1847. године добивено сребро?

47.

Гвожђе и жива.

По врѣдности, што є мы поєдинымъ
рудама успоређено са осталымъ даємо,
злато є најблагороднїя руда; послѣ нѣга
долази сребро; између обоєгъ стои пла-
5 тина, коє се у Аустріи нимало неналази,
алѣ у уралскимъ планинама врло много.
Платина є тежа одъ злата, алѣ нїє ни

боіомъ ни сѣйностѣу онако лѣпа, као
злато ил' сребро.

Алѣ кадѣ узмемо руде по ползи и 10
потреби, кою одѣ нѣихѣ имамо цѣнити,
онда є гвожѣе прва и надѣ свима най-
главнѣя.

Ни єдно станѣ людско, ни єдна
околностѣ ни замыслити се неда, гдѣ 15
намѣ небы гвожѣе преко потребно было.
Колико су намѣ домови, одѣла и єла за
животѣ нужна, то свакиѣ зна; алѣ како
бы ихѣ човѣкѣ набавляо, да небы гвож-
ѣа было, то вальда нико ни помишляо 20
нѣе. Ако є ключѣ ил' брова, да се куѣа
заклуча, ако є игла ил' маказе, да се
одеѣа коя скрои и сашѣе, ако є ножѣ
ил' бритва, да се комадѣ хлѣба одсѣче,
безѣ гвожѣа ни маѣи. Ако бы и онаѣ у 25
шуми живеѣиѣ човѣкѣ хтѣо найпростѣю
колебицу да одѣ дрва себи сгради, мора
опетѣ са гвозденомѣ сѣкиромѣ дрво сѣѣи
и безѣ гвожѣа ни маѣи. У свѣма занат-
лѣйскимѣ алатѣма, као и у свакомѣ ору- 30
жѣю, и у свѣма остальѣмѣ справама и
машинерѣяма, што ихѣ люди у помоѣѣ
своѣю снѣзи требую, свуда є гвожѣе най-
главнѣе, безѣ нѣга нигдѣ ни маѣи.

И овомѣ овако полезномѣ и прѣко 35
нуждномѣ рудомѣ, наше є царство пуно
препуно; окромѣ Шведске, ни єдна га у

Европи земля толико много нема. Окромъ
 Млѣтачке, Далмаціє, Приморя и горнѣ
 40 Аустріє вадисе гвозђе у свима круно-
 винама, алъ найболѣ у Штаєрской и у
 Крањской, кое є тако валяно, да га и
 странне землѣ, кое свога собственога
 гвозђа доволно имаю, опетъ купую и
 45 извозе, єрбо се болѣ негъ икое друго
 израђивати дає.

Године 1847. извађено є у Аустрій-
 скимъ гвозденимъ рудокопняма 3,623.239 ц.
 гвозђа. Одъ тога было є 498.704 ц. ли-
 50 веногъ а остало є простогъ гвозђа. Єдна
 цента ливеногъ гвозђа дає се за шестъ
 и по форинтій, а єдна цента простогъ
 гвозђа за 3 фор. и 85 новаца, и по томе
 є ласно проесапити, колико се новаца одъ
 55 самога гвозђа добыва.

И гвозђе се даде као и све остале
 руде слабиомъ ватромъ размекшати и
 онда чекићима ковати, а ячомъ ватромъ
 разтопити, и онда у различне калупе
 60 ливати.

Међу рудама има єдна са врло осо-
 битимъ свойствима. Та нетреба ватре
 да є растопи, а неда се ковати, ни у ка-
 лупе ливати; и опетъ є по люде одъ ве-
 65 лике ползе. та руда зове се жива.

Прво што намъ на живи у очи пада, то є нѣзина форма. Злато се налази макаръ и у ситнымъ текъ увѣкъ тврдымъ мрвама и зрну; сребро и злато ако се на ватри и растопе, опетъ одма затымъ ствр- 70 дну, и даю се ковати; алъ жива є сама одъ себе, безъ ватре, растоплѣна и течна као вода; састоисе изъ капљица, као вода; даде се изъ єдногъ суда у другій изливати и уливати, као и вода; и іоштъ 75 є у нечему наликъ на воду: вода се претвори, кадъ є мразъ увати у ледъ, смрзнесе; исто се тако и жива на мразу смрзне, и онда се даде као и сребро ковати; само што треба врло лютогъ мраза, 80 кои ће живу смрзнуги, а тако лютогъ мраза и зиме у нашимъ предѣлима никадъ нема.

Друго є знаменито свойство живе то, што се у нъой свака друга руда, изу- 85 зимаюћи гвожђе и іоштъ нѣка, разиђе, исто онако као оно соо ил' шећеръ у води. Кадъ се ма коя златна сребрна ил' калайна стваръ у живу метне, она се разиђе у живи, и смѣша се са нъомъ. А 90 кадъ се та смѣса крозъ крпу процѣди, онда већа часть живе процури, а у крпи остане нѣко бѣло гушће рудно тѣсто, то є та права смѣса живе са ономъ другомъ рудомъ. Ту смѣсу зову Амалгамъ. Та- 95

кови Амалгама има различитыхъ, златныхъ,
и серебряныхъ, съ коима златари различне
ствари позлаћую ил' посребрую. Амал-
гами калайни, т. е. смѣса живе и калая
100 употреблявасе за поставу стекленыхъ
плоча, и то буду огледала. А кадъ ко
хоће, да живу одъ те друге руде опетъ
на чисто одлучи, мора смѣсу ту у гвоз-
денъ судъ бацити, кои е судъ као нѣкій
105 малый казанъ удѣшенъ, са дугачкомъ
танкомъ савиѣномъ и крозъ табарку у
ладну воду сведеномъ цѣви. Кадъ се тай
казанчиѣ угрѣе, жива се у пару пре-
твори, башъ као оно изъ комине ракия;
110 та пара пролази крозъ ону цѣвь, лулу,
у ладну воду, гдѣ се излади, сгусне и
капляма овдѣ у воду пада; а друга руда
остане у казану.

Ни єдне руде нема, коя свой споляш-
115 ный видъ и изгледъ тако мѣняти може
као жива. Обично е бѣла као сребро, и
сѣйна е онако, и непровидна и течна.
Кадъ се узме са често мѣнянымъ возду-
хомъ мѣшати и муѣкати, она се претвори
120 у пепелястъ ил' црнъ прашакъ, кои на
ватри подржанъ лѣпо поцрвени. Найзна-
менитія е споя живе са сумпоромъ, кое
се у нѣкимъ предѣлима много находи.
Жива, коя е собомъ као сребро бѣла, и
125 сумпоръ, кои е собомъ као злато жуть,

кадъ се спое, даду еданъ лѣпо црвенъ каменъ, кои ону лѣпу алъ отровну црвену фарбу дае, што се циноберъ зове.

Шпаньска е іоштъ пре Христа позната была као земля живомъ богата, и ¹³⁰ Римляни су изъ Шпаньске живу износили, и живымъ сребромъ звали, отудъ име живе. Окромъ Шпаніе Аустрія е између свихъ Европскихъ држава живомъ најбогатія.

135

Аустрійска жива вадисе највише у рудокопняма Краньскимъ у Идріи; алъ има живе и у Мађарской и у Ерделю и у Штаерской. Године 1847. добывено е у Аустріи 3.641 цента живе, цѣна е одъ ¹⁴⁰ фунте 2 фор. и 70 новчића.

48.

Огрѣви.

За огрѣвъ узимлю се іоштъ одъ најстариі врѣмена шумска дрва, и неброєна колена люди живили су на свѣту и поmrли, и ніе имъ ни на умъ падало, да може и друго што за огрѣвъ поднети, ⁵ ил' да може врѣме доћи, да ће дрва нестати, ил' да ихъ неће за огрѣвъ довољно бити. А врѣме то озбиља дође. Кодъ насъ текъ починѣ, а у другима е

10 земляма веѣтъ одавно почело. Ту оску-
доть дрва найвише су привели господари
одъ шума, ербо су се отимали, да дрва
у новацъ учине, а нису хтѣли да помы-
сле, да нѣни потомци неѣе моѣи новце
15 у дрва и у шуме учинити.

Една буква ил' еданъ чамъ потребуе
найманѣ 40 година дана, докѣ толико уз-
расте, да се могу одъ нѣга цѣпанице
сѣѣи; а да изгоре нетреба му ни толико
20 сатѣй, некмолъ година.

Ко свою шуму нештеди и непази, да
на едномъ краю исто онолико расте, ко-
лико е на другомъ краю сѣче, тай шкоди
себи и цѣлой околинѣ своіой. Лагкоу-
25 мымъ сѣченѣмъ шуме, не само да дрва
нестает, него се и земљи и предѣлу она
благодотворна влага отима, и предѣли се
вѣтровима излажу, кои найплоднѣе землѣ
изсуше и извѣтре, пакѣ неплоднымъ на-
30 чпне, ерѣ нема дрва, да ихъ закланяю.

За чуванѣ шума и вѣшто поступанѣ
са шумама нареѣени су у свыма мудрымъ
државама шумари, кои се о овомъ бри-
нути имаю, и брига е ова врло важна, ерѣ
35 мы требамо одъ шума не само огрѣвъ,
него и граѣу за куѣе, и дрво за силне
друге потребне алате, справе и нуждне
покуѣне ствари.

Алъ болѣ него найвѣштїи и найму-
мудріи шумари, и болѣ него сви укупъ 40
люди, штогодъ ихъ на свѣту има, са-
старао се Богъ за сачуванѣ шума, кадъ
насъ є навео, да смо и другихъ стварїй
нашли, коє као и дрво ил' іоштъ болѣ
негъ дрво за огрѣвъ поднети могу. 45

Те ствари су каменитый углѣ-
ви и тресетъ.

Каменитый угаль исто се онако изъ
землѣ копа као што се руде копаю. Ен-
глезска га дає међу свыма европскимъ 50
државама найвише. Енглези су први по-
чели тай угаль тражити и за огрѣвъ
употреблявати; и они су први были, кои
су врѣдностъ тогъ угля познали, и кои су га
за огрѣвъ припремити умели. У Енглеской 55
се употребљава каменитый угаль не само
за ватру у парнымъ лађама и колма, него
и за домаћїй огрѣвъ, за огньишта и пећи.

Съ почетка є трошеню угля и упо-
требляваню за огрѣвъ то сметало, што 60
у нѣму смоле и сумпора има. кои на ва-
три яко смрде и люде загушую. Алъ
люди су наскоро изумели иачине смолу
и сумпоръ излучити, и онда є овай угаль
за огрѣвъ неизказанъ. Доцнїє су про- 65
нашли люди иачине, изъ истогъ угля єдну
горећу пару излучити, кою данасъ за
освѣтляванѣ улица ѿ дуђана по варо-

шима употреблюю и болѣ свѣтли негъ
 70 икои зейтинъ ил' икоє свѣће. Та пара
 зове се свѣтлеіій ил' освѣтлююіій
 гасъ (Leuchtgas). Онъ се даде и одъ
 дрвета, и одъ зейтина и одъ другихъ
 гореіихъ стваріій правити, алъ гдѣ га
 75 много и єѣтино треба, ту є угаль най-
 пречи и єдини, изъ коєгъ се прави. Тай
 гасъ може врло лагко и пагубанъ быти,
 єръ є загушльивъ, и удави люде, кадъ
 га дисати мораю, зато валя луле и сла-
 80 вине, одкудъ гасъ тече, увѣкъ добро
 затварати, и не валя у затворенымъ и
 малымъ собама гасъ тай горети, а собе
 такове треба чешће ветрити ил' на
 одушке непрестанно отворено држати.

85 Каменитогъ угля има различныхъ
 врстій, наиболій є онай, што є угасито
 црнъ, саянъ и тако тврдъ, да се поли-
 тирати даде, 12 фунтій найсувлѣгъ и
 найтврѣегъ букового дрвета єдва толико
 90 ватре даде, колико 7 фунтій угля, то є
 дакле текъ у полу. Тай угаль зове се
 црный ил' саяный угаль.

Много є кртїи пакъ и манѣ вреданъ
 мркій угаль. У таванима мркога угля
 95 налазе се іоштъ читава целокупна дебла
 заєдно са гранама, лишѣемъ и плодовима,
 и могу се ясно познати, каква су, и у
 кои родъ спадаю; алъ и угаль є овай

дрвету тако подобанъ, да бы га многи за спалѣно дрво држали. Одъ овогъ угля ¹⁰⁰наиболѣ горе онай, што є тврѣи и саяніи; а што є кои кртїи и више на дрво наликъ, тымъ слабію ватру дає. Найлошіи є онай, што є тако кртъ, да се међу прстима као грудва землѣ распада; овай ¹⁰⁵се угаль мора найпре квасити, пакъ у калупе тезати и сушити, и текъ онда може за огрѣвъ поднети.

Колико є наше царство углѣмъ богато, то се јоштъ проесапити неѡа, єрѣ ¹¹⁰се текъ одъ скоро угаль копати почео.

Године 1819. добыло се у цѣломъ царству и црногъ и мркогъ угля ускупъ само два миліона центїй, а године 1851. ископано є више одъ двадесетъ миліона. Най- ¹¹⁵више се данасъ добыва изъ Ческе, како црногъ тако и мркогъ угля; послѣ долазе землѣ по реду како га све манѣ даю: Шлезїя, Моравска, дойна Аустрія, Штаєрска, Мађарска, Галиція, горня Аустрія, Крань- ¹²⁰ска, Банатъ, Далмація, Млѣтачка, Истрія и Тирольска.

Угаль се мора дубоко исподъ землѣ вадити, а тресетъ се озго на врхъ землѣ находи. Онъ се састои изъ густо ¹²⁵уплетенихъ конаца жабокречине и другихъ ситныхъ растѣнія, и има га само ил' у барама ил' на онымъ мѣстима,

гдѣ є кадгодъ бара было. Ко ѣе да га
 130 вади, мора найпре воду, на ярке одпу-
 стити, послѣ тресетъ одвальвати и на
 гомилама сушити. Оно што є мегше, сте-
 жесе као и блато у калупе. Што се кои
 тресетъ сушенѣмъ веѣма сбегне и усане,
 135 то є больй; найситнїи калѣви тресета
 даю найболу ватру.

Тресета налази се много у Крайнь-
 ской, Ческой, Моравской, Штаєрской, Ко-
 рушкой, у Салцбургской и дойной Ау-
 140 стрїи, и у Млѣтачкой.

49.

Водена пара.

Кадъ метнемо у єдномъ лончиѣу воде
 узъ ватру, вода се стане угрѣвати и
 быва све топлїя и врелїя, докъ не почне
 врити.

5 Да бы болѣ видели, шта се съ во-
 домъ сбыва, докъ узавре, валя є само у
 єдной танкой стекленой чаши угрѣвати.
 Да бы сигурнїи были да чаша непукне,
 валя метнути на єданъ саѣачиѣъ, троногъ,
 10 танку плочицу лима, плеха, и озго на ню
 съ прста дебело пѣска, пакъ на пѣсакъ
 ставити ту съ водомъ до пола напунѣну

чашу, и онда кандилце са шпиритусомъ
зажећи и подъ троногъ метнути.

За нѣлолико часака показаће се у 15
чаши мале ситне бешчице као искрице,
коє се изъ воде увисъ дижу и ту ихъ
нестане; то су бешчице одъ воздуха, ко-
єгъ вода у себи има, и кои садъ угрѣ-
янъ мора напълъ да иде. Кадъ се вода 20
веѣма угрѣе, онда се почну на дну чаше
веѣе бешике показивати, коє такоѣеръ
увисъ полазе, алъ съ почетка пре негъ
што на врхъ воде дођу, опетъ се у води
разиђу и исчезну. То су бешике одъ во- 25
дене паре. Вода кадъ се яче угрѣе
претвара се у пару. И ту се вода на дну
чаше, єрбо є ту найтоплє, у пару почне
претварати, алъ пара та, кадъ горе поѣе
и у горню ладнїю воду доѣе, одъ те лад- 30
нїє воде изладисе, и опетъ се пара у воду
сгусне, у каплѣ претвори, пакъ ту остане,
зато те парне бешике исчезну. Доцнє
кадъ се сва вода іоштъ веѣма угрѣе,
онда се почне све више таковыхъ парныхъ 35
бешика съ дна воде у высъ дизати, и на
врхъ воде изишавъ разпукну се и пара
излети. То скаканѣ бешика крозъ воду учини
да се сва вода почне гибкати. То гиб-
канѣ угрѣяне воде приузроковано иска- 40
канѣмъ парныхъ бешика, зове се клю-
чанѣ ил' врїєнѣ воде. Што вода дуже

на ключу стои, то є све више у пару оде, а све манѣ у чаши ил' суду остає,
 45 као да усише.

Исто се то сбуде не само съ водомъ него са свакомъ другомъ течности, чимъ се на ватру стави: угрѣе се, узключа и паромъ одлѣти.

50 Кадъ се єла на ватри дуже оставе да стоє, она се укуваю, т. є. постану гушѣа, ерѣ влага изѣ нѣихѣ паромъ одлѣти. Кадъ се єла заклопцима поклопе, онда неможе толико паре да одлѣће, а
 55 кадъ неодлѣће, онда више топлоте у тымъ лонцима ил' судовима, у којима се єла куваю, остає, зато у поклоплѣнымъ судовима много пре вода узключа, и брже се єла скуваю, а манѣ се ватре потроши.
 60 Заклопци су дакле врло вредни.

Было дакле та угрѣвана течность ил' вода, ил' коя му драго друга, све єдноє, топлотомъ буде свака у пару претворена.

50.

О пари (продуженѣ).

Ніє само топлота ватре, што воду у пару претвара, него и обычна топлота воздуха, отерує воду у пару, само што

ово неиде онако брзо, нитъ ово видимо,
 као на ватри. Ово се зове воздушно 5
 испараванѣ воде.

Успимо мало воде у чашу, и оста-
 вимо є, да нѣколико дана на воздуху по-
 стои, было у соби ил' на полю, ако
 само мраза нїє, видићемо како ће све 10
 манѣ и манѣ у чаши воде остаяти, докѣ
 є сасвымъ нестане. Извѣтрила є. Тако
 видимо воду изъ отвореныхъ бурадїй,
 изъ када и изъ валова нестаяти, тако
 нестане и кишне воде изъ ярака и изъ 15
 рупа по путовима и поляма, и макарѣ
 дасе овдѣ понѣшто воде и у землю унїє,
 текѣ већа часть у воздухъ у пару оде,
 и поля и путови суви остану.

Ово испараванѣ воде, извѣтраванѣ 20
 иде тише и спорїє, не онако нагло и
 жестоко као оно на ватри, и овдѣ нема
 да скачу оне бешике. Ово испараванѣ
 неиде съ дна ил' изъ дубільине воде, него
 озго съ врха. Ово испараванѣ быва на 25
 обычной топлоти, на воздуху, а оно на не-
 обычной, на ватри. Она є пара врела, єрѣ
 є ватромъ произведена, а ова нїє врела,
 єрѣ нїє ватромъ него обычномъ топло-
 томъ изведена. Алѣ ова пара однесе 30
 многу топлоту води. Послѣ бурне кише,
 ил' кадѣ лѣти патосѣ и землю водомъ
 полиємо, осећамо одма нѣку ладовину; то

є причинила вода у пару одилазећи и
 35 многу топлоту собомъ односећи пакъ
 тымъ насъ ладніе оставляюћи. Исто се
 тако ладніе осећамо послѣ купатила ил'
 у влажнымъ хальинама, гдѣ испараванѣ
 воде зиму прави, єрбо тѣлу топлоту
 40 односи.

51.

Роса, слана и инѣ.

Кадъ успемо у сасвымъ чисто и до-
 бро утрвено а суво стакло здраво ладну
 бунарску воду, стакло се одъ воде пагло
 разлади, и савъ онай собный около ста-
 5 клета находећи се воздухъ. и сва у нѣму
 находећа се водена пара, тай часъ се
 стине и у капльице претвори; стакло
 потавни, посукне и озноисе, водена пара
 увати се по нѣму као роса; и мы ка-
 10 жемо, стакло є посукнуло ил' озноило
 се. Тако се озноє и стакла на прозорима,
 чимъ є съ поля много ладніе, а изъ ну-
 тра много топліе, управо, чимъ топлія
 пара на ладніе тѣло было стакло ил'
 15 друго што дође.

Тако постане роса. Кадъ се на ве-
 драмъ вечеру, и мирномъ воздуху, ствари
 по земљи изладе, излади се и сва око
 ныхъ находећа се водена пара и у ка-

плѣ претвори. Трава и лишѣ найбржесе 20
изладе, пакъ на нѣи се и найвише росе
увати. Кадъ є облачно, онда облаци као
оно заклопацъ на лонцу, задржаваю то-
плоту на земљи, и то є узрокъ што у
облачне дане и вечера ил' ютра нема 25
росе, као у ведре ноћи.

Кадъ су ове по земљи находеће се
ствари тако ладне, да се роса смрзне,
оно се начине одъ капљица росе мале
ледене као иглице, то є слана ил' инѣ. 30
Слана ил' инѣ є дакле смрзла роса. А
оно ледено цвѣће, што намъ се зими на
прозорима на стакло навата, оно є одъ
водене паре изъ собногъ воздуха, која се
на стакло найпре као роса навата, а по- 35
слѣ сбогъ мраза смрзне.

52.

Магле и облаци.

Кадъ воде већъ при обичной то-
плоти воздуха испараваю, онда се лако
може мыслити, да се съ мора, єзера и
рѣка, и са свихъ влажныхъ и мочарныхъ
мѣста непрестано пара прави и у высъ 5
диже.

Шта се сбуде съ нѣомъ? То можемо
дознати, кадъ у єдномъ лонцу ил' у ко-

емъ другомъ руднѣмъ суду, котлу, воду
 10 узключамо. Нѣка часть воде одлеѣе па-
 ромъ; алъ пару ту, одма изнадъ котла
 илъ суда, ма како оштро да гледамо,
 нисмо кадри видити, него текъ малко по-
 више изнадъ котла видимо є. Докъ є пара
 15 врло врела, докъ сву оно топлоту има,
 коіомъ є паромъ постала, дотле є пара
 провидна и невидима.

Истый є тай случай и са ономъ одъ
 мора, єзера, рѣка, бара и остальныхъ подъ
 20 ведрымъ небомъ стоеѣихъ вода дизаю-
 ѣомъ се паромъ. Докгодъ пара сву ону
 топлоту, коя є паромъ начинила у себи
 држи, дотле є и невидима; а възд хъ
 може врло велику гомилу паре у себе
 25 примити, да се ова невиди у нѣму.

Алъ што више она изъ котла пара
 у высъ оде, то све више одъ свое то-
 плоте изгуби, въздуху є одпусти, а тымъ
 се излади, и одма се начине танки бѣли
 30 као облаци, кои се изъ самыхъ ситныхъ
 воденыхъ бешичица састое.

Исто се тако и са ономъ паромъ
 сбыва што є мы изъ насъ одишемо; лѣ-
 ти се невиди, єръ є и въздухъ топалъ,
 35 и нема се на чемъ изладити, а зими се
 као бѣо облакъ, изпредъ носа и уста
 види, єръ се на ладномъ въздуху излади.

Исто су то и исто тако постану све магле и облацы.

Одъ мора и ѳзера, одъ рѣка и бара, 40
и одъ свихъ мочарныхъ мѣста, диже се
пара у высъ. Ако є воздухъ ладни, него
што є пара, као што є у ѳсень у зиму и
пролеће, онда се пара на воздуху излади,
и тако се начини магла. А ако дойный 45
воздухъ нїє ладанъ, пара невидимо у
высъ оде, алъ горный є воздухъ увѣкъ
ладанъ, зато се пара у высини разлади,
и тамо се начини магла ил' облакъ. Об-
лацы нису ништа друго него у высини 50
стоєће магле; а магла нїє ништа друго,
него на земљи стоећий облакъ; и єдно и
друго управо є разлађена пара. Кадкадъ
изъ дола гледаюћи видимо врхове брда
и планина у облаку, а кадъ се на врхъ 55
планине попнемо видимо се у магли. Об-
лака има различныхъ формій и по томъ
имена. Ситни бѣли облацы стоє као ситне
бѣле грудвице снѣга високо у воздуху;
крупни бѣли облацы стоє много ниже; 60
пружени облацы стоє као нѣке дугачке
пруге, и ове су што се при сѣданю сунца
у лѣпымъ бояма сѣе и приливаю; а кишни
облацы стоє найниже, то су найтежи, и
стоє као сабієне густе магле у свакоя- 65
кимъ формама.

Киша, снѣгъ и шуча.

Кадъ кои облакъ у ладни а вла-
 жанъ воздухъ уђе, онда се нѣгове бѣ-
 шичице стегну; онда се и она водена
 пара, изъ воздуха почне стинявати, пакъ
 5 се и ове капљице за оне прилѣпе, и
 тымъ постану оне веће и теже. Ако садъ
 мало вѣтаръ дуне, пакъ те теже ка-
 плјице едну на другу нанесе, оне се
 споє, слію, и начинесе веће каплѣ, коє
 10 мораю доле падати, то є киша. Лѣти,
 особито кадъ су буре, падаю кишне ка-
 плѣ изъ веће высине, єръ су облацы у
 лѣто выше негъ у зиму, зато су кишне
 каплѣ много веће негъ оне зимне, єръ
 15 съ дужегъ пута долазећи выше ихъ се у
 єдно сліє. Зимне су кишне каплѣ ситне,
 єръ облацы зими низко стоє и каплѣ не-
 падаю изъ велике высине. По величини
 кишнихъ каплѣй разликує се плюскава
 20 киша ил' плюсакъ, ил' роминява као
 прашна киша, гдѣ су каплѣ врло ситне,
 готово као оно магла. По ширини облака
 кише су ил' мѣстичне, облакомъ прола-
 зеће, коє само нѣку дужь землѣ накувасе,
 25 или су цѣлу околину кувасеће, гдѣ є цѣло

небо облачно и кадгодъ се по выше дана облацы неразилазе, као што у есенъ ил' у пролѣће бѣва.

Кишна вода постае изъ саме паре, зато е увѣкъ найчистія, и окромъ мало 30
прашине, што вѣтромъ по воздуху лети, нема ничега другогъ у себи помѣшано. Изворске воде обычно су бистріе, гдѣкоє и ладніе, гдѣкоє топліе, алъ никадъ онако чисте нису као кишница, зато се 35
овомъ найболѣ свашто опере, и тврде ствари као варива найпре и найболѣ у овой скуваю.

Зими е воздухъ много ладніи, и онда се они изъ топліи краєва нами вѣтромъ 40
натѣрани облацы разладе и пара смрзне, и тада снѣгъ пада. У сѣвернымъ предѣлима снѣгъ е много ситніи, као прашина, а кодъ насъ е крупніи.

Кадъ снѣжне мрвице уватимо, и 45
крозъ увеличаваюће ихъ стакло погледамо, видимо да нису какогодъ набацане, него свака свою лѣпу правилну форму има, обично форму шестокраке звѣздице, гдѣ су іоштъ сви кракиѣи башка иски- 50
ћени.

Кадкадъ се снѣжныхъ мрва при паданю више у едно слоптаю и падаюѣи у округла зрна начине, то е онай округліи снѣгъ, што наши веле: падаю цигани. 55

Зрна та нечине никое штете, єрѣ су мала и лагка снѣжна.

Алѣ сасвымѣ другчіє су тучна зрна, коя грдну штету почине. Туча пада
 60 обычно само у найвредіє дане лѣта, и обычно обданѣ и при бури при сѣваню и грмлявини. Та зрна састоєсе одѣ правоѣ сдепаногѣ леда, и споля су чистѣ тврдѣ провиданѣ ледѣ, а изнутра бѣла и тамнія
 65 ледена єзгра. Што су зрна веѣа, то су и опаснія, особыто изѣ высине падаюѣи. Среѣа є то, што туча увѣкѣ само манѣ дужи землѣ увати, па ако се одѣ нѣ и неможемо сачувати, опетѣ има наредбій
 70 и дружба, те се противу нѣ осигурати можемо.

54.

Термомешерѣ (Топломѣра).

Као што се вода, исто се тако и друга течность топлотомѣ у пару претвара. Алѣ топлота са истымѣ тымѣ и са свымѣ осталымѣ стварма іоштѣ нѣ-
 5 што учини, што є врло знаменито.

Кадѣ се кошулѣ пеглаю, метне се у пеглалѣку врело гвозѣе, и ко пазіо буде, види ѣе да є то гвозѣе веѣе кадѣ є усіяно, него кадѣ є ладно. Кадѣ є

усіяно, таманъ у пегальку уђе и напуни 10
 є, а кадъ се у нъой излади оно кламиђе
 и будне манѣ. Тако є и са другимъ гвоз-
 денымъ стварма: кадъ ключъ усіямо,
 єдва у браву уђе, гдѣ ладанъ врло лаг-
 ко иде.

15

Кадъ у лончиѣ ладне воде близу
 пуно успемо и низъ ватру ставимо, ви-
 димо, да одма лонацъ пунъ будне, іоштъ
 и прекипи, чимъ се вода угрѣє, а чимъ
 се изстави съ ватре и вода се излади, 20
 одма и вода у нѣму падне и лончиѣ
 ніе више пунъ. Чини се дакле као да є
 више воде съ топлотомъ, єръ є лончиѣ
 пунъ, а као да є нѣшто нестане са зи-
 момъ, єръ лончиѣ остане праздни. И 25
 воду дакле топлота разтегне, а зима
 стегне.

Кадъ узмемо свиньску ил' другу
 кою бѣшику, и само є малко заданемо,
 пакъ іой онда вратъ тврдо стегнемо, да 30
 онай у нъой находећи се воздухъ неможе
 наполѣ изаћи, и ту сбрчкану мало само
 задахнуту бѣшику къ ватри принесемо,
 она се одма почне разширивати, нади-
 мати, као да ко душе у ню. Како то бива? 35
 Топлота разширує воздухъ, исто као и
 онамо гвожђе и воду, отуда се бѣшика
 шири. А кадъ ту бѣшику однесемо одъ
 ватре и на ладніе мѣсто ставимо, она се

40 опетъ сбрчка; и воздухъ се дакле зимомъ стегне.

Оваковыхъ бы примѣра могли врло много навести, изъ коихъ се увѣрити морамо, да се свака стваръ топлотомъ
 45 разтеже, а зимомъ стеже. Ко то незна, ил' непази, тай много реди сасвымъ нехотице часъ овдѣ часъ ондѣ штету начинити може. Ако успе врело млѣко у ладну
 50 пуѣи, ербо се стакло изъ нутра, гдѣ врело млѣко на нѣга доѣе, веѣма и преугрѣе, него съ поля, и веѣма разтегне ту, него споля, а ту му мора пуѣи. Ако метне ладну чашу, на врелу особыто
 55 гвоздену пеѣъ, дно чаше веѣма се разтегне, негъ ребра, и онога часа одъ ребара се одчуа.

Кадъ видимо дасе кое тѣло яко одъ топлоте разтегне, знакъ є да є много топлоте у нѣга ушло, а ако се слаблѣ разтегло, знакъ є слаблѣ топлоте.
 60

По многе люде было бы врло пробытачно, да се и топлота на свое мѣре мѣрити може, као што се н. пр. вино
 65 ил' сирѣе, на свое мѣре холбе и акове, ил' платна на рифове, ил' высина на хватове, ил' путови на милѣ мѣрити могу. Онда бы могао н. пр. баштованъ у своимъ стекленнымъ одаицама своемъ цвѣѣу

онолико топлоте дати колико е потребно; 70
 онда бы могао свакиъ свою собу зими
 онолико угрѣяти колико треба, а не ни
 выше ни манѣ; онда бы се могло и зими
 и лѣти увѣкъ измѣрити и знати колко е
 кадъ воздухъ топалъ, и за колико се 75
 угрѣяо ил' изладіо.

И доиста су люди єдну справу смы-
 слили, съ коимъ се топлота мѣрити дае.
 Ту справу држе люди по собама, гдѣкои
 е прикопчаю на полѣ на прозорѣ, и сва- 80
 кій е баштованъ у свомъ стакленомъ
 цвѣтняку има. Та справица зове се грч-
 кимъ именовъ Термометеръ, а то на
 србски значи топломѣра.

Изъ чега се состои такова справица? 85
 Изъ єдне танке стаклене цѣви, која е одъ
 свудъ затворена и која оздо повећу окру-
 глу главицу има. У цѣви стои доникле
 нѣка саяна течность, течна руда, то е
 жива. 90

Кадъ ту справицу усправимо, и оздо
 стоєћу главицу прстима топлымъ прива-
 тимо, опазимо, да одма жива у цѣви у
 высъ пође, а то е отудъ, ерѣ се одъ
 прстію угрѣва, пакъ разтеже. Цѣвъ е 95
 озго изнадъ живе сасвымъ праздна, ондѣ
 ни воздуха нема. При правлѣнню справице
 те, кадъ се са живомъ налива и затвара,
 мора се пазити, да нимало воздуха нео-

100 стане, зашто? ерѣ ако бы га остало, онда бы се и онѣ топлотомѣ разтезао, као и жива, пакѣ бы сметао живи у высь дизати се и показивати намѣ у колико е топлота веѣа ил' маня.

105 Цѣвѣ та привезана е ил' за дрвену ил' за тучну плочицу, на којој се виде нѣке ситне попрѣко запаране линице, које врло правилно и подеднако една одѣ друге удалѣне стоје; и те су линице са
110 цифрама означене. Подѣленѣ то и ту справицу начинио е еданѣ Французѣ, именомѣ Реомирѣ, пакѣ обычно стои и нѣгово име на плочици уписано (Reaumur).

Кадѣ ту справицу туримо у воду, у
115 којој леда има, или у снѣгѣ, жива се у цѣви стегне и башѣ као да усахне, сасвымѣ се доле свуче и падне до оне линице ил' точке што е нуломѣ (0) означена. Та линија ил' точка зове се мрзла ил'
120 ледена точка, и показуе онај степенѣ топлоте кадѣ се вода смрзава, ил' кадѣ се ледѣ топи.

Кадѣ спустимо справицу ту у врѣлу и ключаву воду, жива се у цѣви почне
125 одма разтезати и увысь дизати све до оне точки ил' линије, што е са цифромѣ 80 означена; та точка зове се ключева, и показуе онај степенѣ топлоте, кадѣ вода ключа.

Између те обе главне точке, точке¹³⁰ леда и ключа, ил' знака 80 и 0 стоє обѣ-
 лежени степени топлоте, као мѣре нѣзине,
 и то: изнадъ 0 стоє мѣре за степене то-
 плоте, а изподъ нѣ мѣре за степене зиме
 означене. Са тымъ мѣриломъ можемо сва-¹³⁵
 ку найманю промѣну топлоте у воздуху
 на длаку мѣрити и познати, ако є най-
 манѣ ил' порастла ил' пала. Мы имамо у
 лѣто обично 15 до 20 степеній топлоте,
 а у зиму до 5 илѣ 10 степеній зиме. Бу-¹⁴⁰
 дне кодъ насъ кадкадъ и веће врућине,
 и люће зиме, алѣ то само на часъ по-
 трає, и брзо пређе.

Зарадъ мѣрення споляшиѣ топлоте
 воздуха, неваля справицу ту на сунце¹⁴⁵
 обѣсити, ванѣ да хоѣмо да видимо колко
 сунце грѣє, него є валя гдѣгодъ у ладѣ
 на кућу обѣсити, подалѣ одъ зида, да се
 види колко є и у хладу воздухъ топалѣ.

Кадъ главицу те цѣви у сувѣ дланѣ¹⁵⁰
 уватимо, ил' подѣ пазуху на голу кожу
 наслонимо, тако да цѣвь узправо стои,
 жива се диже и диже, до 28 ил' 29 сте-
 пена, толико є тепло тѣло; а изъ нутра є
 мало топліє; крвѣ є увѣкѣ 31 степенѣ¹⁵⁵
 тепла. Топлота собногъ воздуха по здра-
 влѣ найпробытачнія є, кадъ ніє маня одъ
 12 а ніє веѣа одъ 15 степеній. Тако бы
 валяло греянѣ соба удѣшавати.

- 160 Изъ тога видимо, да є то єдна врло
полезна справица. На ню гледа башто-
ванъ, єл' му у стакленомъ цвѣтняку до-
вольно топлоте за цвѣће, и требал'
іюштъ у пећь дрва уложити ил' извадити.
- 165 Ньомъ мѣри пиваръ, єл' му слада доволь-
но топла, и оѣл' скоро почети врити.
На ньой познає онай што свилене бубе
рани, єл' соба умѣрено топла. И по
шпитальима стои у свакой соби по єдна
- 170 овакова справица, да се на ньой види,
єсу ли собе за болестнике довольно топле,
да се нит' вруѣиномъ даве, нит' зимомъ
веѣма оболѣваю.

- У паропловима и по фабрикама има
- 175 свудъ овыхъ справица, и ту ихъ ви-
ѣамо кадкадъ, другчіє подѣлѣне, т. є. из-
међу ледене и ключеве точке нестое 80
него 100 степеній означено. Ове су спра-
вице само у толико одъ гореспоменутыхъ
- 180 различне, што су овдѣ степени ситніи.
Четиръ степена они (на 80 подѣлѣныхъ
справица) показую исто онолико топлоте,
као ове (на 100 подѣлѣне), са 5 степеній
што показую. Зашто? єръ є $4 : 5 =$
- 185 $80 : 100$.

55.

Барометеръ.

Као што су люди справу измыслили, коіомъ топлоту мѣрити могу, исто су тако и єдну другу справу смислили, коіомъ се тиска воздуха, мѣрити може, и дознати колико насъ савъ одозго съ вы- 5 сине па до землѣ стоєћій воздухъ гнѣчи. Та справа зове се грчкимъ именовъ барометеръ, ил' на србски тискомѣра. Зову є и каживрѣмкомъ, єрбо се по нѣой, т. є. по веѣой ил' манѣой тиски воздуха 10 даде кадкадъ погодити какво ће врѣме за кои часъ наступити, лѣпо ил' ружно.

Справа та састои се изъ єдне око 34 палца дугачке стаклене цѣви, која є озго затворена, оздо у высъ повиєна и 15 отворена. У нѣой стои жива. Изнадъ живе видисе исто као и на термометру празнина, гдѣ ничегъ ни воздуха нема, да овай само съ дойногъ края живу стекує и гнѣчи. Озго на цѣви ил' низъ ню, 20 на дрвеномъ станиву ил' на за нѣга прилѣплѣномъ папиру стоє забѣлежене нѣке линіє, коихъ 12, управо онолико мѣста заузмлю колико єданъ столарскій палацъ; ту стоє знацы 26, 27, 28, 29 до 30 25

и то означує высину живе у цѣви, одоздо до горе, на палце обѣлено.

На дойни край те цѣви, кои є отворенъ гнѣчи савъ съ высине неба до дна
30 землѣ находяѣи се воздухъ живу, и тѣра є у высѣ у цѣвѣ, до нѣке опредѣлене высине, а то є 28 палаца, и то се зове средня тиска воздуха.

Ако є воздухъ тежи, онда веѣма жи-
35 ву гнѣчи, и ова скаче по єдну, двѣ три и више линія, ил' по читавъ палацъ у высѣ, до 29 палаца, и онда кажемо, барометеръ стои високо ил' барометеръ скаче.

Ако ли є воздухъ лагши, онда манѣ
40 живу гнѣчи, и ова падне по єдну, двѣ три и више линія, кадкадъ по читавъ палацъ изподъ среднѣ тиске, изподъ 28 дакле на 27 палаца; и онда кажемо: барометеръ пада, ил' стои низко.

Кодъ насъ се скаканѣ ил' паданѣ
45 барометра обычно овако сбыва. Кадгодъ источникъ ил' сѣверный вѣтаръ дуне, одма барометеръ у высѣ поѣе, єрбо тій вѣтрови доносе хладніи и гушій пакъ те-
50 жій воздухъ, кои живу веѣма гнѣчи. А воздухъ є тай коєгъ намъ та оба вѣтра доносе зато ладніи, єрѣ изъ ладныхъ краєва долази, изъ Русіє, ил' изъ ладніє Азіє, и будуѣи да са сувыхъ земаля до-
55 лази, зато є увѣкъ и сувльи, и онъ сву

влагоу и пару изъ нашегъ воздуха ил' облаке поііе, ил' преко насъ на западъ и на югъ однесе, и небо разчисти, зато обычно иза нѣхъ слѣдую ведріи алъ ладніи дани.

60

Кадгодъ западный ил' южный вѣтаръ дуне, одма барометеръ падати почне, єрбо тій вѣтрови долазеѣи са запада и юга доносе топліи пакъ тымъ реїій и лакшій воздухъ, кои неможе живу онако гнѣчити, као онай гушій и тежій са сѣвера. Іоштъ ови вѣтрови долазеѣи намъ преко средиземнога и ядранскогъ мора, гдѣ силно вода испарава, донесу намъ и силну пару, заото обычно иза нѣхъ найѣе намъ мутно и „облачно“ врѣме и киша. Зато и стои обычно на барометру оздо „кишовито“ означено. Алъ што се врѣмена тиче, неможемо се никадъ поуздано на барометеръ ослонити, нѣгово само то, да степенъ тиске воздуха извѣстно покаже, а врѣме ведро ил' облачно и кишно зависи іоштъ и одъ другихъ узрока, а не само одъ густине и ладноѣе воздуха, и макаръ да барометеръ више реди погоди, опетъ може кадкадъ ако и „ведро“ показує кише быти, ил' ако и „кишу“ показує, ведро врѣме наступити.

65

70

75

80

Барометеръ може окромъ за мѣренѣ тиске воздуха, и за мѣренѣ высине по-

85

служити. Што кое мѣсто выше на брду лежи, то є све маньой тиски воздуха, а што є кое мѣсто дублѣ подѣ брдомѣ ил' у равници ил' долу, то є све веѣой тиски воздуха изложено. Кадѣ понесемо барометерѣ на брдо, штогодѣ више у высѣ долазимо, то све веѣма жива у нѣму пада, єрбо є све манѣ сѣ высине воздуха, кои є гнѣчи. Паданѣ ово тако правилно иде єдну линію за другомѣ, да сѣ нѣимѣ на стопе измѣрити можемо, колико смо се високо попели.

Кадѣ сравнимо термометерѣ са барометромѣ, видимо да су обе справице много єдна на другу наликѣ. Обѣ се састое изѣ стаклене цѣви, у обѣма є жива и изнадѣ живе сасвымѣ праздно мѣсто, обѣ су подѣлѣне на линіе. Алѣ оне су и различите єдна одѣ друге: термометрова цѣвь одѣ свуда є озго и оздо затворена, а барометрова є само озго затворена, а оздо отворена; (зашто?) у термометру скаче жива, єрбо є топлота разтеже, и у высѣ тѣра; а у барометру скаче, єрбо є воздухѣ гнѣчи и у высѣ тѣра; термометрово писмо подѣлѣно є на степене, кои могу веѣи ил' маньи быти; а барометрово подѣлѣно є на палце и линіе, кои несмѣду веѣи ни маньи быти; термометрова цѣвь може быти кратка и ду-

гачка, како є қо хоће да начини, а барометрова мора увѣкъ већа одъ 30 палаца быти.

56.

Парна машина.

Юштѣ у найстарія врѣмена умѣли су люди ватру, воду и воздухъ своимъ слугама начинити, кои имѣ ил' помажу различне послове свршавати ил' ихъ сасвымъ сами извршивати мораю. Тако мора вода 5 да точкове различныхъ воденица окреће; вѣтаръ мора крыла вѣтреняче да тѣра; а ватра мора руде да растапа и разлучує. Алѣ природне снаге, коє є Богъ людма на послугу одредіо неизцрпиме су, 10 и штогодъ се люди нѣихъ веѣма познати труде, то све на друге и друге начине наилазе, са нѣима се у свою помоѣь и користь служити.

Юштѣ одъ давнашнѣихъ врѣмена зна 15 се, да водена пара велику снагу има, и да яке судове разпрене, кадѣ се вода у нѣи тврдо затвори и у нѣима на ватри у пару претвори. Послѣ се дознало, да пара одъ єдне оке воде заузимлѣ мѣсто одъ 1.700 20 ока, (42 акова) толико се силно вода топлотомъ разтегне. Доцнѣе се видало, да

стегнута пара врло голему снагу има, да
 є кадра найтеже готово незаумлѣне терете
 25 покренути и вући, далеко веће нежел'
 вода ил' воздухъ.

Іоштъ доцніе измыслише люди парне
 казане, одъ кованого и свудъ тврдо веза-
 ногъ бакра, и изумѣше справу, гдѣ съ
 30 обѣ стране парногъ казана, весласте точ-
 кове споише, пакъ употребише ту маши-
 нерію на лађе. Као стрѣла брзо почеше
 такове лађе воду и таласе сѣћи, нитъ
 требаше вѣтра нитъ вѣтрила. Послѣ тога
 35 удѣсише ту исту машинерію са нѣкими
 малымъ промѣнама за кола, пакъ ихъ за
 гвоздене шине, гвоздене стазе, ил' путове
 удѣсише. У єдномъ сату прелазе парна
 кола, са іоштъ 10 ил' 20 за нѣма при-
 40 копчанымъ све тежкимъ и тежко обте-
 реѣнымъ колма путь одъ 4, 6 и 8 миля,
 и преносе више терета, него што ихъ
 хиляда людій на єданпутъ покренути
 могу.

45 За парна кола нуждне су гвоздене
 стазе, по коима точкови трче. Између
 Аустрійскихъ гвозденыхъ стаза ил' пу-
 това, има єдна, што преко 3000 стопа
 високога брда Семеринга води, кои на
 50 граници дойнаустрійской и Штаєрской
 стои. Ова є стаза, кою бриги нашегъ ми-
 лостивогъ цара благодарити имамо, єдно

право чудо и дивостворъ архитектурнич-
кій. Она води часъ преко тврдыхъ мо-
стова изнадъ дубокихъ язбина и бездана, 55
часъ подземно крозъ прокопе стѣнске и
дугачке лагумове, кои се енглезскимъ
именомъ тунели зову. Найзнаменитіе є на
Семерингу, да парна кола са грдны со-
бомъ вукуѣы терети, узъ брдо увысѣ иду. 60

Кадъ гледнемо парну машійну на-
ближе, онда се морамо удивити оной го-
мили различитыхъ справица, коє су све
уєдно свезане и уцѣло склоплѣне; и све,
одъ найситніегъ клинчиѣа, до найвеѣе 65
трупине казана, све є удѣшено за ту цѣль,
на кою цѣла машина служи. Редовно иде
ту сапиште казана горе доле, и надзи-
ратель машине зна точно, колко се пута
у єдномъ минути мора сапиште дигнути 70
и спустити, да машина мало брже илѣ
мало споріе иде и ради; онѣ зна, коли-
ко є дрва ил' угля за ватру и пару до-
вольно, и колико се паре начинило; онѣ
сѣ єднымъ претомъ и у єдномъ часку ту 75
голему машину застави или є опетѣ пу-
сти, тако є удѣшена; све запорнице от-
вараю се и изпуштаю пару на ону стра-
ну куда є нужно; и чимѣ што неуредно
поѣе, одма позна по пари, коя на томѣ 80
мѣсту звиждати поѣе. И као што се даде
на парнымъ колима употребити да нѣихъ

вуче, и на рѣкама и морама да лађе
 тѣра, тако се исто даде и на силне друге
 85 послуге и послове употребити, да воду
 вуче ил' смрче, да руде и каменѣ изъ
 рудокопаня на полѣ извлачи, да ланѣ и
 куделю и вуну и свилу преде, да платна
 и чохе тка, да дрва и даске сѣче, да
 90 гвожђе кує, да папирѣ прави, да брашно
 мелѣ, и ко бы све изброио, на што є
 све люди употребляваю на што л' упо-
 требити неће; а єдна єдина парна ма-
 шина уради више, негѣ што стотина лю-
 95 дѣй укупѣ са своимѣ рукама и снагама
 урадити могу.

57.

Обшока и преображанѣ воде.

Кадѣ се по рупама на высовима брда
 кишна вода накупи, и кадѣ неможе отво-
 рено у долѣ да тече, она тражи пуко-
 тине крозѣ стѣну, или се прорива крозѣ
 5 землю и изподѣ землѣ тече доле, докѣ
 гдѣгодѣ рупу ил' пукотину не нађе, да
 на полѣ изађе, одкудѣ као брдскѣй изворѣ
 изтиче, и одатле крозѣ проривене ярке
 ил' подроване лагуме часѣ пада, часѣ
 10 стрѣмно часѣ тише право илѣ свакояко
 кривудаюћи и вѣюгаюћи се све ниже доле

тече, докѣ се са коіомъ другомъ изъ другогъ извора стичуѣомъ се водомъ неслиѣ, и потокъ неначини.

Куда тече потокъ? Віюгасе и кри- 15
вуда између брда по гудурама и доловима, докѣ до коѣ рѣке не дође, коя много потока у себе прійми, у ширемъ и дублѣмъ кориту полагаше алъ све ниже доломъ тече, докѣ се ил' сама у другу веђу рѣ- 20
ку неуліѣ, ил' више маньихъ рѣка у себе непрійми, и одатле къ мору тече, докѣ се у нѣга неизліѣ.

Сви потоцы, рѣчице и рѣке, теку не-
престано, и опетъ увѣкъ имаю воде, и 25
све изливаю свою воду непрестано у море, и опетъ се никадъ мора непрепуне. Како ѣ могуѣно то? То ѣ могуѣно онымъ горепоменутымъ свойствомъ воде: она се у пару претвара, и у высь у воздухъ 30
диже, у магле и облаке претвори; магле и облаке увате вѣтрови и однесу ихъ собомъ на суве землѣ, гдѣ се изъ нѣихъ излію кише ил' падну снѣгови, и тако опетъ вода на сува и тврда дође. 35

Рѣке носе воду у море, кою съ брда и планина потоцима добываю; брда и планине добываю свою воду изъ воздуха, а воздухъ ѣ прійма съ мора', езера' и рѣка' у виду паре. У море исто онолико 40
воде дотиче, колко паромъ оде, и тако

е сва вода на свѣту у непрестаномъ току. На очигледъ свѣта тече потоцима и рѣкама у море, а невидимо као пара
 45 дижесе са землѣ у воздухъ, одкуда кишомъ падне, да се опетъ у пару претвори и опетъ кишомъ пада, и тако иде одъ како е свѣта.

58.

Магнетъ.

Има еданъ угасито пепелястъ или црнъ каменъ, кои се у гвожђокопняма гдѣгдѣ између простогъ гвожђара каменя налази. Онъ има ту снагу, гвожђе ил'
 5 гвоздене ствари, кадъ му се близу принесу, себи привући и на себи држати.

Тай каменъ зове се по вароши Магнетіи у малой Азії, гдѣ се првый редъ нашао и познао, магнетъ; а та нѣгова
 10 гвожђепривлачећа снага, зове се магнетска снага.

Магнетска снага може се и свакомъ другомъ гвожђу особито челику саобщити, као улици, и то се онда зову ху-
 15 дожни магнети. Кадъ магнетъ тако выси, да се слободно окретати може, онъ увѣкъ ма како окренутъ быо, опредѣленъ еданъ

праваць а то є између юга и сѣвера узме, и само се у томъ правцу стани.

Магнетъ нема на свакој точки своіой 20
єднаку снагу, него негдѣ є ячи, негдѣ є
слабіи. Двѣ точке, гдѣ найвећу снагу има,
стое увѣкъ на противнымъ краєвима
єдна одъ друге, и те обе точке зову се
полови магнетски, а на средини из- 25
међу оба пола магнетъ є найслабіи.

Оба та пола ил' те обе најяче точке
у магнету лагко є дознати и наћи, кадъ
магнетъ у ковачину ил' гвоздене опи-
льине туримо; ове се на те двѣ точке 30
најдеблѣ наватаю. Будући да се слободно
высеій магнетъ увѣкъ тако окрефе, да
єднимъ краємъ на сѣверъ, а другимъ на
югъ землѣ показує, зато се и зове оно
сѣверный а ово южный полъ ил' край 35
магнета.

Привлачећа снага магнета была є
іоштъ у најстарія времена людма по-
зната, алъ за овай опредѣлений праваць
слободно высећегъ магнета зна се текъ 40
одъ 14ог столѣтія.

Овымъ своимъ свойствомъ югъ и сѣ-
веръ показивати, магнетъ є веће уваженѣ
добью, него найскупоцѣніи драгъ каменъ,
єръ овымъ є онъ постао обштымъ путо- 45
воѣомъ крозь сва мора и океане. Одъ че-
лика начинѣна танка и плѣосната, а ху-

должно магнетисана иглица, зове се маг-
 нетска игла. Та иглица своіомъ сре-
 50 домъ, као на ваги на едно узправљено
 вретенце тако стављена, да се лако на
 све стране окретати може, пакъ у єдној
 кутици, на коє дну предѣли свѣта и вѣ-
 трови означени стое затворена, зове се
 55 компасъ. По компасу управля се бро-
 даръ, и съ нѣговымъ помоћи пролази онъ
 сва мора одъ края до край свѣта, нађе
 землѣ безъ обѣлеженныхъ путова, никадъ
 непомѣри. Съ томъ иглицомъ разпростра-
 60 нила се трговина по свымъ странама
 свѣта, съ нѣомъ су силне землѣ, люди и
 народи, и производи найкрайніихъ земаля
 нађени и познати, и христова є наука по
 свыма краєвима свѣта разсѣяна и цар-
 65 ство Божіе основано. За та найвећа од-
 кровеня и освоєня послужіо є тай тако
 незнатанъ чинећи се камень.

Кадъ єдној магнетской слободно
 окретной игли другу иглу принесемо, ви-
 70 димо на обѣма єдно сасвымъ знаменито
 свойство. Кадъ нѣине было южпе было
 сѣверне краєве єдно другомъ приближимо,
 они се разтискую, одбіяю; а кадъ юж-
 ный полъ єдне къ сѣверномъ полу друге
 75 игле приближимо, они се привлаче.

Кадъ на єданъ тврѣій листь артиє
 поспемо ковачине ил' опилѣина, и одоздо

магнетъ подметнемо, одма се опилъине у читаве конце наслажу, кои се єданъ на другогъ нанижу; тако се може єдна игла 80 за другу наватати, свака буде оногъ часа магнетъ чимъ се за магнетъ увати и съ противнымъ поломъ одма другу иглу на себе привлачи и држи.

59.

*Електрицитетъ.***I. Ћилибаръ.**

Има єданъ лѣпо жутъ, прозрачанъ ил' као са нѣкимъ танкимъ и ситнымъ облачиѣима испунѣнъ каменъ, коєгъ стругари зрно по зрно за минѣуше и гривне, за дугмадъ и друге украшає сѣку, то є 5
Ћилибаръ.

Ћилибаръ нїе каменъ, ма да онако изгледа, и ма да се као нѣкій драгъ каменъ употребљава, него є окаменѣна и стврдла смола, као што є мы на нашимъ 10
чамовымъ єловымъ боровымъ и смрековымъ дрвима налазимо.

Она дрва, изъ коихъ є Ћилибаръ смоломъ истекао, давно су са свѣта нестала, и само се налазе одъ нѣкихъ юштъ нѣки 15
остатцы, дубоко подъ земљомъ заривени,

гдѣ се и Ћилибаръ находи, као знакъ и
споменикъ да су нѣкадъ была. Гдѣгодъ
се Ћилибаръ подъ земљомъ и у рудо-
20 копняма находи, знакъ є, да ту и мркогъ
угля има, коє є такођеръ останакъ исты
тыхъ дрва. Алъ найвише Ћилибара из-
баца море, особыто га се много вата на
прайскомъ приморю, гдѣ га мрежама
25 лове и ваде.

Финикијани су јоштъ у најстарія вре-
мена отуда Ћилибаръ носили и Грцима
продавали. Кодъ стары народа стаяо є
Ћилибаръ у далеко већой цѣни, нежели
30 данасъ што є, и они су га употребљавали
за украсе, као мы данасъ бисеръ и драго
каменъ.

И Ћилибаръ има єдну врло знамени-
ту снагу, која є у нѣчему магнету по-
35 добна. Одъ нѣга є поводъ, те су люди
єдну чудновату снагу познали, кою є Богъ
такођеръ людма на велику ползу и по-
моћъ наредіо. Появљиваня те снаге тако
су разновидна, а упливъ нѣзинъ на сва
40 створеня на свѣту тако є силанъ и ва-
жанъ, да безъ познаваня те снаге силне
све найобычніе промѣне у животу небы
изтумачити ни познавати могли. Та чуд-
новата снага названа є електрици-
45 тетъ.

Юштъ стари Грцы, кои су ђилибаръ као украшай носили, опажали су при чистеню ради болѣгъ сяеня, да онъ особито кадъ се вуненомъ крпомъ натре, и онако топалъ близу ситныхъ лагкихъ 50 мрвица, н. пр. прашине, песка, перя, папириѣа и пр. принесе, да ове стварце као нѣкимъ вѣтромъ кренуте, на нѣга налете, и за нѣга се прилѣпе; и увѣрили су се, да онъ ту снагу има ситне мрве 55 одъ свакоякихъ стварій на себе навуѣи, и доникле ихъ за се као прилѣплѣно држати. И будуѣи да се у грчкомъ езыку ђилибаръ електронъ зове, то ѣ та снага привлачеѣа, кою онъ трвенъ покаже, елек- 60 трицитетомъ названа.

Ђилибаръ и магнетъ у томе су єданъ другомъ подобни, што у обоимъ има нѣка привлачна снага; само што магнетъ привлачи гвожђе, а ђилибаръ привлачи сва 65 мала и лагка тѣла; магнетъ се немора пре рада трти, а ђилибаръ мора увѣкъ пре добро натрвенъ быти, ако хоѣемо, да привлачи; магнетъ привлачи само са оне свое двѣ поларне точке найвеѣма, а 70 ђилибаръ са свомъ површности тѣла безъ разлике; магнетъ ѣ єданъ, кои гвожђе на себе навлачи; а окромъ ђилибара има юштъ и выше другихъ тѣла, коя трвена

75 ту исту знамениту снагу електрицитета показую.

Узмимо парче смоле, ил' колофонія, ил' печатногъ воска, и таримо га о вунену хальину, пакъ придржимо га изнадъ
80 лакихъ мрвица, быле одъ кое му драго матеріе, песакъ, перѣ, папиръ и проч. оне ће привучене быти. Може гдѣко помислити, то е лако понятно; ербо е смола и колофони и печатный восакъ са љилибаромъ
85 сродно и то су дрвене смоле ил' одъ нѣ начинѣне. Алъ исту ту привлачну снагу има и стакло, кадъ се вуненомъ крпомъ таре, а стакло башъ нема са смоломъ никаквогъ наличія ни сродства.

90 Привлаченѣ лагацкихъ мрва то е еданъ знакъ електричне снаге, алъ не єдини ни најглавнии.

Кадъ стаклену цѣвъ ил' штапиѣ на сувомъ времену са вуненомъ крпомъ
95 живо трти узмемо, постане електрично. Принесемо ли му онда чланакъ преста близу, оно скочи варница изъ стаклета у претъ, коя при томъ прелазку зашущи, прсне, као кадъ се дрво ломи, и на
100 прету осѣтимо да насъ нѣшто забриди. Шта се то сбыло? Електрицитетъ се трвенѣмъ на стаклу пакуіо быо, и одатле е у нашъ претъ прешао. Да е електрицитетъ тай у прету остао, морао бы и

прстѣ ситніе ствари навлачити; алѣ то ¹⁰⁵
 ако покушамо нечини, ни прстѣ ни рука.
 Електрицитетѣ є крозѣ прстѣ и руку и
 крозѣ цѣло тѣло прошао и крозѣ патосѣ
 у землю се изгубіо.

Кадѣ метнемо листѣ обычне писаѣе ¹¹⁰
 хартиє на топлу пеѣѣ, да се добро угрѣе,
 и кадѣ га онда на столу са комадомѣ
 гуми еластике яко трти почнемо, чут'
 ѣемо, кадѣ наєдаредѣ одѣ стола папирѣ
 тргнемо исто то крцканѣ; аколи му прстѣ ¹¹⁵
 принесемо, искочит' ѣе и изѣ нѣга вар-
 ница, и осѣтиѣемо исто онако бриденѣ у
 прсту.

Исто ѣемо то видити и чути, ако
 трвеномѣ стаклету ил' папиру, са коіомѣ ¹²⁰
 гвозденомѣ ил' другомѣ рудномѣ стварі
 приѣемо, н. пр. ключемѣ ил' новцемѣ;
 видит' ѣе се варница, и чут' ѣе се крц-
 канѣ; бриденѣ неѣе се осѣтити, ма да
 ключѣ ил' новацѣ голомѣ рукомѣ држимо. ¹²⁵
 Електрицитетѣ преѣе одѣ стаклета ил'
 папира у ключѣ и разиѣе се неосѣтно
 крозѣ руку, коя ключѣ држи, по цѣломѣ
 тѣлу. Алѣ кадѣ бы томѣ трвеномѣ ста-
 клету ил' папиру комадѣ стаклета прій- ¹³⁰
 нели, ил' воска печатногѣ ил' смоле, ил'
 крпу ил' клупче свиле, онда бы одѣ вар-
 нице и одѣ крцканя врло мало видели и
 чули, или нимало; алѣ онда бы нашли

135 Електрицитетъ савъ ту у тима прине-
шенимъ стварма сгомиланъ, а не раз-
сутъ ни изгублѣнъ.

Изъ свега досадъ наведеного видимо-
да има у свѣту нѣкихъ стварій, коє трве-
140 нѣмъ електричне постану; такове су:
ѣилибаръ, колофони, печатный восакъ,
стакло. Ако се мало натру показує се
нѣина електрична снага тымъ, што сит-
нѣ стварце на себе навуку; аколи се
145 веѣма натру, покаже се у варници, коя
на оближе стоєѣ ствари скочи, и при-
томъ се чує прсканѣ нѣко.

Нѣка тѣла кадра су електрицитетъ
електрисанихъ тѣла на себе пріймити, и
150 далъ га пропустити: тако смо видели, да
є човѣчѣ тѣло и да су руде, и одъ руда
начинѣне ствари; а друга тѣла прійме
електрицитетъ, алъ неѣ да га далъ про-
пуштаю, тако є ѣилибаръ, колофони, пе-
155 чатный восакъ, свила, стакло. Сва ова
тѣла постану трвенѣмъ електрична, и то
само на ономъ мѣсту гдѣ се тру; ту се
електрицитетъ нагомилава, а неѣ далъ
да се разлази и разлива, као на онима
160 горепоменутихъ тѣлама.

II. Буря.

Што смо одъ те чудесне снаге, кою
електрицитетомъ зовемо на онимъ сит-

нымъ стварцама пакъ на ситно и у маломъ видили и искусили, у великомъ намъ се то показуе у ономъ величественомъ позорю природнѣмъ, у бури. 165

У воздуху су облацы она тѣла, што електрична постану, коимъ поводомъ и како, то јошть до садъ незнамо; као што уобште јошть многогъ когедъ у природи има, што Божія сила и мудрость бывати наређуе, а мы ихъ незнамо; алъ мы заключаемо изъ малыхъ и ситныхъ появѣня на велика и крупна. Трвенѣ облака коимъ они електрични постану, као да тада бива, кадъ се они у запарне дане и при мирномъ воздуху наедаредъ начине и еданъ на другогъ наиђу, докъ се сви у одну велику тамну гомилу облака сгомилаю, и то се зову бурне облачине. Те облачине падаю онда изъ высине све ближе къ земљи нагло и силовито, и савъ воздухъ затресу и побуне, и тако наступи холоуина, као претеча буре. 175 180

Садъ почну облацы електрицитетъ издавати. Што е она мала изъ трвеногъ стаклета искачуѣа варница у маломъ, исто е то муња у великомъ електрицитетъ, што одъ едногъ облака на другій прескаче. Дође ли тай мунѣвитый облакъ близу коіой на земљи стоѣћой ствари, и ствари онакой, коя електрицитетъ прійма 185 190

и пропушта, онда муня скочи на ту стварь, и то кажемо мы: ударіо громъ.
 195 Высоке и пропуштаюће ствари найвећма су ударцима грома изложене; високе ствари зато, ербо су облаку најближе, а пропуштаюће зато, ербо електрицитетъ крозъ ннихъ лако и најлагше, безъ
 200 икое препоне доле у влажну землю, кою најволиє, сиће. Зато громъ у високе торнѣве, и друга висока зданія, у висока особито самце стоећа дрва, у дымняке особито, ако на огњиштама подъ нѣма
 205 ватра горе, најрадіе удара.

А кадъ є у ове ударіо, онда по нѣма лети, и то онудъ кудъ најлакше пролази, гдѣ є најлагше пропуштєнъ, крозъ олуке, цѣви ил' жице 'особито ако су
 210 гвоздене ил' одъ коє друге руде начинѣне. Гвоздене жице ил' друге танке ствари руднѣ оногъ часа изтопи, дрва и каменѣ разцѣпи и разбіє, а животинѣ и люде на мѣсто убіє.

215 Што є кодъ трвеногъ стакла крцканѣ, исто є то само у великомъ, у бури грмлявина. Муња є кривудаѣта зато, ерѣ тражи она мѣѣта и путове куд' ће лакше проћи, и електрицитетъ се лагше исто-
 220 варити.

Иза сваке муњѣ, было да изъ облака у облакъ скочи, ил' да на землю падне,

слѣдує онай страхотный гласъ грома, кои кадкадъ наєдаредъ груне, а кадкадъ се дуже разлеже, страхотно грмлѣи ил' ²²⁵ хуктаюѣи и тутняюѣи, коє одъ дальине грома завыси. У брдима и меѣу планинама грмлявина є увѣкъ найстрашнїя, єрбо се гласъ одъ брда до брда одбіяюѣи туче и разбія. 230

Као што електрична варница, и крцканѣ оно на стаклету уєдаредъ заєдно иду, исто тако и муња и громъ, свѣтлость и гласъ, уєдаредъ постану, само што ихъ мы при бури неосѣтимо уєдаредъ. 235

Кадъ мы когъ далеко одъ насъ дрва цѣпаюѣегъ човѣка гледамо, увѣкъ пре видимо кадъ удара, него што гласъ одъ ударца чуємо; при пуцняви топова ил' пушке далеко одъ насъ, увѣкъ пре ва- ²⁴⁰ тру видимо, негъ што гласа чуємо. Свѣтлость дакле много брже до насъ доѣе, него гласъ; тако є и кодъ грома, муња се одма види, а гласъ грома текъ послѣ доспѣ до насъ. 245

Изъ досадъ реченога лагко се знати даде, шта све при бури чинити имамо, да се одъ грома сачувамо. Найвеѣма се валя клонити одъ свихъ муню навлаче-
ѣихъ и пропуштаюѣихъ стварїй, а то ²⁵⁰ су: гвоздене пеѣи, велика огледала, гвоздене и друге руднѣ жице, као оне о

коима куѣна звонца на капіяма стоє; ватру на огньишту валя одма угасити, и
 255 одъ дымняка (оцака) као и одъ сваке
 ватре клонити се.

Найсигурніє є мѣсто при грмлявини, среда собе; прозори могу башъ и отворени быти, ако само вѣтаръ не дере.

260 Найнесмысленіє є и найопасніє подъ
 висока дрва, високе куѣе ил' торань
 бѣгати, ил' подъ стрее крытисе, са коихъ
 киша цури, єрь и туда, т. є. млазомъ
 воденымъ громъ као и крозь гвоздене
 265 жице найлагше и найрадіє пролази.

III. Громовоѣа.

Видили смо да муня на оне ствари
 найрадіє наилази, крозь кое найлагше
 пролази; тако є и Веняминъ Франклинъ
 на ту мысао дошао, муню онако навести
 270 и провести, да никоегъ квара ни штете
 неначини, и изумео є справу за то на-
 влаченѣ и проведенѣ грома, громовоѣу.
 Наши ихъ зову магнетомъ, алъ погрѣшию,
 єрь магнетъ сасвымъ друга свойства и
 275 друго одреѣенѣ има, као што смо озго
 видели.

Та справа састои се изъ више ус-
 влѣныхъ гвозденихъ шипкѣй за навла-
 ченѣ мунѣ ил' грома одреѣена, муньо-
 280 вукъ ил' громовукъ, и изъ єдне

дугачке гвоздене жице за своденѣ, громовоѣа ил' муньовоѣа. Навлачеѣе шипке стое издигнуто и узправлѣно изънадъ крова куѣногъ, и доста су повысоке, да бы само ближе съ высине падаюѣемъ²⁸⁵ громовитомъ облаку были, да бы муња на нѣи наишла. Све су врхомъ позлаѣене зато, да незахрѣаю, ерѣ онда неѣе муња на нѣи тако радо да наиѣе. Оздо су те шипке припоѣне за єдну дугачку одъ ба-²⁹⁰ кра ил' гвозѣа начинѣну жицу, коя муњу одъ нѣихъ прѣйми и доле сведе. Ако є жица гвоздена, онда се мора съ єдномъ црномъ одъ смоле начинѣномъ боіомъ намазати да незахрѣа. Та жица тече низъ²⁹⁵ кровъ до края; и одатле низъ зидъ доле у землю. Кадъ муња у кою одъ шипкѣй удари, она мирно по жици доле у землю сиѣе и никоегъ квара крову ни куѣи не-начини.

300

60.

Телеграфъ.

Она оправа, да се разговарати можемо съ кимъ, кои є врло далеко у свѣту одъ насъ удалѣнъ, зове се грчкимъ именомъ телеграфъ, кое на србски значи далекописъ.

5

Кадкадъ є врло нужно вѣсти на далеко и брзо слати, ил' пріймати, много брже него што ихъ икои писмоноша ил' улакъ донети ил' однети може, то є уз-
 10 рокъ зашто су люди іоштъ у најстарія времена телеграфе смышляли.

Први телеграфи были су начинѣни изъ свакоякихъ окретныхъ гредица, кое су на високимъ мѣстима, на торнѣвима
 15 ил' врховима брда намѣштене были, и надалеко се догледати могле. Са различ- нымъ извртанѣмъ тыхъ гредица означа- вана су писмена, и нѣма оне вѣсти, кое є требало на дальна мѣста послати. Та-
 20 кове справе были су намѣштене одъ села до села на торнѣвима, ил' одъ брда до брда; и одма онай часъ, чимъ є на єд- номъ што явлѣно было, являо другій далѣ; докъ нїе дошло до оногъ, комъ є
 25 одреѣена была. Овай є све знаке бѣлежію, и значенѣ нѣово знаюѣи, у рѣчи ихъ написао.

Ови телеграфи были су врло полезне справе, алъ съ нѣма се нїе могло увѣкъ
 30 послужити. Ноѣу ил' у магли нїе се могло съ нѣма ништа радити, єръ нїе онай, кои є знаке далѣ слати требао. догле- дати могао; а и цѣло извѣшћиванѣ ишло є врло споро, и мало се писати могло,
 35 єръ послѣ свакогъ знака морало се из-

чекивати, докѣ знакѣ еданѣ крозѣ све
штаціе ніе далѣ явлѣнѣ быо, докѣ се
другій являти могао.

Наши данашњи телеграфи, далеко су
савршеніи, и доиста удивлѣня вредни. 40
Данасѣ є могуѣно, мысли и вѣсти преко
найдальихѣ земаля као муња брзо, у єд-
номѣ тиломѣ часу явити, пакѣ ни ноѣ
ни магла, ни брда ни мора томе нес-
мѣтаю.

Данасѣ се вѣсти неявляю выше са
гредицама, него су люди обе горепоме-
нуте силе, електричну и магнетичну, што
ихѣ є Богѣ дао, на то употребили. 45

Крозѣ оне бакрене жице, што ихѣ 50
на онима низѣ друмове уздигнутымѣ мот-
кама разапете видимо, пушта се елек-
трична ватра ил' снага, коя туда као
муња брзо пролази, брже негѣ свѣтлость.
На краєвима тыхѣ жица, одѣ штаціе до 55
штаціе нареѣене су справе, гдѣ се знацы
ватаю и тумаче.

Користѣ, кою одѣ телеграфа имамо,
врло є велика.

Телеграфомѣ являю люди своє радо- 60
сти ил' жалости у єдномѣ часку на све
стране у найдальніе землѣ и повуку све
на саучастіе, коихгодѣ се гласѣ и вѣсть
тиче, коя є у толико добродошлія, што
пре доѣе.

Колико силно важныхъ случаєва има,
 кои се онога часа явити имаю, гдѣ чо-
 вѣкъ ил' савѣта одъ коєгъ своєгъ му-
 дрогъ пріятеля ил' брата потребує, или
 70 гдѣ му мора догађай кои брзо саобштити.
 Телеграфъ му то у єдномъ часку учини.
 За трговца є врло важно да се зна, како
 цѣна ове ил' оне ствари на коємъ даль-
 номъ мѣсту стои. гдѣ є купити ил' про-
 75 дати треба; писмено извѣстіє траяло бы
 врло дуго, докъ бы отишло и дошло, да се по
 томъ владати зна; телеграфъ у тилый
 часакъ донесе вѣсть и однесе. Злочинацъ
 кои на парнымъ колима у нѣколико часа
 80 Богъ зна кудъ далеко утекне, іоштъ ни
 близу оногъ мѣста дошао нїе, кудъ є
 науміо, већемъ га чекаю, увате и суду
 предаю. Телеграфъ га є вайкаде явіо и
 означіо коє и какавъ є.

Треће оддѣленѣ

изъ науке о земљи и народу.

61.

Видокругъ (Хоризонтъ.)

Ко съ пространогъ поля, ил' съ високогъ торня, ил' съ брда коегъ около себе погледа, види му се цѣло просторъ землѣ, као, коло округао, изнадъ коегъ небо као сводъ ил кубе извршено стои. Цѣло тай просторъ зове се видокругъ 5 или грчкимъ именовъ хоризонтъ. Што е съ вышегъ мѣста погледъ, ил' што е манѣ стварій, кое бы погледу сметале, то е пространіи видокругъ.

Преко тога небеснога свода прелази сва- 10 кій данъ сунце своіомъ стазомъ. Ютромъ изађе изподъ хоризонта, и онда настане данъ; вечеромъ зађе за хоризонтъ, и онда настане ноћъ. Она страна хоризонта, гдѣ сунце излази, зове се истокъ; а она страна гдѣ сунце 15 залази, зове се западъ.

Она точка на источној страни хоризонта, на којој сунце деветогъ Марта то естъ на данъ четрдесетъ мученика, и деветогъ
 20 Септембра т. е. на данъ свете Анне, излази, зове се источна точка. Гледајући тај данъ и частъ лицемъ истоку, стои управо за нами западня точка, на среди између те обе
 25 точки съ десне стране, лежи южна ил' под-
 ня, а лево сѣверна ил' поноћня страна и точка.

Сунце е изворъ свѣтлости и топлоте за насъ и нашу землю. Пре негъ што се сунце
 роди, иде предъ нѣмъ ютренній сутонъ
 30 и красна ютреня зора, а кад' сунце сѣдне трае за нѣмъ јоштъ нѣкій часъ вечерня
 руменъ, и вечерный сутонъ, пакъ онда наилази ноћ. Данъ и поћ износе заедно два-
 десетъ и четири сата; алъ дани нису увѣкъ
 35 единако дуги, него су кадкадъ дужи, а кадкадъ краћи одъ ноћи. Найдужій данъ пада
 кодъ насъ увѣкъ деветогъ Юнія или на данъ Кирила Александрійскогъ, а найкраћій
 данъ е деветогъ Децембра или на данъ За-
 40 чатія Богородице. Двапутъ преко године
 9. Марта и 9. Септембра данъ е управъ то-
 лико дугачакъ, колико и ноћ, а послѣ ил' расте, као послѣ 9. Марта, ил' бива све кра-
 ћій, као послѣ 9. Септембра.

45 Ноћу мѣсецъ на небу свѣтли. И онъ мѣня
 свое мѣсто изхода и захода, алъ онъ се меня и своимъ изгледомъ, кое сунце нечини. Мѣ-
 сецъ намъ се нѣко врѣме показуе као округла
 свѣтла плочица, пуно свѣтлећи, пунъ мѣсецъ;

а нѣко врѣме нимало несвѣтлеѣи, новѣ мѣ- 50
сецѣ ил' мѣна. Послѣ мѣне расте данѣ по
данѣ и све выше свѣтли, прва четвртѣ; а
послѣ пуногѣ свѣтленя почне опетѣ опадати,
поѣе на уштапѣ, и све га манѣ свѣтли, после-
дня четвртѣ. 55

Ноѣу сяю небройне крупніе и ситніе звѣ-
зде съ неба. Ма коя гдѣ му драго на небу
стояла, опетѣ кадѣ ихѣ добро гледати пред-
узмемо, видимо, да и оне на истоку излазе, и
преко неба прелазе пакѣ на западу залазе, исто 60
као и сунце.

62.

Появленія на небу.

Кудагодѣ погледѣ бацимо, свудѣ намѣ
отворено стои величество створеня, и откри-
вена чудеса Божія, како на земљи, тако и
изнадѣ землѣ. Алѣ небесный отацѣ нѣе насѣ
ставіо овдѣ, да ми величество и чуда та гле- 5
дамо само, него е радѣ, да сматранѣмѣ и по-
знаванѣмѣ нѣговыхѣ дѣла' мудріи будемо, пакѣ
тымѣ нѣму угодніи.

Ко сунце само излазити и залазити гледа,
а при томе ништа у себи немисли; ко сая- 10
ность мѣсеца и блистанѣ небросныхѣ звѣзди-
ца' само као нѣшто свакидашнѣ и обично сма-
тра, тай іоштѣ ни близу нѣе, да творца у нѣго-
вымѣ дѣлма познае.

15 У стара времена мýслили су люди, да е
са земљомъ, сунцемъ, мѣсецомъ и звѣздама
све башъ тако, као што се нами чини. Они
су држали, да е земля као нѣка широка равна
плоча, преко коє сунце, мѣсецъ и звѣзде, само
20 за любовь людій и за украсъ неба прелазе,
излазе, и залазе.

Доцніе су люди ово вараво мнѣніе поба-
чили, и познали су да е земля као тане окру-
гла, али су држали, да она непомично тврдо
25 у простору свѣта стои, а да сунце, мѣсецъ и
звѣзде около нѣ теку. Ово мнѣніе одржало се
до шестнаистогъ столѣтія.

Тада е єданъ мударъ и смиренъ човѣкъ,
кои е свой цѣо животъ сматраню природе и
30 изпытиваню Божіихъ дѣла' жертвовао, са
тврдымъ основыма дознао и доказао, да се
неокреѣе сунце около землѣ, него да се земля
сама собомъ окреѣе и съ мѣсецомъ заєдно око
сунца тече, и да іоштъ и многе друге звѣзде
35 около сунца теку. Онъ е и редъ свию оныхъ
звѣзда', коє се око сунца окрећу показао, и
изтолмачіо намъ е сва та появленія на небу
онако, како што се доцніе, кад' су многи уче-
ни люди то пазити, мѣрити и рачунати узели,
40 доиста потврдило и засвѣдочило.

Тай човѣкъ звао се Никола Коперникъ
(полякъ роѣнъ у Торуню (Thorn) 1473е го-
дине, а умро 1543.) и быо е каноникъ у Фраун-
бургу. Дѣло, у коє е онъ сва изпытиваня и
45 искуства своя пописао, посветіо е онъ Папи
Павлу III. и изишло е у штампіи године 1543.
башъ кадъ е тай смиреный човѣкъ на смрти

лежао. Послѣ нѣга мудри люди науку су нѣгову далѣ израђивали, и нѣму имамо благодарити, да данасъ редѣ и створенѣ свѣта 50 далеко яснѣ познаемо, него што є то самымъ голымъ гледанѣмъ сунца, мѣсеца и звѣзда, могућно было.

63.

Сунце.

Колкогодѣ намѣ се сунце, кадѣ се ютромѣ иза брда промоли, близу быти чини, опетѣ є выше одѣ двадесетѣ и єданѣ миліонѣ миля одѣ землѣ далеко. Толико голема дальина, даде се лагко цифрама означити, алѣ ясно 5 представити врло тежко. Топовско тане снагомѣ барута избачено пролети за єдну секунду шесть стотина стопа. Кадѣ бы се то тане са землѣ управо на сунце бацило, и кадѣ бы непрестанно томѣ брзиномѣ летило, имало бы 10 двадесетѣ и петѣ година дана непрестанце да лети, докѣ бы до сунца дошло.

Лагко се поня, да сунце као нѣко тане у томѣ простору свѣта безѣ икоєгѣ подупирача само о себи стои, єрбо га тако видимо, алѣ 15 нѣгову величину ясно поняти врло є тежко зато, што є тако врло далеко одѣ насѣ. Сунце є тако велико, да кадѣ бы шуплѣ было, у нѣга бы могла не само наша земля стати, него и мѣсецѣ, кои є преко педесетѣ хиљада миля 20 одѣ насѣ удалѣнѣ, имао бы довольно простора

да се рађа и седа; шта выше могао бы јоштъ едаредъ далеко толико удалѣнъ одъ землѣ быти, као што є, и опетъ бы у шупљини
 25 сунца, доволно мѣста имао, да около землѣ тече, толико є велико сунце. Кодъ толике величине лагко є могућно, да оно при свой той непонятно великой дальини опетъ толику снагу свѣтлости и топлоте има.

30 Звѣздочтецы нашли су, да є сунце собомъ тѣло тамно, као што є и наша земля, и као што є и мѣсецъ. Мѣсецъ намъ се чини свѣталъ, єрбо свѣтлостъ одъ сунца добывену, која освѣтлява, нами одбиа. И земля бы намъ
 35 се исто тако, кад' бы є могли са мѣсеца гледати, свѣтла чинила. Као што є земля воздухомъ окружена, тако є сунце свѣтлостѣу, а зрацы те свѣтлости причиняваю топлоту, чимъ крозъ нашъ земный воздухъ продру.

64.

Ходеће, стояће и репаше звѣзде.

Сунце обасява нашу землю и мѣсецъ, кои око землѣ тече; оно освѣтлява и сва она небесна тѣла, што се као и наша земля около нѣга мичу. Та тѣла чине намъ се да су као
 5 и остале звѣзде, алъ ихъ разликуемо одъ остальныхъ звѣздѣй тымъ, што ихъ видимо, да се око сунца мичу, и зовемо ихъ ходѣће звѣзде, или грѣкимъ именовъ планете. И наша є земля такова планета.

Аль одъ свію небройныхъ звѣзда', што 10
ихъ на небу видимо, врло ихъ є мало, што се
око сунца мичу, и одъ сунца свѣтлость имаю.
С' нѣма є сасвымъ друга стварь. Коликогодъ
намъ се чини, да су безъ икогъ реда по небу
просуте, опетъ стое оне непрестанно єдна према 15
другой у истомъ реду, нити се єдна одъ друге
размичу, нить смичу.

Гледнимо само н. п. они лѣпныхъ великихъ
седамъ сѣверныхъ звѣзда', што ихъ вели-
кимъ или воловскимъ колма зовемо; на ко- 20
емъ ихъ мѣсту у опредѣленъ данъ мѣсеца, и
саатъ дана, у вече, у поноѣ ил' предъ зору
ове године опазимо, у истый тай данъ и саатъ
и на истомъ ѣмо ихъ томе мѣсту и до го-
дине видити, макаръ да се и оне непрестано 25
мицати чине. Кад' крозь обе стражнѣ звѣзде
тѣй великихъ кола праву линію у мыслима у высь
повучемо, онда ѣмо найѣи на єдну повеѣу
звѣзду, то є поларна звѣзда, коя намъ сѣ-
верный полъ (обртну точку) неба означава. 30

Те и небройне остале звѣзде недобіаю
свѣтлость одъ сунца, као оне горепоменуते хо-
деѣ звѣзде, него свѣтле саме собомъ. Свака
є сама собомъ сунце, и као што наше сунце
насъ, тако и оне свака свое планете обасяваю. 35
Будуѣи да се те звѣзде єдна одъ друге нераз-
мичу, зову се стаяѣе.

Окромъ овыхъ стаяѣихъ и ходеѣихъ звѣзда',
и окромъ сунца и мѣсеца указую се кадкадъ
на небу іоштъ нѣке сасвымъ особите звѣзде, 40
што ихъ репатымъ звѣздама зовемо. Ове
звѣзде неуказую се єднако. У нѣкихъ има

свуда унаоколо нѣка свѣтлость; а у другихъ
 има подужій правъ ил' извѣнъ еднострукъ ил'
 45 многострукъ свѣталъ репъ. Ове су звѣзде
 люди увѣкъ као нѣка чуда толмачили, макаръ
 да оне нимало выше чуденя незаслужую, него
 што га заслужуе сунце и мѣсець и остале
 звѣзде, коимъ Богъ свое величество свѣту
 50 показуе. Узрокъ є, да се люди овомъ веѣма
 него осталомъ створеню чуде наравъ людска,
 коя се ономъ само чуди, што є редко, а на
 све, што є свакидашнѣ научи се, као на обич-
 но, и ако ће найвеѣе чудо быти, она огугла,
 55 па и немисли.

Суєвѣрни су люди репате звѣзде држали
 за предсказаніе великихъ и важныхъ найвыше
 несреѣныхъ догађая', и тако су ихъ извыкали.
 Алъ то ніе истина. Нити оне означую ратове,
 60 ни оскудне године, гладъ и скупощу, него су
 само знакъ свесилія и мудрости Божіе, на ко-
 єгъ заповѣсть свѣтови постаю и нестаю, и
 предъ кимъ се слабачкій людскій умъ дубоко
 кланяти има, и благодарно одъ нѣгове милости
 65 живити. Богъ є нѣма стазе означію, као и свыма
 осталымъ ходеѣимъ звѣздама, и мы ихъ онда опа-
 зимо, кадъ оне стазомъ своіомъ идуѣи, на хори-
 зонтъ нашъ изаѣу, и тако близу доѣу, да ихъ мы
 догледати можемо. Године 1811. сяила се такова
 70 єдна звѣзда выше мѣсецы' на небу. И будуѣи да є
 те године врло много и доброгъ вина родило,
 то су нѣки люди снагу ту той звѣзди припи-
 сивали, алъ и то ніе освѣдочено. За свакогъ
 христіянина приличніе є, да сваку такъ осо-
 75 быту звѣзду за знакъ особытогъ добра прійми,

него за знакъ зла. Мы знамо, да є и у оно
врѣме, кад' се нашъ Спаситель родіо, таква
єдна звѣзда те радости знакъ была оныма,
кои су „сѣ высоты костока“ за Спасителѣмъ
чезнули, и „звѣздамъ слѣжащій звѣздою оўча- 80
хъсѣмъ тебѣ кланѣтисѣ солнцѣ правды“ и кад'
су дошли у Іерусалимъ питаше гдѣ є Іисусъ
говорећи: „видѣхомъ бо звѣздѣ его на ко-
стоцѣ и придохомъ поклонитисѣ емѣ“; и оти-
шавши одъ Ірода поѣоше Витлеєму „и сѣ 85
звѣзда, юже видѣхомъ на костоцѣ идѣше
предъ ними, дондеже пришедши ста верхѣ,
идѣше бѣ отроча; видѣвше же звѣздѣ возра-
довашасѣ радостію велією зѣло.

Матей гл. 6. зач. I.

65.

Видъ и мицанѣ землѣ.

Ніє земля равна плоча, као што намъ се
чини, него є као тане округла, коя се наред-
бомъ и снагомъ Божіємъ сама о себи у про-
стору свѣта држи, ни нашто ненаслонѣна
нити о чему висеѣа. Она є на оба края малко 5
утинѣна, а око пояса мало пупчастія. Ма да
она у воздуху сама о себи стои, опетъ се све
што є на нѣой тврдо за ню држи, неодпада
одъ нѣ. Све што на нѣой живи и стои, то є
за ню као прикопчано, свуда имаю люди надъ 10
собомъ небо, а подъ собомъ землю. Земля се
свакій данъ єдаредъ сама око себе обрне, и то

правцемъ одъ запада на истокъ. То є узрокъ да имамо данъ и ноѣь єдно иза другоѣь.

15 Свако є тане такога створа, да га єдна свѣтлость само у поле, само съ оне єдне стране у онай махъ освѣтлити може, а друга пола ил' страна меѣу тымъ є у сену ил' у мраку. Кад' узмемо мы тане окретати а свѣтлость
20 оставимо да све на єдномъ мѣсту стои, видиѣемо, да ѣе све друга и друга мѣста на нѣму на свѣтлость долазити, а коя су на свѣтлости была у сенъ мракъ ступати, и непрестанно ѣе само єдну половину свѣтлость хватати,
25 а єдна ѣе пола довѣкъ у сену остояти. Исто є тако и са земљомъ. У нѣномъ обртаню око себе саме одъ запада на истокъ, све други и други предѣли на свѣтлость долазе, а други у сенъ, и опетъ є у истомъ часу само половина освѣтлѣна. Та сунцу окренута, и нѣимъ освѣтлѣна страна землѣ има данъ, а друга страна, коя є у истый махъ одъ сунца окренута, и коя у сену ил' мраку за тай часъ стои, има ноѣь. Кад' се сунце нами раѣа, онда се
35 земля толико окренула, да є нашъ предѣлъ сунце у свой хоризонтъ добыло.

При обртаню землѣ крайнѣ точке нѣне необрѣу се; те се точке зову полови, ил' обрѣти; и онай, што є на сѣверномъ краю,
40 зове се сѣверный, а онай на южномъ краю землѣ, южный полъ нѣниѣ.

Обрѣуѣи се свакій данъ єдаредъ около себе, нестои земля све на истомъ мѣсту, него се помиче све далѣ напредъ, у єдномъ дугу-
45 лясто округломъ колу и стази своіой око

сунца. За тристотине и шесетъ и петъ дана' и нѣколико саатій обиђе она тай свой путъ єдаредъ, и то време зовемо мы єдномъ го-
диномъ. Тристотине и шесетъ и петъ пута' обрне се она за годину дана', то су 365 дана'. 50

За то врѣме неостае земля према сунцу єднако и у єдномъ правцу него се мѣня. У єдно доба године, стои према сунцу нашъ предѣлъ тако косо, да насъ зрацы сунца врло слабо грѣяти могу. То доба зове се зима. 55
Зрацы сунца тада особито око подне врло косо на насъ падаю, зато насъ слабѣе грею.

А у друго доба године грее насъ сунце яко, и онда сва растѣнія озелене, уцвѣтаю и плодъ донесу. То доба зовемо лѣтомъ. Онда 60
нашъ предѣлъ землѣ стои према сунцу тако, да зрацы сунца найстрміе падаю, готово у теме жегу, онда су и найтоплии, и найвећу снагу имаю.

Између зиме и лѣта дође єдно доба, гдѣ 65
снага сунчеве топлоте с' дана на данъ све већма се отимлѣ, тако да топлота нѣгова сва растѣнія у животъ пробуди, то доба зовемо пролѣтемъ.

А између лѣта и зиме почне снага сун- 70
чеве топлоте све слабѣя бивати, растѣнія даю тада плодъ и сѣме, и листь имъ пада, то доба зовемо єсень.

У нашемъ предѣлу има четириъ годишња времена, єрбо предѣлъ овай у четириъ раз- 75
лична положенія према сунцу дође, докъ земля єдаредъ око сунца путъ свой начини. У другимъ предѣлима землѣ другчіе є. Има предѣла,

кои дугачку зиму са непрестаннымъ снѣгомъ
80 и ледомъ имаю, а врло кратко лѣто; а има
другихъ предѣла, кои дуго и врело лѣто
имаю, а врло кратку безъ снѣга и леда само
кишомъ пролазеѣу зиму имаю.

Све промѣне тій годишнихъ времена' за-
85 высе само одъ различныхъ положенія землѣ
према сунцу, коє се за то доба, докѣ она путъ
свой око сунца обилази, мѣня.

На глобусу (землю представляюѣмъ та-
нету) видите млоге линіе. Ёдне су повучене
90 одъ єдногѣ пола до другогѣ. Ове означую она
мѣста на земљи, што при обртаню землѣ у
єдаредѣ подне имаю. Овакихъ линія може се
небройно вуѣи, алѣ на овымъ куглама и на
землѣписнымъ картама, има ихъ обычно 360
95 и зовусе поднѣ линіе полуданицы ил'
латинскимъ именовъ меридіяни; те су
нуждне за означенѣ поднѣгѣ доба за различне
предѣле на земљи.

Окромъ меридіана' има овдѣ іоштѣ єдна
100 округла линія, башѣ око пояса землѣ, и на-
єднако одъ оба пола далеко повучена. Та се
зове латинскимъ именовъ Екваторѣ, то
єсть равнитель, єрѣ она землю на двѣ равне
полукугле подѣлює, южну и сѣверну.

105 И овыхъ линія има неброєно, алѣ еква-
торѣ є само єданѣ. Свака такова линія выше
или ниже экватора на єднако далеко низѣ
экваторѣ повучена, сачинява єдну сѣ эквато-
ромъ равнотечну линію, паралелу, алѣ не
110 экваторѣ, єрѣ ни єдна одѣ тій не дѣли землю
на двѣ равне поле.

Између екватора и оба пола има четири знамените паралеле. Две нѣхъ, коє су ближе екватору негъ полу зовусе обртна кола, (тропи) сѣверно ил' рака, и южно ил' ко-115 зорога; та кола означую онај просторъ землѣ, коегъ сунце зрацыма своимъ сасвымъ стрмо дохвата.

Два друга половыма ближа кола зовусе поларна кола, едно є сѣверно, а друго 120 южно; та оба кола означую краєвє оногъ простора землѣ, на коємъ има свакій данъ, ноћ и данъ. А на онимъ просторыма землѣ између поларныхъ кола' и полова', стои сунце по дуже одъ двадесетъ и четири саата на хо-125 ризонту и данъ трає дуже одъ двадесетъ и четири саата, алъ исто тако и ноћ, и што ближе полу све дуже, а на полу има цѣла година само єданъ данъ, ту сє сунце шестъ мѣсецы' непрестано, незалази, а кадъ зађе онда 130 пуныхъ шестъ мѣсецы трає ноћ непрестано, докъ се опетъ сунце роди.

Што є кои предѣлъ землѣ ближе къ полу єдномъ ил' другомъ, то є све ладній, ербо зрацы сунца све косіє хватаю; а што є кои 35 предѣлъ ближе екватору, то є све топлїи, ер зрацы сунца све стрміє хватаю, и већма грею. Између екватора и полова' на среди, ту є и зима и врућина умѣрена и најболѣ по здравлѣ и животъ людїй удѣшена. 140

У тако умѣреномъ предѣлу живимо и мы. Кодъ насъ нїє ни зима ни врућина тако претерана, да бы намъ животу сметала. Южно одъ насъ къ екватору идући, предѣли су све

145 топлїи, а сѣверно одъ насъ и къ сѣверномъ
 полу идући све су хладніе землѣ. И кодъ насъ
 є у брдима хладніе него у равницама, и зима
 дуже трає; воздухъ є на брдама хладніи и
 неможе се толико угрєяти. Алъ и кодъ насъ
 150 су сѣверни предѣли нашегъ царства и на
 равницы хладніи него южни. У Ческой, Шле-
 зіи и Галиціи зиме су дуже, и оштріе, него
 у Ломбардіи и Млѣтачкој, у Приморю и Дал-
 маціи, еръ оне землѣ ближе къ сѣверу стое
 155 него ове, а сѣверне землѣ зрацы сунца много
 косіе хватаю и са маньомъ ихъ снагомъ грєе
 него южне землѣ.

66.

Земля и нѣни дѣлови.

*Површиносшь землѣ, како є овдѣ на карши
 представлѣно видимо, векомъ є страномъ
 водомъ покрывена, изъ кое се по нѣко веќе
 ил' манѣ комаѣе сува и шврда види.*

5 *Одъ суве землѣ разликуємо како видише
 пешъ повеѣихъ дѣлова', и пешъ частїй сѣв-
 ша, кои су ил' сасвымъ, ил' векомъ стра-
 номъ, еданъ одъ другогъ водомъ ошдѣлѣни.*

10 *Овай найвеѣїй дѣо сува, шшо измеѣу
 индійскогъ и великогъ океана, и сѣ-
 вероледенногъ мора лежи, зове се Азія.*

*Овай дужїй алъ ужїй а манїй дѣо сува,
 шшо измеѣу ашланшскогъ, и великогъ*

океана и сѣвероледенногъ мора лежи, зове се Америка.

15

Маный овай дѣо сува, што између индійскогъ и ашланшскогъ океана, и среди земногъ мора лежи, и што є овымъ землѣузомъ са Азіомъ споєнъ, зове се Афріка.

Овай іошшъ маный дѣо сува, на коємъ мы живимо, што између црногъ и среди земногъ мора, ашланшскогъ океана, и сѣвероледенногъ мора лежи зове се Европа. Ова є на ова два мѣста съ Азіомъ споєна, овомъ великомъ преко шри стошине и шесешъ миля' износекомъ дужи на Уралу, и овомъ маньомъ на Кавказу.

25

Найманый є дѣо сува, ово, што између индійскогъ и великогъ океана као нѣко велико острова стои, и зове се Аустралиа.

30

Найстаріи догађаи людскіи, што намъ ихъ исторія казує, сбыли су се у Азії. Ту є порекло людско. Одавдѣ су се люди мало по мало у све краєве свѣта разишли, пакъ сува и острова населили. Овдѣ су живили праошцы: Ноє, Авраамъ, Ісаакъ, Іаковъ, коє є Богъ одабрао да праву вѣру сачуваю. Овдѣ су живили пророцы и предшече Христа Спасишеля. Ту се и нашъ Спасишель родіо, шу люде учио, и страдо и умрео, и насъ своїомъ смрши спаса, а своимъ воскресєніємъ спасєнѣ шо пошврдіо и увеличао; шу є и нашу свѣшу цркву основао.

40

да се нѣомъ разиростре царство Божіе по
 45 свой земљи; шу су прве фамиліе, села и
 вароши, дружства и државе, кралѣвства и
 царства основана; шу су прва художества
 изнађена и науке рођене.

Изъ Азіе преселяваюћи се дошли су
 50 люди и познали Афріку и Европу. Найпре
 су се населили на приморјама около сре-
 диземногъ мора; доцніе су дошли и на при-
 морја европско ашланшка, и на сѣверно и
 источно море. Текъ у пешнайшомъ шолѣшійо
 55 послѣ Христа нашли су западна и южна
 приморја Афріке; на край пешнайшогоъ шо-
 лѣшія изъ Европе пошавши нашли су и поз-
 нали Америку; а съ почеткомъ седамнай-
 сшогоъ шолѣшія Аустралию. Зашо и зове-
 60 ове три првопознатіе землѣ, ш. є. Азію, Ев-
 ропу, и Афріку старымъ, а ове доцніе
 познатіе землѣ, ш. є. Америку и Аустралию
 новымъ свѣшомъ.

Люди, што по шымъ земляма живе,
 65 различиши су. У овомъ кругу, како западна
 Азія, цѣла Европа и сѣверна Афріка за-
 хваща, живи кавказко ил' бѣло колѣбно
 людій; у осталой особышо источной Азіи
 живи монголско ил' жушо колѣбно; у
 70 осталой Афріки живи ешіопско или црно,
 а у Америци индіянско ил' црвено ко-
 лѣбно людій.

Текъ са Хрістовомъ свешомъ и божественномъ наукомъ, коя насъ учи наше овогъ и оногъ живоша опредѣленѣ познаваши, почели 75
су люди грубость и суровость свихъ обычая и нравій са себе سباцаши, пріймили су лѣща и свешія понашія и знаня о Богу и свѣту, и почели су богоугодніе па срефніе и блаженіе на овомъ свѣту живиши.

80

Са хрістіянствомъ е текъ лѣща права изображеностъ и нравственностъ започела; и у овомъ прирѣнїю имаю европейски народи превосходство надъ свима осталыма. Веѣа частъ европскихъ народа' хрістіяни 85
су, па шу е и изображенѣ найвеѣе, и нравственностъ, художества и науке найлѣпше.

Послѣ Европе долази Америка, гдѣ су европски хрістіянски свѣшшеницы науку Христову пренели и посѣjali, хрістіянство 90
основали, и шымъ Европейце господарима Америке начинили.

У Азіи е хрістіянство започело, али е шу и найвеѣа гоненя и мученя прешрило; и азїашки народи, кои су с' почешка доса 95
лѣпо у просвѣшшеню посшушили, ударе одъ шо доба, како хрістіянство непрїймише, настрагъ, европски ихъ народи далеко превазишоше, и ошеше се и ушвердише, а азїашки се упрошашшише.

100

Унутри у Африки и Аустралији почели су люди текъ у скорія доба, изъ густога

мрака незнабожства и язичныхъ вѣра освѣ-
 шаваша и у христїянство обраћаша, пакъ
 105 правомъ изображаню и просвѣщеню при-
 ближиваша; али ꙗко милосливый Богъ даши,
 пакъ ꙗко и они сви нашу вѣру прїймиши,
 да се по свой земли єданъ Богъ слави, да
 єдна вѣра и єдна црква буде, и да єдно
 110 царство Божїе свыма людма овлада.

Колико има частїй свѣта и коє су?
 колико има океана и кои су? коя мора леже
 около Европе? Гдѣ є споена Европа с' Азі-
 омъ, а гдѣ Африка? коє се зове сшарый, а
 115 коє новый свѣтъ? колико има колѣна' лю-
 дїй и коє су? гдѣ живи кавказко или наше?
 гдѣ є колевка людїй? у комъ су краю Азіе
 живили праощы, пророцы, и Хрістосъ Спа-
 сишель? коє су землѣ просвѣщенїе и за-
 120 шшо? а коє глуцлѣ и несрешне? и зашшо?

67.

Европа.

Кадъ погледамо Европу, како намъ є
 овдѣ на карши представлѣна, чини намъ се,
 као да є она само нѣкїй комадићъ одъ Азіе,
 кои се на западъ, као нѣко полуостровъ у
 5 море пружа.

На цѣломъ рубу Европе видимо, како
 се море на све сшране у землю као урило,

шако, да све веће државе Европске своя приморја имаю. Окромъ шогъ землѣ су ове и своимъ рѣкама, које се изъ нуштра на све 10 стране разшичу и у мора ушичу, съ морама свезане, шако су: Дунавъ, По, Рона, Ебро, Дуеро, Лоаръ, Сена, Райна, Елба, Вышля, Днѣпаръ, и само е єдина Волга, која се не улива у море, 15 него у єдно велико єзеро.

Сува земля нїе свудъ равна, ни єднако висока, него има већихъ ил' мањихъ висока', равница' и низа'. Свудъ су онудъ већи высови, одкудъ воде дошичу, а у ниже 20 лежеће землѣ рѣке одшичу. Гошово све рѣке изшичу изъ планина', и шeku преко равница' све ниже и ниже до мора. Планине заузимаю велике прѣшоре землѣ, а іошшъ выше заузимаю равнице и низе. Суво Европе на 25 западъ се све с' ужава, а на истокъ шири; и онамо у море, а овамо у велико азїашско суво прелази. Све приморске землѣ праве већа ил' мања полуострова, и узъ њихъ шое већа ил' мања острова самце или у 30 риама.

Планина' има различныхъ, најглавніе су слѣдуюће:

1. Алпске планине пружаю се одъ средиземногъ мора, као нѣко полуколо до 35 близу ядранскогъ мора.

2. *Пиренейске планине* пружаю се одъ *средиземногъ мора* преко на *атлантскій океанъ*.

40 3. *Келске планине* пружаю се одъ *сѣверногъ края Европе* између *источногъ и сѣверногъ мора* к' югу.

4. *Уралске планине* пружаю се између *Европе и Азіе* на *югоистокъ*.

45 *Послѣ су іошшѣ знаменише карпатске и балканске планине, које су грани апискихъ планина'.*

Које се све рѣке уливају у *црно море*? у *ядранско*? у *средиземно*? у *атлантскій океанъ*? у *сѣверно и источно*, у *ледено море*, *ходи и покажи*? Које су *најглавніе планине*? Које су *Карпатске, Балканске, гдѣ су Пиренейске, Апенинске, Алпійске*?

68.

Европске државе.

Главна царства и кралѣвства у Европи ово су:

1. *Аустрійско царство*, лежи у *средѣ Европе*, сачинява *овай великій и цѣлокушный просторъ землѣ*, кои *заузимлѣ велике комаде апискихъ и карпатскихъ предѣла*, *нѣкій дѣо средоевропскій и гошово све предѣле источно европскихъ гора*, и *све из-*

межу овыхъ лежеѣ равнище, у коима и мы живимо. Цѣло царство захвата выше одъ 10
 еданайшъ хилѣда миль, у нѣму живе преко
 шридесетъ и пешъ миліона' людій, прешол-
 ный є градъ Бечъ.

2. Руско царство закрылює савъ
 истокъ и гошово цѣо сѣверъ Европе, измежу 15
 касійскогъ єзера, црногъ, источногъ и сѣве-
 роледенога моря, и захвата близу половину
 Европе; има до сто хилѣда' миль, у нѣму
 живе преко шесетъ миліона' людій. Прешол-
 ный є градъ Пешроградъ. 20

3. Соединѣне кралѣвине Шведска
 и Норвежка, леже на западосѣверу Европе,
 заузимаю цѣло шкандинавско полу-
 острова, нима спадаю и острова Лафде
 у леденомъ, и Гошландъ и Еландъ 25
 у источномъ мору. Имаю свега близу
 чешрнайшъ хилѣда' миль, алъ ни пуно
 пешъ миліона' людій; прешолни су градови
 Шокхолмъ и Христіянія.

4. Кралѣвство Денемаркъ, лежи 30
 южно одъ Шведске и Норвежке, ошдѣлѣн є
 одъ ныхъ мореузима Скагеръ, Каше-
 гашъ и Сундъ; заузимаѣ полуострова
 Юшландъ; острова Селандъ и Ла-
 ландъ у балшійскомъ, и острова Фареръ 35
 и Исландъ у леденомъ мору. Има свега
 єдну хилѣду миль, и два и по миліона лю-
 дій, прешолный є градъ Копенхагна.

5. Кралѣвство прайско, лежи сб-
 40 верно одъ Аусстріе узъ Русію и источно торе;
 нештои у цѣло, него е разкомадано; веѣа
 часть лежи около Одре, Елбе и Вишлѣ,
 маня часть на Райни и Емси; има свега
 пешъ хиляда' миля', и седамнайстѣ миліона
 45 жишеля. Престолный е градъ Берлинъ.

6. Кралѣвство Белгіе лежи южно
 одъ Холандіе, има пешъ стошина' миля', са
 чешырѣ и по миліона' жишеля'. Престолный
 е градъ Брислѣ.

50 7. Холандіа, на сбверномъ ил' нѣ-
 мачкомъ мору има шестѣ стошина миля',
 и шри миліона жишеля'. Престолни су гра-
 дови Амстердамъ и Хагъ.

8. Царство Французко, лежи из-
 55 међу средиземногъ мора, пиренейскихъ пла-
 нина', ашланшскогъ океана и Белгіе. Има де-
 сешъ хиляда' миля', и преко шридесешъ и
 пешъ миліона' жишеля'. Престолный е градъ
 Паризъ.

60 9. Швайцарске државе има ихъ два-
 десешъ и две скупа, леже источно одъ Фран-
 цузке, на осамъ стошина миля', са два и
 по миліона' жишеля'. Найглавніе су вароши:
 Генфъ, Базлѣ, Цюрихъ и. др.

65 10. Таліанске државе, леже из-
 међу Аусстрійске, Французке, и Швайцарске,
 на овомъ великомъ полуострову, кое се одъ
 апенинскихъ планина', апенинско полу

осшрово зове, измеѣу ядранскогъ и среди-
земнога мора. Найглавнѣе су шаліянске 70
државе: а) Кралѣвство Неаполишан-
ско са Сициліомъ на югу Италіе, са пре-
столнымъ градомъ Неаполемъ. б) Папи-
на држава заузимаѣ среду Италіе, пре-
столный ѣ градъ Римъ. в) Сардинско 75
кралѣвство на сѣверозападу Италіе са
престолнымъ градомъ Туриномъ. г) Вой-
водство Парма, Модена и Тоскана
измеѣу Сардинске, папине и аустрійске
државе, са градовыма истогъ имена. Све ове 80
државе ускупа заузимаю чешыри хиліаде
девешъ стошина миль, и имаю девешнайстѣ
миліона' жишеля'.

11. Нѣмачке државе саѣдинѣне
леже у среди Европѣ, измеѣу горешомену- 85
тыхъ кралѣвина' и царевина'. Овамо спадаю:
Кралѣвства Баварско, престолный ѣ
градъ Минхенъ. Кралѣвство Виршен-
бергъ, престолный ѣ градъ Шшущгардъ.
Кралѣвство Саксонска, престолный ѣ 90
градъ Дрезда. Кралѣвство Хановеръ,
престолный ѣ градъ Хановеръ, Войвод-
ство Баденъ, престолный ѣ градъ Карлс-
ру. Войводство Хесенъ, престолный ѣ
градъ Дармштатъ. Войводство На- 95
сау, престолный ѣ градъ Висбаденъ.

Войводства Ваймаръ, Готта, Май-
нинга, Алшенбургъ, Анхалт - Де-

сау, Брауншвайгъ, Олденбургъ, Мек-
 100 лenburgъ са престо́льнымъ градовыма и сѣхъ
 имена; овамо спадаю и кнежевины: Лих-
 тенштайнъ, Хесенъ, Валдекъ, Райсъ,
 Липе; и слободне вароши: Хамбургъ,
 Либекъ и Бременъ. Све ове државе, за-
 105 едно са онымъ провинціяма аустрійскогъ
 царства и прайскогъ кралѣвства, коє у ову
 свезу нѣмачкихъ држава спадаю, заузимаю
 дванайсѣхъ хиляда миля, са чешрдеcетъ и
 чешыри миліона жишеля.

110 12. Кралѣвство Енгле́зско у ащ-
 ланшскомъ океану има пещъ хиляда и се-
 дамъ стошина миля, и дваесѣхъ и шесѣхъ
 миліона жишеля, престо́льный є градъ Лондонъ.

115 13. Кралѣвство Португалско на за-
 паду пиренейскогъ полуострова, има єдну хиля-
 ду и седамъ стошина миля, и шири по миліо-
 на жишеля, престо́льный є градъ Лисабона.

120 14. Кралѣвство Шпанско, зау-
 зимлѣ осталый ве́кій дѣо пиренейскогъ
 полуострова; има осамъ хиляда и пещъ
 стошина миля, и чешрнайсѣхъ миліона жи-
 шеля, престо́льный є градъ Мадридъ.

125 15. Турско царство, на югоиcтоку
 Европѣ, између црногъ, егейскогъ и ядран-
 скогъ мора, южноиcточно одъ Аустріє, има
 девешъ стошина миля, и єданайсѣхъ ми-
 ліона жишеля, престо́льный є градъ Цари-
 градъ Констаншинополъ.

16. Кралѣвство грчко, южно одъ Турске, измеѣу егейскогъ и іонскогъ мора, ¹³⁰ има осамъ стошина' миля, и еданъ миліонъ жишеля. Прешолный є градъ Ашина.

17. Донска ошрова, има ихъ седамъ, западно одъ Грчке у іонскомъ мору, имаю свега чешрдесешъ и седамъ миля', са ¹³⁵ две стошине хиляда' жишеля'.

69.

Жишельи Европе.

Жишельи Европе спадаю скоро сви у кавкаско ил' бѣло колѣно людій. Сви су и шѣломъ лѣпши и душевно и умно далеко веѣма изображени и просвѣѣени нежелъ жишельи осшалыхъ краєва' свѣша'. Узрокъ є ⁵ шомъ, коє сгодно положенѣ землѣ, на среди измеѣу осшалыхъ, гдѣ є саобрашшай найвеѣи и найлакши, а коє клима землѣ ни врела ни хладна, веѣъ средня, коя є по изображенѣ людско найудеснїя; алъ ¹⁰ найглавнїй є узрокъ христїянство, коє су ови жишельи веѣкомъ сшраномъ и пре выше стошина' година примили, а съ нымъ снагу и благословъ за изображенѣ.

Найглавнїя сшварь, коіомъ се народи ¹⁵ еданъ одъ другогъ разликую, єзыкъ є. Европски народи говоре различнымъ єзыцыма, алъ

разлике нису свудъ еднаке, има выше языка',
 кои се познаю, да су єдногъ порекла. Тако
 20 су на югу и западу Европе Таліјани,
 Французи, Шпаньолцы и Португалцы
 и къ њима припадајући Власи, што сви
 сроднымъ языцыма говоре, кои су одъ сша-
 роримскогъ ил' латинскогъ изашли, зашто се
 25 и зову латински народи. Има ихъ свега
 преко седамдесетъ милиона людій.

Сви жишельи држава нѣмачкихъ,
 єданъ дѣо Швайцѣрске и Аустріе,
 Белгіянцы, Холандези, Денемар-
 30 чани, Швеѣгани и Норвежани говоре
 сроднымъ языцыма нѣмачкимъ, и ови се зову
 нѣмачки народи. Живе у среди Европе
 и западосѣверу, има ихъ преко шесетъ ми-
 лиона'.

35 Енглескій е языкъ смѣса одъ латинс-
 когъ и нѣмачкогъ.

Жишельи рускогъ царства, и
 веѣа частъ Аустріјскогъ и Турскога,
 као и нѣка частъ Прајске, говоре срод-
 40 нымъ языцыма, и ово се зову славенски
 народи, као: Руси, Поляцы, Чеси,
 Словацы, на сѣверу, Словенцы, Хр-
 ваши, Срби и Бугари на югоистокѣ.
 Има ихъ преко осамдесетъ милиона'.

45 Особыши су языцы у Европи: маѣар-
 скій, шурскій и грчкій, кои самце
 сшое.

Одъ сви жишеля' Европе чешыръ пеше
части христїяни су, а остало су Муа-
медцы и Чивуши.

50

Христїяни неспадаю сви къ єдној цркви,
него су на три подблбни, на православ-
ну, римску, и протестантску.

Православной цркви спадаю славенски
народи, нбшто Лашина' и Грцы; сви Руси, 55
и сви Срби, сви Власи и Грцы, и шое подъ
своимъ пашріярсима.

Римской цркви припадаю лашински на-
роди, алъ и силанъ Нбмацъ и Славенинъ:
Талїяни, Шпаньолцы, Поршугалцы, Французи, 60
Белгїянцы, Ирландези, южни Нбмцы, као
Баерцы и ш. д. веѣа частъ Аустріянаца'
млоги Швайцерцы, и Поляцы. Сви шое подъ
єдномъ врховномъ главомъ римпапомъ.

Протестантской цркви припадаю най- 65
выше нбмачки народи, Швеѣани, Норвежани,
Денемарчани, Холандези, Енглези, алъ и нбка
частъ лашинскихъ народа', Швайцераца и
Француза, Чеха и пр. и млоги Маѣари.

Муамеданскомъ вброисповбданїю спа- 70
даю само Турцы, а чивушскомъ само Чи-
вуши.

Аустрійско Царство.

I. Части Царства.

Аустрійско е царство часть
 среднѣ Европе; заузима еданѣ
 цѣлокупанѣ просторѣ земаля' одѣ
 еданайшѣ хилѣда и двесточетр-
 5 десетѣ географичны миль' са при-
 десетѣ и петѣ миліона жишеля'.

Име Аустріе добыло е цар-
 ство одѣ провинціе Аустріе, кое
 е првобышна земля царства, и
 10 значи источно царство, ербо е
 надвойводство Аустрія у сшара
 времена была источна часть
 Франкскогѣ царства.

Садашний е господарѣ Ау-
 15 стріе Нѣгово Апостолическо Ве-
 личество Царѣ Францѣ Іосифѣ
 Првый, изѣ породице Хабсбургѣ-
 Лошрингске.

Грбѣ царства е црный дво-
 20 главый орао на злашномѣ полю,

кои на прсима грбове круновина' носи. Домакіѣ є грбъ сребрна греда у црвеномъ полю; државна є боя црна и злашна, домака є боя црвена и сребрна; нашега 25 садашнѣгъ цара рѣчь є: *viribus unitis*, нѣмачки „mit vereinten Kräften“ сръбски „сложнымъ силама“.

Круновине царства данасъ су слѣдуюће: 30

1. Аустрїя изподъ Енса са главнымъ градомъ Бечомъ на Дунаву, коє є уєдно главанъ градъ цѣлогъ царства и престола Цара. 35

2. Аустрїя выше Енса, са главнымъ градомъ Линцомъ на Дунаву. Обе ове круновине долня и горня Аустрїя сачиняваю Над- 40 войводство Аустрїю.

3. Войводство Салцбургъ са главнымъ градомъ Салцбургъ на Салцахи.

4. Войводство Шшаерско са главнымъ градомъ Грацомъ 45 на Муру.

5. *Войводство Корушко
са главнымъ градомъ Клаген-
фуршомъ на Глани.*

50 6. *Войводство Краньско
са главнымъ градомъ Любля-
номъ на Любляни.*

7. *Окнежено Грофовство
Герцъ и Градишка са Гро-
фовствомъ Истриомъ и вароши
55 Трешомъ са нѣнымъ ашаромъ;
главный є градъ Трешъ на
Ядранскомъ мору.*

60 *Корушка, Краньска, Герцъ,
Истрия и Трешъ уедно, сачиня-
ваю Кралѣвство Илирско.*

8. *Окнежено грофовство Ті-
ролъ и Форарлбергъ, са глав-
нымъ градомъ Инсбрукомъ
65 на Ину.*

9. *Кралѣвство Ческо са
главнымъ градомъ Прагомъ на
Молдави.*

70 10. *Грофовство Моравска
са главнымъ градомъ Брноmъ
на Шварцави.*

11. *Войводство горнѣ и долнѣ Шлезіе са главнымъ градомъ Тропавомъ на Опи.*

75

12. *Кралѣвство Галиція и Лодомерія са Войводствомъ Аушвицъ и Зашоръ и Великимъ Войводствомъ Кракове, са главнымъ градомъ Львовомъ на Буги и Краковомъ на Вышльи.*

80

13. *Войводство Буковина са главнымъ вароши Черновцомъ на рѣки Прушу.*

85

14. *Кралѣвство Далмаціе са главнымъ градомъ Задромъ на Ядранскомъ мору.*

15. *Млѣшачка са главнымъ градомъ Млѣшкама на остро- вима Ядранскога мора.*

90

16. *Кралѣвство Угарско са главнымъ варошима Пеш- шомъ и Будимомъ на Дуна- ву, Пожуномъ на Дунаву, Шо- прономъ близу Найдлскогъ езера, Кошицомъ на Ернади, и*

95

Великимъ Варадомъ на Керешу.

100 **17. Войводство сръбско и шамишкій Банашъ са главнымъ градомъ Темешваромъ на Бегею. Овамо спада и сремска банашка воєна граница.**

105 **18. Кралѣвства Хрватска и Славонія са главнымъ градомъ Загребомъ на Сави. Овамо припада и хрватско-славонска воєна граница.**

110 **19. Велико Войводство Ердель са главнымъ градомъ Сибиньомъ на Алуши.**

Аустрійско царство ограничава се слѣдующимъ земляма:

115 **1. На западу: са кралѣвиномъ Баварскомъ, са Войводствомъ Лихтенштайнъ, са Швейцарскомъ и са кралѣвиномъ Сардинскомъ.**

120 **2. На югу: са войводствама Пармомъ и Моденомъ, са папиномъ државомъ, са шурскимъ земляма Арбаніомъ, Цинномъ**

Горомъ, Босномъ, Херцегови-
номъ, шурскомъ Хрватскомъ, ¹²⁵
Србіомъ и Влашкомъ.

3. На истоку: са Турскомъ
кнежевиномъ Молдавомъ.

4. На сѣвероистоку, сѣверу
и сѣверозападу, са рускимъ цар- ¹³⁰
ствомъ и нѣговымъ провинціяма
Бесарабіомъ, Подоліомъ, Волхи-
ніомъ, Польскомъ, далѣ са Кра-
лѣвствомъ Прускимъ и Саксон-
скимъ.

135

II. Подѣленіе по свойству землѣ.

Дунавъ проише крозъ цѣлу
дужь царства у дужини што и
осамдесетъ миля и прави као
нѣку границу између овыхъ зе-
маля.

5

а) Кад' гледнемо низъ Ду-
навъ, онда видимо све землѣ на
десной обали Дунава и на левой
обали Саве, да спадаю у пре-
дѣле Алпскихъ гора, оныхъ най- ¹⁰
вышихъ и найдужихъ планина'
европейскихъ, коє се подъ различ-

нымъ именма одъ средиземногъ
 мора на истокъ повлаче, много-
 15 стручно се разграняваю, к' Ду-
 наву пружаюћи се све ниже бы-
 ваю, а низъ По на едаредъ се у
 равнице изгубе.

Высови аустрійскихъ Аппа'
 20 износе преко дванайстъ хиляда
 стопа'высине изнадъ мора. (Орш-
 лесъ у Тіролской има дванайстъ
 хиляда, три стошине деведесетъ
 и три стопе, Гросглокнеръ
 25 на границы између Корушке и
 Салцбурга высокъ є еданайстъ
 хиляда девешъ стошина и еда-
 найстъ стопа').

Све воде, коє на десной обали
 30 у Дунавъ ушичу, долазе одъ ау-
 стрійскихъ Аппа'. Ове Аппе даю
 нѣке воде и на западъ к' Райни,
 коя нѣку дужъ на аустрійской
 границы шече, и на югъ къ рѣки
 35 По, кои шакоферъ границу цар-
 ства сачинява, а нѣке воде теку
 управо у ядранско море.

б) На границы Краньске и Герца прелазе Алие у гору Карштъ, коя се између Саве и 40 ядранскогъ мора иружа и са балканскимъ планинама саюжуе.

в) На левой обали Дунава припадаю све землѣ нашегъ царства к' двѣма другимъ горама, 45 кое са Алпама' нештоє нигдѣ у непосредной свези. За природну границу између овыхъ гора' мора се Марха узети одъ нѣнога ушка дунавскогъ пакъ горе до 50 ушка Бечве, донikle и Бечва и Одра одъ нѣгогъ извора пакъ до излазка изъ царства.

Западнѣ планине горепоме- нуше границе зовусе юшшъ одъ 55 старыхъ времена' Судетске планине, макаръ да поєдна ошдѣленя нѣна по положеню и свойству предѣла особыша имена имаю, као н. пр. Гесенкъ, Гла- 60 церске планине, високе планине, рудня планина, Фихшла, ческе горе, и пр.

2) Планине на источной
 65 страни горепоменуше границе,
 кое се на левой обали Дунава
 у великомъ као полуколу к' исто-
 ку пружаю, зовусе одъ старыхъ
 времена Карпатске планине,
 70 ма да поедина ошдѣленя осо-
 быша имена имаю, као н. пр.
 Бескидске планине, висока
 Ташра, угарска рудня пла-
 нина, шумски Карпати, Ер-
 75 дельски Карпати и пр.

Высови судешки износе едва
 пешъ хиляда стопа, само снѣж-
 на глава на високой планини
 има пешъ хиляда двѣ стошине
 80 и седамъ стопа' изнадъ мора,
 а Кубань у ческой гори само
 чешыри хиляде двѣстошине три-
 десетъ и девешъ стопа'.

Судешске воде одишчу ил'
 85 южно ил' сѣверно. Южно одиш-
 чуке изливаюсе у Дунавъ, а сѣверно
 одишчуке у Елбу ил' у Одру.

Высови Карпатски износе
 преко осатъ хиляда стопа; Лом-

ницкій высъ на високой Ташри 90
 има осамъ хиляда и три сто-
 шине; Леденодольскій высъ
 осамъ хиляда и сто; а Нѣгой у Ер-
 делю около осамъ хиляда стоиа'.

Карпатске воде одшичу южно 95
 ил' сѣверно. Све са унушраинѣ
 обале Карпаша' излазеће ушичу
 у Дунавъ, а са споляинѣ обале
 изшичуће изливаю се или у Виш-
 лю или у Днѣсшаръ или и у Ду- 100
 навъ.

III. Землѣ и жители.

1) Алпски предѣли.

Самъ погледъ на брда и на
 планине развесели човѣка веѣъ,
 а юшшѣ миліе се и нѣкако вы-
 соко осѣѣа човѣкѣ, кадѣ съ высо-
 когъ брда доле у долове и дале- 5
 ке равнице погледа, пуно шуме
 и вода', нѣива и поля, варошица',
 црквѣй, градиѣа' и села. Овакиѣхъ
 погледа' има на Алпама най-
 выше и найвеличешвеніе, кои 10
 чудновашо душу човѣчию обузму
 и са свешымъ страхопочишаніемъ

према сили и мудрости шворца
изпунни, кои небо и землю створи
15 и нѣи у шу красоту обуче.

Найнижій є предѣлъ ауспрій-
ско-алискій она пространа и
равна долина на рѣки По у
Млѣшачкой. Крозъ ню шеку
20 рѣке По са свыма узгреднымъ
рѣчицама, рѣка Е чъ, и нѣке
приморске рѣчице; у нѣой има
юущъ многихъ канала; све ове
воде чине ову равницу врло
25 плодоносномъ. Кокуруза и пи-
ринца овдѣ є найвѣе богаштво.
Винову лозу пуштаю пужашисе
узъ дудове, бресшове и яблане.
Вароши су тако пуне шрудоло-
30 бивогъ народа, како выше ни у
коємъ предѣлу царства нема.

На сѣверномъ рубу ове рав-
нице пружаю се гране планинске у
маньимъ шумнашымъ брдашцама
35 у равницу, и између нѣихъ леже
лѣе пышоме долинице, по коима
се лѣпа єзера сѣе. Овай є пре-
дѣлъ найбогашіи воѣмъ, и шо све

южнымъ воѣкама: овдѣ доспѣваю
 смокве, поморанѣе и лимунови 40
 на полю; дудова' и маслина'
 има велики разсадници пуне, и
 пышомогъ кештана пуне шуме.
 Ова шоплиихъ предѣла' дрва не-
 расше само у долинама, него и 45
 по брду до никле и дублѣ у высѣ
 у планинама особито мимо рѣке
 Еча.

Предѣли између брда' разли-
 чии су по својой высини ил' 50
 низи. Долине и равнице пуне су
 варошица' и села', и шу су ѣбли
 простори обдѣлани, свуда су
 лѣпо урађене нѣве, мимо нѣихъ
 силни чисти и лѣпи виногради, 55
 а около пошока сшое шуме и ли-
 ваде, найвыше листнашого дрвля.

По шѣшнымъ доловыма, и по
 высовыма брда', само се погдѣ-
 гдѣ по коя куѣа виѣа, шу є выше 60
 шраве и паше негъ нѣва', а по
 шумама измѣшана су листнаша
 и иглашта дрва, и што се выше

у высове планинама иде, све е
 65 лиснашого дрвля манѣ.

На іошпѣ вышимъ высовыма
 планинскимъ, гдѣ ни чамови, кои
 су найшверѣи одъ игласного дрвля
 выше зиме оштриши немогу,
 70 туда расту найсочніе и найми-
 рисніе планинске шраве, най-
 слаѣа раана за домаку шоку.
 Туда се у свыма колебицама
 ради и шргуе са млѣкомъ и
 75 сиромъ.

Изнадъ овыхъ планинскихъ
 паша' дижусе планинске сѣбне
 голи сѣрми зидови високо у об-
 лаке, са одвалѣнымъ и сурва-
 80 нымъ каменѣмъ измеѣу мокрыхъ
 сѣбна'; само се по гдѣгдѣ по
 нѣко млѣшанце опажа, гдѣ се
 шравице види, ил' по гдѣкоя уса-
 млѣна као изгублѣна планинска
 85 билька. Отуда има дужій, гдѣ
 мора пушникъ по чишаве сааше
 измеѣу сѣбна' и каменя, кои су
 се одъ сѣрмыхъ зидова' одва-
 лили, мучно и са страхомъ пре-

ко сѣаза вераши. Мртва ши- 90
 шина влада шу, кою само по
 кадкадъ грмлѣнѣ рушекихъ се
 сѣѣна' пошресе, ил' дрека коѣ
 граблѣве пице, коя са уваѣе-
 нымъ и у канджама носѣимъ 95
 ловомъ шуда пролеѣе, шражеѣи
 усамлѣно мѣсто, да га разчуа
 и пождере.

Гошово шри чешвршине ау-
 стрійскихъ Алпа дижу се до ове 100
 голосѣѣнске высине, и погледъ
 овыхъ ошпрыхъ шилѣсшыхъ сѣѣн-
 скихъ верхова' одоздо изъ долова
 и равница врло зачуди свакога,
 ко ихъ нѣе прилике имао видиши. 105

Алъ има высова планинскихъ,
 кои и овай предѣлъ высине пре-
 машую, и кои вѣчишымъ снѣго-
 выма и ледовыма покривени сшое,
 на коима се шоплоша сунца ба- 110
 дава шроши, да ихъ разшоши.

У предѣлу шій вѣчишыхъ ле-
 дова' и снѣгова', кад' се кои чо-
 вѣкъ са мучнымъ и опаснымъ пу-
 жанѣмъ поине, да свою любо- 115

пышность насыти, ненаходи се
 ни мало пріятно ни домаѣно.
 Редакъ и шанакъ воздухъ неза-
 доволява дисаюѣе груди него ихъ
 120 нѣкакo сжеже и дави, а сѣйность
 снѣга и леда очи заблещи, при-
 шомъ студена зима све кости по-
 шреса. Погледъ овыхъ ледова',
 кои се изкокани одъ лютогоъ мра-
 125 за, на зраку сунца модре и зе-
 лене, изъ коихъ пукошина' сун-
 цемъ ошоплѣне воде стремно у
 дубльине и долине леше, врло є
 чуданъ и величественъ, и показую
 130 величешво Божіе и у овомъ пре-
 дѣлу, гдѣ никое живе душе нема;
 а неможе се описати красота
 снѣжныхъ планинскихъ верхова'
 изъ далека гледано, кад' ихъ
 135 юшренѣ ил' вечернѣ сунце оба-
 сѣе, како се чисто пламше одъ
 румени сунчеве.

Изъ природе и свойствености
 овыхъ алискихъ предѣла' лагко
 140 се даде и животи животеля до-
 знаши.

У предѣлима гдѣ є на отворены мѣсты саобраштай лагкѣ, као на обалама рѣке По, на ядранскомъ мору, или на Ду-¹⁴⁵наву, шуда стое богате пуне живошта радиности и шрговине вароши. шу има различныхъ занаша' и многихъ фабрика', шу землѣдѣліе цѣшта, то су най-¹⁵⁰главніи начини живошта.

У предѣлима, гдѣ брда слободанѣ и лагкѣ саобраштай ошештаваю, манѣ є варошица', и ове су само шада знаменише,¹⁵⁵ ако на којој векој рѣки леже, по којој веки бродови бродити могу, или ако главни друмови шуда воде, или ако желѣзница шуда пролази. Отуда є нега марве¹⁶⁰ и шрговина с' њомъ најглавніи посао жишеля'.

Окромъ пољодѣлства и скотоводства рудокопство є у цѣломъ алискомъ предѣлу главна¹⁶⁵ струка раднѣ и богатства.

Одъ рудій налази се у цѣломъ
 предѣлу аустрійскихъ Алпа' ка-
 менишогъ угля найвыше; окромъ
 170 шого добыва се у горной Ау-
 стріи, Салцбургкой, Шшаер-
 ской и Тіролской доса и добре
 каменише соли; у Шшаерской
 много и особышо доброгъ гвож-
 175 ѣа; у Корушкой олова, у Ті-
 ролской бакра. Одъ мінералныхъ
 рудныхъ извора' и баня найглав-
 нѣи су у овомъ предѣлу, Баднъ
 (у дольной Аустріи), Халъ (у
 180 горной Аустріи), Гасшайнъ (у
 Салцбургу), Глайхенбергъ (у
 Шшаерской), Преблавъ (у Ко-
 рушкой), Раби (у южной Ті-
 ролской), Албано (у Млѣшач-
 185 кой).

Изъ царства растиньскогъ даю
 алиски предѣли найвыше дрова
 за огревъ, за графу, за коларске,
 столарске, и стругарске раднѣ;
 190 на жунама брдскимъ и по до-
 линома расше особышо добре
 траве и друга за раану стоке

нуждна била; овуда расше сваке
 врше жиша, у сѣвернымъ крає-
 выма найвыше ражи, у источ- 195
 ными пшеница, у южнымъ коку-
 рузъ и пиринацъ; вино у долной
 Аустрии, Штаерской, и овамо
 припадаючимъ краєвыма Маѣар-
 ске, у Хрватской и Славоніи, у 200
 Тіролской, у Млѣшачкой и Кра-
 ньской; воѣа найвыше у горной
 Аустрии; благородніе врше най-
 выше у Тіролской.

Изъ царства живошиньскогъ, 205
 налазе се у алпскимъ єзерама и
 пошоцыма особыше врше па-
 стрма; по высовыма планина'
 живе дивокозе, по веѣкимъ шума-
 ма єлени и срне, тетреби и ко- 210
 кице, у ведримъ шумама шлюке;
 по рупама лисице и язавцы; одъ
 домаѣихъ живошыня' говеда
 су у овомъ предѣлу силна и одъ
 особыше доброше. У Салцбургу 215
 и у Корушкой найячи коньи, у
 Млѣшачкой и южной Тіролской

є свилодѣліе врло главна радня
и струка трговине.

220 Одъ народа найглавніе є у
аустрійскимъ алискимъ предѣ-
лыма нѣмачко колено; допире
на сѣверъ до Дунава и преко
Дунава, на югъ до средине Еча.
225 на истокъ до средине Мура и
Драве, и заузимлѣ долину и гор-
ню Аустрію, Салцбургъ, сѣверну
и горню Шшаерску, веѣу частъ
Корушке и Тіролске, и іошпъ
230 нѣке предѣле алиске. Нѣмцы ови
говоре различне нѣмачке помѣ-
стне єзыке.

У южнымъ краима алискихъ
предѣла живе найвыше Таліяни.

235 У Фріяулу сѣверномъ краю
Млѣшачке говори се фріяулски
(фурлански) у нѣкимъ долина-
ма южне Тіролске ладински.

У южнозападнымъ краєвыма
240 алискихъ предѣла живе найвыше
Славяни, кои ил' словински, ил'

србски говоре. Словенцы живе у
 долиной Шшаерской, у южно-
 сточномъ краю Корушке, у цѣ-
 лой Краньской, а Срби и Хрваши²⁴⁵
 у Хрвашской и Славонской, у
 Истрии и у Далмаціи.

2) Карстеки предѣли.

Карстъ є много нижа пла-
 нина него што су Аппе; само
 нѣколико нѣбныхъ верхова' допиру
 до высине шушняшого чама, а
 ни єданъ' до вѣчишыхъ снѣгова'.⁵
 Она се сасстои изъ голыхъ гора'
 безъ вода' са врло стрмымъ оба-
 лама, пуно дубльина' и сѣѣн-
 скихъ левкока. На горама сшое
 ил' поєдна брда ил' ланцы¹⁰
 брда'. Рѣке су све незнашне,
 кое ошудѣ изшичу, и шеку само
 крозъ оно мало дубльих'и ши-
 рихъ долина'; найвыше ихъ до
 никле шече, пакъ се онда у яз-¹⁵
 бинама, коихъ су ова кречна
 брда пуна изгубе, докъ на дру-

гомъ мѣсту оцешъ неизабу. У
 таковой одной долини и язбини
 20 сшои и циркнично єзеро, коєгъ
 воде одъ шаковыхъ подземныхъ
 рѣка завyse, и како є кадъ выше
 ил' манѣ надоѣ, тако се у нѣму
 выше ил' манѣ воде види.

25 У Карстской планини у об-
 ште є мало руда', само живе
 овдѣ найвыше има, и овдѣ є глав-
 ный майданъ (у Идріи у Крань-
 ской). Окромъ того знаменитъ
 30 є Далматинскій Асфалтъ и ка-
 менистый угаль. Морске соли ва-
 дисе найвыше на ядранскомъ
 приморю. Има и рудныхъ из-
 вора' Топлице у Краньской.

35 При свему што су ови пре-
 дѣли южно положени, оцешъ ни-
 су за землѣдѣлство згодни; най-
 болѣ успѣва вѣноградъ и маслина
 (у Истріи и Далмаціи) и на
 40 приморьяма у найшопліимъ крає-
 вима има рожчиѣ'. Агава и
 Кактуси подивляю, немогу се
 аниаомо одржати. Жестокъ сѣ-

вероиспoчнѣи вѣшаръ (бора)
опустошава кажда въ пре- 45
дѣлъ.

Жишелѣи вълога карстскога
предѣла Славѣи су, само у при-
морскимъ градовѣма има и Та-
ліяна'. 50

3) Судетски предѣли.

Судетски предѣли нису као
оно Алиски одъ сви страна',
него само одъ јужнихъ страна
ограничени. (на југу Дунавомъ,
на истоку Мархомъ и Одромъ). 5

Судетске планине са Аппама
споредѣне ниши су онако вы-
соке, ниши имаю онаке шилѣште
и оштре врхове, ни онаке ду-
гачке шесне долове. Рѣке теку 10
мало између брда', послѣ изме-
ђу низкихъ брдаца' крозъ ра-
внѣи.

И опетъ ѣ савъ овај предѣлъ
знаменишо изнадъ висине мора 15
узвышенъ; на своимъ најнижимъ

мѣстима, на улазку Елбе у
Саксонску іошѣ є три сѣтѣ
и двадесѣтъ и седамъ стопа из-
20 надъ мора.

Онако разновидныхъ и вели-
чественныхъ погледа као на Ал-
пама, нема на Судешама. Брда
су судешска нижа, а врхови су
35 округли, кубасни, съ нѣхъ се
на све стране у долине и рав-
нице види.

На Алпама има великихъ
просѣоръ, --- снѣгови
30 и ледови покриваю, или голе снѣ-
не и каменъ заузимлѣ, сасвымъ
за обдѣлаванѣ неудесно, и за
люде као изгублѣно; шого на
Судешыма нема, ил' врло мала
35 мѣстанца шакова су, макаръ
да и овдѣ нѣкихъ предѣла' има,
коє силногъ труда требаю, да
се обдѣлаваю. Найвека є частъ
горскомъ шумомъ покривена, а
40 шумомъ непокривена земля об-
дѣлава се са богашомъ напла-
шомъ. Прелази и пролази преко

планина и крозъ нѣихъ нису она-
ко тежко, као преко Алаа', и
саобраштай унутри, згоднымъ 45
положенѣмъ земаля' врло є од-
лакшанъ. Овдѣ се могло далеко
выше народа населити, и сва су
се мѣста могла веѣъ одавно до
величине варошица' и варошій 50
разширити.

Поедина мѣста овыхъ низ-
кимъ брдашцама обузешыхъ пре-
дѣла имаю сила своихъ соб-
ственныхъ лѣпоша' и милина'. 55

На изворъ Елбе долазили су
іоушѣ у найшарія времена лю-
бишелѣи и пріяшелѣи природе,
да га се нагледаю, а долина
Елбе, којомъ ова рѣка крозъ 60
Ческу до Саксонске шече, са свое
є лѣпоше знамениша.

Мирни и ладови долови че-
скихъ планина', на извору Мол-
даве и нѣныхъ пошока', пуна 65
вароша Егарска долина са по-
шегомъ високихъ планина', и пре-
дѣли гдѣ Марха и Опа изшичу,

пакъ онда долине Бечве и Ци-
 70 шаве пуно су лѣпыхъ и милыхъ
 погледа'.

Макаръ да є просторъ ау-
 стрійско-судетскихъ предѣла' у
 полу маній одъ аустрійско-али-
 75 скихъ, опешъ є богатство при-
 родныхъ извода' у вредности го-
 шово єднако са алискимъ. Уз-
 рокъ є овогъ одъ части створъ
 и свойство землѣ, почемъ у Ал-
 80 пама велики простори праздно
 леже, недаю се обдѣлавати, а
 одъ части є и животна ради-
 ность жишеля и вѣштина обдѣ-
 лаваня землѣ, коя є у судет-
 85 скимъ предѣлыма на высокъ сше-
 пенъ изштерна.

Држанѣ и нега марве у свима
 струкама, обдѣлаванѣ ныва',
 баштій, вока и шуме у обште
 90 є овдѣ далеко болѣ него у Ал-
 пама, и са овимъ се изравнява
 она незгода, што є ове землѣ
 сбогъ сѣверногъ положеня и о-
 шпріе климе имаю, према много

шопліимъ и плодоносніимъ Алп- 95
скимъ долинама.

У судешскимъ планинама не-
ма соли ни живе, као у Алпа-
ма: алъ на мѣсто шогъ има
порцуланске землѣ и за стакло 100
пошребыхъ матеріяла шол-
ко много, како ихъ нигдѣ у Ал-
пама нема. Рудни извори и ба-
нѣ Карлсбадске, Топличке, Ма-
риен- и Францбадске (у Ческой) 105
на гласу су по свемъ свѣшу; и
имаю сваке године силне госте
изъ найдальихъ краєва землѣ.

У судешскимъ предѣлима не-
ма южногъ воѣа, ни кокуруза као 110
у алискимъ предѣлима, алъ има
воѣа ошалогъ све благороднога
и има ражи, пшенице, ечма, проє
и кромпира у изобилію.

И віноградъ се понѣшто не- 115
гує, алъ неможе да успѣва, зашто
га врло мало има. На мѣсто
нѣга обдѣлава се овдѣ мель, кои
се за пиво узимлѣ, и на мѣсто

120 алискогъ свилодѣлія обдѣлава
се овуда ланъ и куделя.

Колико су у алискимъ езерама
пастрме знаменише, толико е
по судешскимъ барама и рыбня-
125 цыма знаменишъ шаранъ и шпу-
ка. Дивокоза' ими само на Ал-
пама; а у судешскимъ плани-
нама има по ловняцыма припи-
шомлѣно и одомаѣено хинезскихъ
130 фазана', и по дивлячняцыма има
дивльихъ нерасшова', коихъ е
изъ алискихъ шума сасвымъ не-
сшануло.

Што се радиности шиче у
135 маломъ и у великомъ, шу е су-
дешскій предѣлъ и народъ най-
богатіи и најглавніи у чишавоме
царству. Овдѣ су не само най-
различніе фабрикe, него ихъ е и
140 највыше, и износи есапе тако
валяне и тако ефшине на про-
даю, да се не само у све остале
круновине по царству, него и по
страннымъ државама у найдалѣ
145 землѣ односе; особыто стакло,

порцуланъ и штайнгушъ, шка-
ныхъ еспапа одъ вуне, памука,
и плашна найфиниухъ врстий,
пакъ онда шеферъ одъ рече прав-
лѣнъ, и пиво.

150

У Алпама є народъ векомъ
страномъ нѣмачкогъ колена, а у
Судешима найвыше славенскогъ.
Алъ у планинама има и Нѣма-
ца', и измѣшано: у предѣлма¹⁵⁵
славенскимъ има населбина нѣ-
мачкихъ, а у нѣмачкимъ славен-
скихъ.

т) К-Г патеки предѣли.

Погледи на карпатске пре-
дѣле нѣгдѣ су сила наликъ на
судешске, а нѣгдѣ на алиске. На
судешске наликъ су у Галицији,
са своимъ брдашцама и ошворе-
нымъ долинама, са своимъ шу-
мама и с' нѣма измѣшанымъ
нѣвама, између коихъ се воде
у силне баре скупяю. А на али-
ске наликъ су у високой Татри¹⁰
са нѣнымъ окомидма чудновид-

нымъ верховыма, са голымъ сѣ-
нама изнадъ мирисныхъ лѣш-
ныхъ пашняка', и са своимъ уса-
15 млѣнымъ дубокимъ горскимъ езе-
рама; исто су тако наликъ на
алиске и у са многимъ лѣпымъ
долинама просѣченомъ Ерделю.

Алъ како сви тако и ови кар-
20 пашски предѣли имаю нѣшто и
свогъ собственого, што други
немаю. На югу карпашскихъ пла-
нина' у ономъ великомъ полу-
колу, какога ова планина прави,
25 просири се велика равнина, ко-
преко елихъ вилладу седамъ сто-
тина' квадрашныхъ миля износи,
(дакле пешъ пуста века одъ дой-
не Аустрије). С' єдне стране ше
30 равнице шече Дунавъ, а средомъ
шече Тиса, са нѣнымъ прищичу-
кимъ рѣчицама. У овой равниці
има врло плоднихъ земаля, има
великихъ листнашыхъ шума', и
35 найлѣпшыхъ нѣва. На нѣкима
мѣстима шое надалеко про-
штри пескови, ил' баре, ил'

пространне пустаре за марву,
 коя се овуда у небройнымъ чопо-
 рыма и стадама држи, выше 40
 негъ игдѣ у цѣломъ царству.

Све руде, коє се у Судешыма
 и Апыма налазе, налазе се и
 у Кариашу, и шо далеко выше.
 Злата и сребра има у овымъ 45
 планинама быше него и у коимъ.
 Соли далеко выше него у Апама.
 Угашеныхъ вулкана (вашреныхъ
 брда') са очевиднымъ знацыма,
 да су нѣкада вашу бацали, на- 50
 лази се на выше мѣста у овымъ
 предѣлыма; и шоплица', баня',
 има у овымъ предѣлыма исто
 онако много, као и у осталымъ
 предѣлыма, само што нису тако 55
 на гласу.

Плодоносность овыхъ земаля
 тако є общепозната, да є у
 пословицу ушла. когодъ о найбо-
 лѣй пшеницы спомене што, одма 60
 іой име бонашске дода. Све вр-
 сше жиша и другихъ биля', зеле-
 ны и осталыхъ за раану люд-

ску, за занаше, за зачине и за
 65 лѣкове одреѣеныхъ расшѣнія', во-
 ба и вина има овуда врло много
 и одѣ особыше доброше. Бдну
 особышу и врло знаменишу вр-
 сту државныхъ прихода дає ду-
 70 ванъ. Лиснашыхъ особышо ра-
 шовыхъ шума има овуда выше
 него игдѣ у цѣломъ царству.

Стоке и живине и другихъ
 животиныа има у овымъ предѣ-
 75 лыма выше него у другима. У
 рѣкама има много вршныхъ
 рыба'; Тиса є у свой Европи
 на гласу, као рыбомъ найбога-
 шія вода. На нѣкимъ рышскимъ
 80 обалама живе видре, по барма
 корняче. По горскимъ шумама
 има велике, по низкимъ шумама
 сильно сишне дивлячи за ловъ;
 медведа', елена' срній, и диво-
 85 коза'. На великимъ пущарама
 и поляма угарске равнице пасу
 небройни чопори марве, коня'
 и оваца'. И свиня се овудѣ выше
 одраани, негъ и у коіой земљи

Европской, за кое су оне велике ⁹⁰
расшове шуме особышо пробы-
шачне. Међу птицама знаме-
ниша є дропля, кое ни у али-
скимъ ни у судетскимъ предѣ-
лыма нигдѣ видиши ніє.

95

Ови предѣли нису тако наро-
домъ напунѣни као остали у цар-
ству, пакъ ни руку' довольно не-
ма, да бы се веќе кое занаш-
лійске ил' фабричке раднѣ преду-¹⁰⁰
зеши могле; зато се овдѣ огра-
ничава сва радиностъ на виденѣ
природныхъ извода', и само гру-
бо пречинѣнѣ нѣово, и овако пре-
чинѣни износе се на продаю, и ¹⁰⁵
односе у остале краєве царства
и у странне землѣ на израђиванѣ.

Карпатски предѣли даю за-
паднымъ аустрійскимъ земляма
мѣсарску марву и свинѣ, даю ¹¹⁰
лой, сланину и крзнарске коже,
даю жиша сваке врсте, вино и
дуванѣ, медъ и восакъ, ланѣ и
вуну, плашна, ужарске ствари
и табачке коже.

115

Као што су природни производи различни, тако исто има и различитыхъ народа' овуда, што измѣшано єдно с' другимъ
 120 живе, Маѣара', Славяна', Руму-
 ня' и Нѣмаца'.

На сѣверной и источной страни Карпаша живе найвыше Славяни, и то у западной Галицији
 125 Поляцы, у источной Галицији и у Буковини Русняцы, а по градовыма найвыше Нѣмцы.

На южной страни Карпаша', у Угарской, живе изподъ Карпаша' и колико брда хвашаю
 130 Словацы и Русняцы, међу коима има и нѣмачкихъ и маѣарскихъ населбина'. У равницы на обой страни Тисе одъ нѣногъ извора,
 135 пакъ ниже до поле, живе Маѣари гдѣгдѣ особыто по веѣимъ мѣ-
 стыма са Нѣмцыма помѣшано. У южномъ краю равнице (у Войводштву сѣрбскомъ и Банашу и у
 140 Граници) помѣшани су Сѣрбиса Румуныма, Нѣмцыма и Маѣарима.

У Карпатскимъ Ердельскимъ
горама живе на источной страни
и по среди Маѳари, кои се овуда
Секлери зову, у осталымъ крає 145
выма Румуны, а на среди Нѣм-
цы у шри различна оддѣленя.

71.

О радости людской.

I. Човѣкъ потребує човѣка.

Човѣкъ є межу свыма створеньма, што
 ихъ є милосливый Богъ на землю мешную
 найпревосходнѣе. Онъ є и створомъ шѣла и
 душомъ одъ осталыхъ створеня различишъ,
 и єдини, кои дара има, свешогъ шворца 5
 свого познавши, и по воли нѣговой живошъ
 свой управиши.

Земля нѣ права поштойбина людска,
 веѣкъ є само спреманѣ за идуѣи вѣчишии жи-
 вошъ, у коємъ нѣ заслуга овогъ живоша пра- 10
 ведно награѣна быши.

Кадъ се човѣкъ на овай свѣшъ раѣа, нѣ-
 гове су шѣлесне и душевне снаге тако слабе,
 да ихъ нѣ кадаръ по воли Божіой упошре-
 биши. Онъ є немоѣнїи и слабїи негъ и єдно 15
 створенѣ на земљи у прве дане свога дѣщинѣ-

схва. Све што годъ му треба мораю му
 други люди даши. И то е тако Богъ хтѣо.
 Божіомъ е наредбомъ човѣкъ за дружество
 20 одреѣенъ. Са людма и нѣиномъ помоћи ка-
 даръ е човѣкъ, све ствари, што су радъ
 нѣга на свѣшъ сшавлѣне, на добро упошребити.

За поднегованѣ и извѣчбанѣ дара и снага
 шѣлесныхъ и душевныхъ, нише се много
 25 коечегъ, шу треба: Ёла и пиѣа, одѣла, и
 обителѣа, рада и одмора, саобщенѣа гого-
 ромъ, науке и примѣра, подражаванѣа и прѣ-
 нянѣа. Све ове прѣма она у првомъ добу
 свого живоша одъ другихъ, кое е небесный
 30 ошацъ свезомъ любви за нѣга привезао. Алъ
 и послѣ, и докгодъ е живъ, пошребуе човѣкъ
 помоћи своихъ ближнихъ, ниши се може
 одъ нѣихъ одреѣи ни одпадиши.

Кадъ су први рѣдителѣи, грѣхомъ непо-
 35 слушности шворца свого увредили и велике
 милости нѣгове невредни се показали, опешъ
 е онъ у милости својой особише наредбе
 начинію, да грѣхомъ пале спасе и да имъ
 вѣчный живошъ даде. Онъ е послао свого
 40 єдинородногъ сына на свѣшъ, кои е свету
 вѣру и цркву установіо, да нѣомъ люди у
 вѣчный живошъ уведени буду.

II. Радъ.

Богъ е свакомъ човѣку снаге дао, кое
 онъ, на свое и своихъ ближнихъ благо упо-

требити може, и тымъ себи живошъ одлак-
шаши и другима добра чиниши. Али те
снаге мораю се извѣчбати. Што ко у мла-
дости научи, и у чему се извѣдши, то у
старости знаде и уме, и у томъ вѣшину
задобые.

Наивѣдшии човѣкъ оно е, што е юшъ
дѣшетомъ прилѣжанъ было; найболя газа-
рица была е найсмѣрнѣя и найрадливѣя дѣ-
войка; обое су за дѣшинства и младости
свое снаге и даре подъ Божіомъ зашитомъ
вѣчбали, и обое ихъ садъ у славу Божію
употреблюю и с' помощи Божіомъ заслужую
свой свакидшний хлѣбъ, прибавляю себа и
своима многа добра, и помажу своіой фа-
милии, общини, и држави.

Алѣ као што човѣкъ свое снаге и даре
на добро употребити може, исто ихъ тако,
ако е невалялогъ срдца и опакѣ волѣ може
и на зло употребити. Ко неваляле рѣчи на
своя уста говори, шай злоупотреблява еданъ
одъ найсвѣдшихъ дара' Божіихъ, говоръ. Ко
свога ближнѣго вара, онъ сиромши свой по-
носъ и свой разумъ, коегъ му е Богъ дао.
Ко своихъ руку вѣшину на шуѣ зло и
штешу окрефе, шоме бы далеко болѣ было,
да вѣшину шу никада ни учію нѣе.

Снаге и вѣшину свою тако употребити,
да одшуда полза изаѣе, шо се zove радиши;
и само е оный радъ Богомъ благословенъ, кѣмъ

у славу Божію быва, ш. є. кои се онако
свршує, како Богъ хоће и налаже.

35 Ко неради нека и неєде, вели Св. Апо-
шолъ Павле у посланицы своіой къ Солу-
няныма.

Ово є найясніє речено, ниши могућно
дужностъ нашу рада, краће и болѣ и згод-
40 ніє означиши. Правый побожный човѣкъ ради
радо колико му годъ снаге измажу, и при
свемъ шрудѣ и муки никадѣ га весело сердце
нѣгово неоставля.

III. Подѣльнѣ послова'.

Нису сви послови єдне врсте; єдни по-
шребую више шѣлесныхъ, други више умныхъ
снага, а нѣки и шѣлесныхъ и умныхъ заєдно.

Сви послови нису ни єдне важности и
5 нужде; нѣки могу и данасъ и сушра сврша-
вани быши, како є кадѣ удеснія прилика; а
нѣки се мораю у нѣка одреѣена времена
свршивати, ако нисмо ради да намъ велика
штеша одшуда неизаѣе. Нѣки се послови
10 радиши мораю само зарадѣ свакидашнѣ
нужде и пошребе, а нѣки за одлакшанѣ и
пріяшностъ живоша.

Найнуждніи су они послови, кое радѣ
свакидашнѣ нужде и пошребе свршивати
15 морамо.

Кадъ небы землѣдѣлацъ ныве и землѣ
 свое обдѣлаваши хшѣо, небы орао, сѣяо,
 влачіо, небы плевіо, резао, везивао, кадъ небы
 жнѣо, и увозіо и вршіо, онда небы жиша
 имао, да у воденице и суваче носи да са- 20
 мелѣ, ниши бы брашна имао, ниш' бы се
 хлѣба мѣсиши ни пѣки могло. Одшуда ви-
 димо колико су ови землѣдѣлски послови
 важни; и будући да свакій одъ овыхъ на
 свое одреѣено време ураѣенъ быши мора, ви- 25
 димо колико прилѣжанъ онъ быши мора, да
 све ово сверши. Алъ онъ пошребуе и многе
 друге сшвари, кое своимъ рукама начиниши
 не уме, ерѣ ихъ ніе учіо правиши, ниши има
 алаша за ныхъ. Онъ пошребуе плугъ и брану, 30
 оправу на конѣ и волове, пошребуе кола, ко-
 се, срипове, граблѣ и многе друге сшвари, за
 свое собшвенне послове. Све ове сшвари, кое
 су шакоѣеръ одъ людскихъ руку направлѣне,
 мора онъ себи набавиши, да може с' нима 35
 свое послове свршивати. Онъ пошребуе за се-
 бѣ кошуля' и хальина', и обуѣе, и шо мора
 себи набавиши, купиши ихъ одъ людій, кои
 опешъ те вѣшшине и алаше имаю, да ове
 сшвари праве. 40

Да бы морао землѣдѣлацъ окромъ своихъ
 польскихъ послова іошшъ и све ове пошребне
 алаше, и све осшале за себе пошребне сшва-
 ри, одѣла и обуѣу самъ правиши, колико
 бы, и одкуда бы времена добыо, све кадъ 45

бы вѣсти и алаше имао. А вѣрѣе є скупѣ,
и свакий човѣкъ има довольно све важныхъ
послова' шако, да немора све сшвари, што
су му нуждне самъ правиши, вѣкъ се само
50 за свое рукотворе старати, да валяно изабу.

Зашо є Богъ наредіо, да люди єданъ
другомъ у пословыма помажу, и да се на
поєдине послове подѣле. Само є тако мо-
гућно, да свакий за свое послове времена до-
55 бые, да свакъ свое послове о локшемъ шруду
и бриги свршиши може, и да сви послови
валяни изабу.

Узмимо да єданъ жешелаць ил' єданъ
копачъ, ил' орачъ пошребує за пожнѣнѣ ил'
60 окопанѣ, ил' преоранѣ єдногъ комада землѣ
дванайстѣ саашій. Ако онъ има помагача
єдногъ, кои ишто онако шрудолубиво ради,
као и онъ, шо ќе заєдно радећи, с' шымъ
посломъ за полакъ шогъ времена гошови
65 быши. Ако ихъ є шрєє што раде, шо ќе шай
посао за шрећину шого времена свршенъ быши,
ако сва шри радина єднако приону. Посао
дакле, за кои єданъ посленикъ дванайстѣ
саашій пошребує, може са помоћницима за
70 шєстѣ, ил' за чєтырь сааша и с' више по-
моћника іошшѣ брже израћєнъ быши. Єданъ
човѣкъ шєжко са иштомъ снагомъ и иштомъ
вольомъ и брижљивостѣу дванайстѣ саашій
ради, алъ далеко болѣ, снажнїє, радїє и
75 брижљивїє ради шєстѣ ил' чєтырь сааша.

Землѣдѣлацъ обдѣлава своє нѣве и
свршує мимогредно іошшъ нѣке друге по-
слове, кои се са шымъ главнымъ посломъ
нѣговымъ судараю. Онъ све шо чини, како є
науціо, и како увиѣа да є найболѣ. Вѣшшба- 80
нѣмъ и пажньомъ поштане у шоме послу
свомъ вѣшшъ и искусанъ, и послови, кое изра-
бує, буду валяни и вредни.

Крѣячъ, нема никаквогъ посла са об-
дѣлаванѣмъ поля, ма да за свою раану и 85
онъ польскихъ плодова' онако исто пошребує,
као и землѣдѣлацъ. Онъ опешъ све свое вѣд-
ме пошроши на правленѣ хальина'. То му є
нѣгова вѣшшина и занашъ, шо є у млада-
сти учіо, и са шымъ є себи и своима и 90
свима ближньима исто онако полезанъ, као
што є и землѣдѣлацъ обдѣлаванѣмъ поля.

Шоларъ, нишъ има посла са обдѣлаванѣ-
нѣмъ нѣва', ниши са правленѣмъ хальина',
ма да онъ за себе и свое и раане и одѣла 95
пошребує. Послове, кое овай израѣиваши
има, шо су различне одъ дрвеша ствари,
кое онъ правиши има, и кое су свымъ люд-
ма нуждни, и землѣдѣлцу и крѣячу, исто
као што су нѣму одъ оногъ плодови, а одъ 100
овогъ хальине нуждне.

Неможе свакій човѣкъ све израдиши и
начиниши, што му є за одржанѣ и одлак-
шанѣ живоша нужно. Алъ кадъ ше све ну-
ждне иссласе люди меѣу собомъ подѣле, и 105

свакій по єданъ предузме, онда є кадаръ
єданъ и за друге нарадиши, и свакій свой
са векомъ вѣщиномъ израфує, и више волѣ
и више времена добыє, и послови све лѣви изафу.

110 Воденичаръ и Сувачаръ мелѣ жишо, пе-
каръ пече хлѣбъ, мѣсаръ колѣ марву и сѣче
мѣсо. Когодѣ брашна ил' хлѣба ил' мѣса
пошребує, онъ зна гдѣ же га наѣи. Како бы
мучанъ човѣку живощъ было, кадѣ небы бра-
115 шна добыши могао, докѣ га небы самъ себи
самлео, нишѣ хлѣба, докѣ га небы самъ себи
умѣсѣо и изпеко, нишѣ мѣса, докѣ небы самъ
клао и сѣко.

Као што су люди између себе послове
120 подѣлили, тако, да єданъ овай, а другій
онай израђиваши има; цшто є тако подѣ-
лѣнъ свакій поєдиный посао на више сиш-
ныхъ радова, кои су на поєдинцаше радине
подѣлѣни, да посао брже иде и болѣ изра-
125 ђенъ изалази. Ово є особышо у онымъ посло-
выма нужно, кои се изъ вишевршныхъ
радова и дѣлова сасшое

Колико различныхъ дѣлова има н. пр.
само саашѣ. Колико бы дуго шрајло, докѣ
130 бы єданъ радинъ све оне шочкове, бурме,
ланце, плочице, сказальке, листове, оклошъ,
и коешша друго начинію. Алѣ кадѣ єданъ
радинъ само ланце, другій само шочкове,
шрекій само сказальке и тако далѣ праве, а
135 єданъ само око шогъ гледа, да све ове дѣ-

лове уедно склопи, и свако на свое мѣсто
стави и удѣси, онда е саашъ за часъ гошовъ,
и свакій е поединый дѣло лѣише начинѣнь, и
свакій се радинъ усвоиъ послу веѣма извѣш-
ба, пакъ га и брже и више и лѣише ¹⁴⁰
изради.

IV. Промѣна и купъ.

Землѣдѣлацъ непошребуе све жишо, и
плодове, што ихъ са своихъ ныва и земаля
добые, за свою домаћу пошребу, а пошребуе
другихъ стварій, коѣ не може самъ начиниши;
нѣму шребую кола, што ихъ коларъ прави, ⁵
хальине, што ихъ кроячъ, обуѣ, што ихъ
чизмаръ и опанчари праве, и друге ствари,
што ихъ друге занашліе израђую. Онъ бы
колару, кроячу, чизмару и ш. д. радо нѣ-
што одъ свои' жиша и плодова' дао, да му ¹⁰
они кола, хальине, обуѣу и ш. д. начине; а
коларъ, кроячъ, чизмаръ и ш. д. радо бы му
ово начинили, кадъ бы жиша и плодова' у
онай махъ нужно шребали.

Когодъ има чега, што оддаши може, а ¹⁵
радъ е добыши што опешъ други оддаши
можетъ, онъ се упиша, и договоре се и погоде
међу собомъ, и промѣнесе.

У сшара времена набавляли су люди
све пошребне ствари само промѣномъ, и ова ²⁰
шрговина была е врло главно средство, ше

е шымъ начинамъ и христова наука мебу дивлѣ и язычне народе унешена была и раз-просшрла се.

25 Промѣна нїе увѣкѣ башъ тако згодно, да свакій за свою стварь башъ ону стварь добые, кою пошребуе.

Кады н. пр. чизмаръ леба шребуе, а ни-шта друго за лебъ даши неможе, него чи-
30 зме ил' ципеле, шо се често догоди, да не-добые леба за нѣи, ербо пекоръ, кои леба даши може, за онай паръ непошребуе чи-зама негъ друго што н. пр. шеширъ, и са-мо бы у онай махъ за шеширъ леба дао.

35 Чизмаръ бы морао найпре шеширѣю шражиши, да одъ нѣга за чизме шеширъ добые, и морао бы онда пекару шеширъ од-неши, да му овай леба за шеширъ даде. Ова бы шрговина ишла тако споро и незго-
40 дно, да бы се свакій човѣкѣ ратосиляо.

Зашо су люди іошшъ у найстарія вре-мена смишляли, како ће себи промѣну ову одлакшати; и изабрали су овогъ ради руде и шо онаке, коє су сви люди врло уважа-
45 вали и цѣнили, као злашо, сребро, и ба-каръ. Ове руде ковали су у различне веѣе и манѣ комаѣе, и у опредѣлѣну форму, и дали различне знакове и иконице на нѣи, шо су нсвѣцы. И будући да новѣцы обшшу свудъ при-
50 познашу и єднаку вредностъ кодъ свакогъ имаю, зашо су узели нѣи као обшше сред-

своо промѣне, за кѣ се свака сшварь добы-
ши, и свака сшварь даши може. Алъ да бы
новцы свудъ у цѣлой земли и кодъ сви
людей еднаку вредность имали, и одного 55
кова были, морало е нареѣно быши, да
ихъ само влада куе, а нико више.

Тымъ средствомъ новцемъ све су оне
незгоде са промѣномъ одклонѣне. Чизмаръ,
кои леба шребуе, добые га лагко за новце, 60
кое за чизме добыва, и пекаръ, кои не може
лебъ за чизме даши, дае га за новце, еръ
за новце може шеширъ коегъ и шребуе одъ
шеширѣе добыши.

Ко дае новце за сшвари, шай купуе, а 65
ко сшвари за новце дае, шай продае. Купо-
ваня и продаваня има данасъ више, него
што е одъ пре с' промѣномъ быши могло.
Ишто се тако и при свакой другой промѣни
едного добра за друго, н. пр. жиша за чюу, 70
уздѣкъ вредность по новцу одреѣуе, и врѣд-
ность новца за правацъ узимлѣ. Една бошча
чое, коя н. пр. сто фориншій кошша, добые
се само за толико жиша, колико се жиша
за сто форинши даши може.

С' новцемъ могуѣно е шрговину по най-
дальнимъ краєвыма свѣта водиши; шрговацъ
у Америки знаде, шта н. пр. еданъ рифъ
чое у Брну кошша, и знаде каква е разлика
у вредности новца овдашнѣгъ и ондашнѣгъ, 80
пакъ може, изъ Брна чое себи донести даши,

и немора за ню одонудъ друге сшвари слаши, него само новаца, у оноликой вредности, колика є цѣна чоє.

85 С' новцемъ могућно намъ є и саме свѣше дужности извршиваши. Свѣша вѣра наша налаже намъ, бѣдницима и сиротама помагаши, и милости имъ чиниши. И да новца немамо, много реда не бы могли ни
90 ове шѣлесне милости учиниши, с' коимъ се сироте заране и заодѣну и склоне.

У руцы неразумногъ и невалялогъ човека може новацъ, као и свака друга сшварь на зло ошиѣи, и много зла починиши. Ко
95 новце нечува и непази, него лакоумно разбаца и просилѣ, грѣши прошивъ заповѣди Божіихъ ишо онако као и онай, кои опешъ новце сувише цѣни, пакъ одъ свуда граби и ошимѣ.

Мудро с' новцима поступаши, велика є
100 вѣщшина, и много ихъ има, кои ову дужность неизпуњаваю.

V. Занати и Фабрике.

Єданъ гвозденъ панъ небы никомъ ни на кою велику корисъ быо, могао бы се вальда само као шерешъ упошребити, или као каменъ кои, да се нѣмъ коя руца запуши, или
5 ишо пригнѣчи. Алъ ковацъ скує одъ нѣга рало и цршало, и лопашу и мошику; ножаръ начини одъ нѣга ножеве и маказе; браваръ

начини браве и ключеве, а ово су све врло
 полезне ствари. Безъ овыхъ алаша и оправа
 одъ гвозѣа, небы човѣкъ могао ни найнуж- 10
 нѣихъ послова' своихъ свершиши.

Єданъ денякъ вуна ил' памука, могао
 бы самъ собомъ само за постелю вальда по-
 днеши, да се на нѣму мегше лежи ил' сѣди.
 Алъ кадъ та вуна ил' памукъ крозь руке 15
 гребенара и фарбара и преляра и шкал-
 ца проѣ, колико се силныхъ полезныхъ ства-
 рѣй одъ нѣихъ онда недобые: свакояке одѣѣ
 и обуѣ, ил' плашна и чое за одѣѣ.

Иловаче землѣ налази се у великимъ 20
 шаванымъ подъ земльомъ. Онѣ гдѣ лежи, нѣ
 гошово никоме ни одъ кое користи. Алъ изъ
 вѣштыхъ руку людскихъ учини се она у
 силне све полезне и врло нуждне ствари:
 цигле и црепъ за зиданѣ и кровъ куѣа; сви 25
 земляни судови, одъ оногъ найпростѣгъ лонца
 и крчажиѣ пакъ до оныхъ влашомъ извезе-
 ныхъ и измолованыхъ порцуланскихъ судовъ,
 све су шо изводи изъ ше шако незнашно чи-
 неѣ се иловачне землѣ, вѣштиномъ люд- 30
 скихъ руку.

Сви они люди, што одъ тыхъ грубыхъ
 матеріяла, како ихъ є Богъ дао, с' помоѣу
 'своихъ алаша' и своіомъ вѣштиномъ различне
 полезне створи израѣую и праве, зову се за- 35
 нашніе и фабриканши.

Занашліе пошребую за свой радъ само
 свое руке и нѣке алаше, кое они само сво-
 іомъ снагомъ и руками владаши могу. Они
 40 само онаке ствари праве, кое мы за онай
 махъ пошребуемо. Они израбую свой посао
 онако, како га ко одъ насъ жели, и управ-
 ляю се по нашої волѣи и нашемъ вкусу, и
 они шое за свой посао добри, пакъ поправ-
 45 ляю и дошбрую ако гдѣ што нѣ удесно, или
 ако се гдѣ што поквари. Они су у непре-
 станномъ саобрашшаю и сvezи с' нами. Сшолъ,
 коегъ намъ є шоларъ пре нѣколико година
 начинію, дѣмо му га опешъ, да га поново
 50 изглади, ил' да слѣмлѣну ногу справи. Чизме
 даємо послѣ нѣкогъ времена, кадъ смо ихъ
 изнели, чизмару, да намъ ихъ наглави, ил'
 да пенджеша удари. Альину, кою є пре нѣ-
 когъ времена кроячъ ошцу нашемъ начинію,
 55 добыє послѣ нѣкогъ времена кроячъ, да є за
 насъ прекрои, ил' да што друго за насъ на-
 чини. То є занашліи́скій посао.

Свакій занашлія мора свой занашъ учи-
 ши, докъ га научи. Што є шрудюлюбивіи, то
 60 му више занашъ донесе; што вѣштіи, то є
 по нѣга болѣ, єрь сви вѣлію нѣговъ посао, него
 одъ каквогъ незналице; и што є поштеніи,
 то га више люди шраже, и свакій се радіє
 на нѣга осланя, него на друге лаже и ва-
 65 ралице.

Єдна пословица вели: Злашанъ є свакій занашъ. Алъ онъ є само пошшеноме радину злашанъ, а не варалици, и незналици и бєбожномъ човѣку. Безъ пошшеня и Божія благослова неприя никое дѣло ни радъ. 70

Фабриканшъ є сасвымъ друго: Онъ нареди за скупе новцъ велике машине, као алаше, кое снагомъ воде ил' ващре раде. Радиници на машинама нем раю занаша шако учиши, као праве занашліе; ови се 75 само више за послугу око машина' употреблюю, и за лакше ручне помоѣи, оныхъ послова', кое машина сама несвршує. Фабриканши пречиняваю само грубе и гошово бесполезне матеріяле у матеріяле полезне за занаш- 80 ліе; они пошребую и ручне помоѣи нѣке, алъ ова є само за руководенѣ машине, и нѣке друге сишніе послове, кои нису овдѣ ништа врло главно. Он нѣгове радове неудешава по желы и волю поєдинныхъ людій, него онъ 85 прави сшвари у великимъ гомилама, за савъ свѣшъ, а не за ову ил' ону наручбину, и послѣ шражи купце, коима ће ихъ продаши; а прави и продає оноеке сшвари, за кое по своемъ увиѣаню мисли, да ће имъ лако ку- 90 паца наѣи.

Обое су, и занашліе и фабриканши врло нуждни и свакогъ пошшованя досшойни чланови людскога дружества; занашліе су нуждни зашо, ерь они различне пошребите и 95

нуждне ствари по нашої потреби вѣшто и драговољно праве и удешаваю; а фабриканши зашто, што они свое еспаце у велико правеѣи и у шрговину даваюѣи, и много ихъ
100 начине и еѣштиніе даваши могу.

Ни занашліе ни фабриканши недобываю машеріале свое онако сасвымъ грубо, као што су одъ природе, него више ил' манѣ пречинѣно и прераѣено.

105 Прво ово пречиняванѣ сверше сами они люди, кои се са произвоѣенѣмъ машеріала занимаю.

Шшогодѣ занашліе и фабриканши изъ царства рудногъ пошребую, шо добываю одъ
110 каменара и рудара, кои веѣѣ шамо шо донекле прераде и пречисте; шшогодѣ изъ царства растиньскогъ пошребую, добыю одъ землѣдѣлаца, вршара и шумара, шакоѣерѣ веѣѣ пречистиѣено, и доникле пречинѣно; а
115 што изъ царства животињскогъ пошребую, добываю ил' одъ землѣдѣлаца, кои се и са скошководствомъ занимаю, ил' одъ рыба̀ра и ловаца.

VI. Трговацѣ.

Да бы природни производи што пре одъ оныхъ людій, што ихъ изводе, до оныхъ людій, кои се са израѣиванѣмъ ихъ занимая, дошли, и да бы израѣени еспаи занашлійски

и фабрикантски лагше дошли до оныхъ, 5
 кои ихъ пошребую, нужно е людѣй, кои се
 само о томъ стараю да еспаше одонудъ пре-
 куше и овамо ихъ донесу и продаю. Ти
 люди зовусе шрговцы. Трговцы прекуплюю
 гошове и израфене еспаше одъ занашлѣя и 10
 фабриканша, за опредѣлену цѣну, и продаю
 ихъ онымъ людма, кои ше сшвари пошребую,
 за мало веѣну цѣну. Да шрговцы за свой
 еспашъ више ишшу, него што су за нѣга дали,
 сасвымъ е у реду, ерѣ и они нѣке шрошкове 15
 имаю (као што ихъ имаю и занашлѣе и
 фабриканши) кое за преношенѣ, кое за свою
 дангубу и шрудъ; и што мора ошудъ
 живиши.

Трговцы доносе сшвари, кое се кодъ насъ 20
 неправе, а кое су намъ пошребите изъ дале-
 кихъ земаля, и продаю ихъ свакомъ, когодъ
 ихъ шреба, за новце, за кое они оиешъ друге
 сшвари купую. Они шалю наше домаѣе про-
 изводе у странне землѣ, ако ихъ шамо нема, 25
 на продаю, и помажу шымъ начиномъ про-
 мѣну сшварѣй по свымъ земляма, и меѣу
 свыма людма по цѣломе свѣшу. Велика ко-
 ла, пуни шовари шрговачкихъ еспаша виде
 се по свыма друмовыма; на свима желѣзни- 30
 цама вукусе нѣове робе, и силне лаѣе и бро-
 дови илове по свыма рѣкама и морама.

Трговацъ мора непрестанно на шо иа-
 виши и мошриши, да пошребу своихъ преку-

35 паца дозна, да валяноштъ еспаша познае и
цѣну нѣну, да приходе и разходе, шрошкове
и добышке непрестанно на рачуну и пре-
гледу држи.

Да є ова ил' она стварь скупля ил'
40 ефшиня, шо независи одъ нѣгове волѣ, него
зависи одъ различныхъ узрока и околно-
стей, надъ коима онъ неможе владати и
заповѣдати. Ефшиня є свака она стварь,
коє се много и съ малымъ шрошкомъ начи-
45 ниши даде; коя се изъ близа доноси; коя
се изъ прве руке купує; и за кою се много
непыша, а много є има. Другіє су скуплѣ.
Ствари што радъ моде шребаю, те су
найгоре, часомъ су найскуплѣ, пакъ онда на
50 едаредъ са цѣне падну. Нїє ефшинъ купъ
уцѣкъ найпробишачнїи. Ко се само за ефши-
нымъ еспашомъ ягми, купує често неваляле
ствари, и горе свое новце сарани, него да є
малко више дао, па добру и валяну стварь
55 купїю.

Што є шрговацъ акурашнїи у послуги
своихъ муштерїа, што є поштенїи мѣромъ,
што поузданїи са валяности своихъ еспаша,
шо више вѣре и муштерїя има, и кодъ нѣга
60 є мѣра и поштенѣ вѣра и среѣа и на-
предакъ.

О дружеству людскомъ.

I. Фамилія.

Дѣше се слабо и неможно на овай свѣшъ раба, и морало бы одма оногъ часа пропасти, да га родителѣи одма у негу и воспитанѣ неприхваше.

Нега и воспитанѣ дѣце кошша родителѣ много и бриге и муке. Алъ небесный ошацъ уліо е родителѣима любовъ према своіой дѣци, и ша любовъ чини, да они сву муку и бригу воспитания носе и свладаю, и дѣше сачуваю и одране. 10

Родителѣи смаштраю свою дѣцу, као Божіе даре и аманеше, и Богъ е наредіо, да они мѣсто нѣга своіой неможной дѣци у помощи буду, и да дѣцу за нѣгово прво живоша доба, по нѣговымъ наредбама руководе. 15

Са каквомъ бригомъ и страхомъ свака маши свою дѣцу негуе и одранюе, никадѣ іой немогу дѣца довольно благодарна быши. Колико сильно ноіій она око нѣга бдіе, безъ санка и одмора; коликогъ шруда и страха прешри за свако дѣше свое! Ниши знаде за другу радостъ и веселѣ, него само за благо дѣшеша свога. Ошацъ се опешъ на другу страну мучи, да све што е за живошъ свыма у кући нужно набави, алъ и 25

овдѣ мора маши да помаже. Небесный ошачъ
дае засушный хлѣбъ, за коегъ се човѣкъ
свакій данъ моли, за кои ради. Алъ колико-
годъ є онъ своимъ руками и своимъ разу-
30 момъ завредиши кадаръ, све є шо нестално
и нема благослова, ако нїє с' побожностѣу
и благодарностѣу према нѣму заведеено. И
дѣца неприяю нигдѣ, ако имъ родишельи нѣ-
ови нису прави мѣстозасшупници Бога.

35 У дружствѣ с' родишельима науче дѣца
све снаге свое уиошреблявши: науче пазиши,
сшвари познаваши, мислиши и говориши. Одъ
родишеля науче познаваши небеснога ошца,
кои имъ є живъшъ дао и сва добра, шшо
40 ихъ у живошу имаю; кои имъ є родишель
дао и нѣговогъ анѣла хранишеля наредіо.
Одъ родишеля науче дѣца Богу се молиши,
и съ молишвомъ снагу добыши, добро чи-
ниши, а одъ зла чуваше се, и молишвомъ
45 къ Богу и мыслима на Бога, буду дѣца
скромна и добра, и радованѣ своихъ ро-
дишеля'.

Ошачъ и маши и дѣца сачиняваю уедно
єдну фамилію, породицу. Родишельи наре-
50 бую, шша се у кући свршиваши има, и даю
дѣци на знанѣ своимъ желяма, опоменама,
савѣшима и заповѣшима, шша радиши,
имаю, а шша не. Воля є родишельска дѣци
заповѣсть.

Тежко ономъ свакоме дѣшешу, коє пра- 55
ведну желю и волю своихъ родишеля' не
слуша! Непослушность и непокорность вели-
ки су и шежки грѣси предъ Богомъ. Непо-
корно дѣше квари родишельма сву радостъ,
и не заслужує оны добара, што му Богъ, и 60
што му родишельи даю и чине. Такову дѣцу
непошшує нико, ниши имаю чести кодъ лю-
дѣй, ни милости кодъ Бога, и неће ни
овогъ свѣша добро проѣи, а іошшъ горе онога.
Родишелѣ слушати, у свему што годъ нѣ 65
прошивъ Божіихъ заповѣдѣй, шо є родишелѣ
почишоваши; а само шой дѣци, коя чшію
свогъ ошца и машеръ свою, обеѣава се у Бо-
жіей заповѣди, да ће имъ благо быши, и да
ће дуголѣшни быши на овомъ свѣшу. 70

У фамилію спадаю окромъ дѣце іошшъ
и послужишельи, кои су за плашу у куѣу
пріймѣни, и кои родишельма у нѣовымъ
пословима помажу, и ови су ошцу и машери
Богомъ повѣрени, да се за нѣово шѣлесно и 75
душевно благо стараю. И овима мора ошцаѣ
и маши, као и своіей дѣци са добрымъ при-
мѣромъ побожності и скромності, любви и
доброшворства предходиши, да се и ови у
шой куѣи добро осѣѣаю, да свое дужности 80
радо извршую, и да Богу угодни буду. И
овыхъ є као и дѣце найглавнія дужность,
покорность и послушность. Ови свршую дуж-
ность свою, кадъ є по налогу апостола Павла

85 *извршую кои говори: „Слуге слушайте у
свему свое господаре, не само предъ очима
радеѣи, као да людма угодите, него у
простоти срдца боеѣи се Бога; и све што
чините, одъ срдца чините, као Господу,
90 а не као людма.“ (Кол. 3. 22.) дакле
валя да су прилѣжни и вредни, и вѣрни и
поуздани, и са свимъ срдцемъ и душою
своимъ господарма ошдани.*

II. Школа.

*Прво дѣшинство проведе свакий човѣкъ
кодъ своихъ родишеля', подъ нынымъ над-
зираванѣмъ. Алъ скакий човѣкъ мора веѣъ
као дѣше нѣке науке учиши. Изъ свакогъ дѣ-
5 шеша има валянъ човѣкъ быши, кои ће по-
ишненымъ начиномъ себи свой лебацъ заслу-
живаши, и кои ће родинъ и вреданъ човѣкъ
быши, на свою и своихъ сограђана' користъ.
Зашто е нужно наука, коя за рана почеша
10 има, и дуго се учиши. Врло е мало роди-
шеля' кадро свою дѣцу кодъ себе и собомъ
све научиши, што ће имъ нужно и по-
лезно быши; зашто су нуждне школе, и зашто
се дѣца у школу шалю.*

15 *Школа е мѣсто гдѣ се дѣца уче. Овдѣ
пробаве дѣца свакий данъ по нѣколико сашій
у дружеству са своимъ друговима, шо су
ѣаци. Учишель учи и показуе, а дѣца пазе
и слушаю, и памше и науке. Шшогодѣ учи-*

шель говори и показуе, све є на користь и 20
добро ѣака'. Нѣга мораю ѣацы, као дѣца
свое родителѣ слушаши, єрѣ онѣ є ѣацыма
мѣсто родителѣ, и онѣ имѣ є доброшворѣ,
као што су родителѣи. Учительѣва є воля
ѣацыма заповѣсть.

25

Послушанѣ ѣе ѣакѣ и при слабѣимѣ ум-
нымѣ дарыма опешѣ онолико научиши, ко-
лико ѣе му с' Божіомѣ помоћи за животѣ до-
вольно быши: а непокорномѣ ѣе ѣаку и най-
больѣи умни дари на шшешу быши, и самѣ 30
ѣе у доцнѣмѣ живошу зала' шриши. Непо-
коранѣ ѣакѣ нѣе вреданѣ оне милосши, кою
му є Богѣ сѣ больимѣ умнымѣ дарма дао.

Учительѣ иште, да є свакій ѣакѣ скрѣ-
манѣ, смѣранѣ и шрудолубивѣ. Кои годѣ се 35
ѣакѣ пашши да овакавѣ буде, шай извр-
шава волю своего учителя, што є послушанѣ
ѣакѣ, шай извршуе свою ѣачку дужность.

III. Обштина.

У мѣсту гдѣ мы живимо има много
фамиліѣ, што свака свою куѣу има, и све
су фамиліе уєдно као веѣе дружство споєне,
да єданѣ другогѣ помаже, и єданѣ другомѣ
оно да набавля, што нѣе єданѣ единый-човѣкѣ, 5
ни єдна єдина фамиліѣ себи набавиши ка-
дра. Сложной снаги много є могуѣно, што
поєдиной нѣе.

Будући да сви жишелѣи за обѣшту по-
 10 моѣ нѣшто принашаю, и сви нѣка обѣшта
 права и обѣште дужности имаю, шо сви за-
 едно сачиняваю едно обѣште дружество, кое
 се обѣщина зове. Жишелѣи сви ускупѣи сачи-
 15 нязаво шу обѣщину, коя се по разлики мѣста
 зове варошка обѣщина ако є мѣсто, гдѣ шѣи
 люди живе, варошѣ, ил' ако є село, сеоска
 обѣщина.

За благосшанѣ обѣщине има се о мло-
 гомѣ коечемѣ стараши, кое не може єданѣ
 20 чланѣ обѣщине сврѣшѣи; зашо су нужно у
 свакой обѣщини по нѣколико людѣи, кои се
 у име свѣю за обѣщинске послове и пошребе
 стараши имаю. То шѣло зове се обѣщинско
 главарство, кое за цѣлу обѣщину гдѣгодѣ
 25 шреба говори и ради. У обѣщинскомѣ гла-
 варствѣу найглавнѣи є градоначалникѣ, ил'
 кнезѣ и они чланови, кои су нареѣени да
 своимѣ савѣшомѣ овогѣ подпомажу, шо се
 зову одборницѣи и кмешови. Обѣщинско є
 30 главарство обѣщинска властѣ. Као шакова
 полаже заклешѣу, да ће се за благо обѣщине
 савѣсно и по духу закона а са найвеѣомѣ
 вѣрности према нашемѣ наймилосшивѣемѣ
 господару и цару бринуши. Зашо су сви
 35 чланови обѣщине обвезани, нѣгове наредбе
 увѣкѣ шочно испуњавати.

Само на оваѣ начинѣ може се унапре-

дити благо обштинѣ, и у нѣой редѣ и мирѣ обдржаши.

Што годѣ є за цѣлу обштинѣ, за све 40 жишелѣ важно и нужно, о шоме се има обштинско глavarство старши и састарши.

Найглавнѣ є зданіє у свакој обштинѣ црква, у кою се сви люди скупляю да се Богу моле. Цркву у добромѣ станію одржаши, 45 да є с' поля и изѣ нуштра чиста, са свима нужнымѣ стварма добро снабдѣвена, и лѣпо нареѣена, пакѣ за те свѣте службе удѣшена, то є найглавнѣя брига обштинара. Станѣ цркве показує одма на првѣй погледѣ, какви 50 су обштинари.

Ишто є тако важна нѣіова брига о школи, гдѣ се дѣца запшомѣ и наукомѣ воспитаваю, да добри и валяни люди буду. Штогодѣ дѣца одѣ школе добра и користи 55 имаю, има га цѣла обштина. За школу се стара обштина, кадѣ све, што є за зиданѣ ил' оправу школскогѣ зданія закономѣ и наредбомѣ одреѣено, радо и безѣ одлаганя извршує. За науку дѣце стара се обштина, 60 кадѣ учишеля закономѣ одреѣену плату савѣшно и на врѣме издає, и учишеля као доброшвора своє дѣце пошшує; кадѣ дѣцу ревнѣиво у школу шалѣ, кадѣ родителѣ дѣчїє свѣшує и ободрава, да дѣцу свою у зап- 65 шу држе, и кадѣ каштигує оне, што свою дѣцу у школу нешалю, ил' неяшнѣомѣ сво-

іомъ све оно укваре, што учитељи зашомъ на дѣци добра начине.

70 Окромъ цркве и школе, има іошѣ и другихъ обштинскихъ зданія, за коя се обштинари стараши мораю, шако су: Обштинска кућа, (сеоска или варошка) сиротинска кућа, болница, (шпишаль) и друга:
75 исто се шако имаю стараши за оправлянь своихъ пушова, друмова, мостова (фурія), студеноца (бунара) и друга.

Гдѣ много людій ускупа живи, шу се мора нѣкій редъ држаши, и мора се чуваши,
80 да єданъ другоме ни коє шшеше неначини, ни лично ни на добру и иманю, да нико шуфи права невреѣа, и да свакій свою дужность свршуе.

О шоме се имаю по селима кнезови као
85 начелници обштине стараши; они имаю бдиши за сигурность лица и иманя; они се имаю стараши, да су друмови оправлѣни чисти и да су ноѣу сигурни; да є свуда права мѣра и вага, да се нигдѣ ни коя
90 стварь, єло ни пиѣ покварено и по здравлѣ шкодливо непродає, и пр.

Да се све ове бrige и пошребе сбинуши могу, шреба и трошкова и шруда и увиѣеня. Обштинско є главарство зашто да изпишуе и
95 увиди шша све шреба, и да свой мудрый савѣшъ дає, како ће се што найболѣ по обштину и нѣно благо свршиши, а сви оштали

жишелъи имаю свакій по своемо могуѣшву, новцемъ помоѣи, да се ови шрошкови измоѣи могу. Ово се купи порезомъ. Порезъ независи 100 одъ волѣ ни кнеза ни кмешова' ни поединыхъ людѣи изъ обштинѣ, него є закономъ нареѣенъ, и мора се давати. Ако што одъ овыхъ прилога прешече, то оштає као сувениакъ у обштинской благайницы (каси) као обштин- 105 ско благо. Као што свакій човѣкъ мудроумъ и чуванѣмъ себи блага набавиши и обогатиши се може, тако и што може и обштина с' помоѣу овогъ зашшеѣенога блага обогатиши и кадра є после обштинске дашке 110 сманяши, и обштитеполезна и благошворна заведенѣя установиши и умложиши.

Сви жишелъи єдногъ мѣста, ил' кадкадѣ више мѣста уєдно што к' єднои цркви спадаю, сачиняваю єдну парохію ил' єдну црковну (парохіялну) обштину. Овдѣ є парохъ глава; кои се и душепопечитель зове, єрбо се о душевномъ благу своихъ парохіяна' стараши и ма.

Парохъ є свештена власшь у своіой об- 120 штинѣ, онъ є уєдно и начелникъ школа. Онъ се стара за науку христіянску у школи, казує слово Божіє, дає свеще шайне, шѣши болнике и пр. Будуѣи да є парохъ по своіой свештой служби саучастникъ у свыма 125 радостима и бѣдама своихъ парохіяна', и ныма одъ колевке па до гроба ныногъ са

своимъ свешымъ чиновыма у помоги сшои,
 130 зашто є онъ парохіяномъ своимъ великій до-
 брошворъ; они га смашраю и почишую, као
 свога свешшенога ошца. Кадъ є коя парохія
 врло велика, онда се пароху дода по еданъ
 свешшеникъ у помоћъ, или се подѣли об-
 щина на више парохія.

IV. Срезъ и земля.

Нѣколико община са цѣлымъ просто-
 ромъ своихъ земаля, гдѣ живе, сачиняваю
 уедно еданъ срезъ, и сшое подъ срезкомъ
 власши или срезкимъ начелничствомъ, кое
 5 све срезке послове одиравя. Срезка власшь
 сшои у едномъ главніємъ мѣшту свога среза,
 и шо се мѣшто зове срезконачалничко.
 Тамо се скупаляю на одреѣене службене
 дане, сви общински поглавари, да налоге
 10 прійме свакій за свою общину, ил' да сва-
 кій о своіой общини извѣстїе даде, ил' да
 поученя прійми. Ту се шужбе даю, распе-
 размирую, злоупотреблѣня забранюю, и на-
 редбе оглашую, кое су за общый и явный
 15 редъ и миръ, и за сигурность личну и иманя
 нуждне. Ту се сви изъ цѣлогъ среза данцы
 донесу, у общу кнѣигу уводе, шу се дого-
 вори и увѣши пошврѣую, шу се чине уредбе
 о управи наслѣдства, о насшояваню надъ
 20 занашыма и шрговини, и чине уредбе, да се

царске заповѣсти шочно наблюдаваю, да шымъ благо обштина' и свакогъ поединогъ жишеля унапређено буде.

Свакій има право, чимъ се одъ кога годъ у своме праву уверењъ осѣши и у свомъ ²⁵ занашу и живоша начину смешенъ, у своме иманю, свомъ добру ил' своіой личности оштећенъ, ил' се у опасности држи, кодъ срезке власши савѣща заискаши и помоћи тражиши, а власць є дужна, сваку шужбу ³⁰ свойски прешресши, и оштећеномъ у помоћи быши, да му се штета накнади, и повређено право осигура. То є царева воля, кои законе дає, и кои є срезке власши за извршенъ закона поставіо и опуномоћио. ³⁵

Надъ срезскомъ власши стои земаљска власць, шакоћеръ намѣстничство названа. Ово є найвышша владѣтельска власць сваке землѣ, и стои обычно у главномъ граду ше землѣ. ⁴⁰

У Ческой и Галиціи окружне су власши као посредне између срезке власши и намѣстничства.

Свакій човѣкъ има право, кадъ ніє у своіой ствари са одсудомъ срезке ил' окружне ⁴⁵ власши задоволянъ, на вышу се власць обратиши, а ова има дужность, сшваръ шу поново прешресати, све основе за и прошивъ шужишеля добро извидиши и пресуду даши, коіомъ се пресуда нижнихъ власшій за пра- ⁵⁰

ведну прогласи и пошверди, ил' за неправ-
ведну прогласи и одбаџи.

Осимъ овы има за нѣкое предмете
юущѣ особыши власшій, као што су: су-
55 дови, финанціалне власши. У свакој земљи
посшои шакоферь земаљскій саборъ, кои
испунява права, на која є онъ уставомъ
упућенъ.

Ова права сосшоєє на учасшію у законо-
60 давству и на управи земаљски послова.

У. Царъ и царство.

Све ускупиъ кралѣвине и землѣ, коє подъ
владѣніемъ нашегъ наймилосшивіегъ цара сѣ-
динѣне сшоє, сачиняєаю наше царство, ау-
стрійску царевину или аустрійску државу.

5 На челу царства сшои као врховна
глава државе Нѣгово цесаро - кралѣв-
ско апосшолическо Величешво
Царъ аустрійскій, Божіомъ милосшію
и закономъ наслѣдсва, кои є владѣшель-
10 ской породици Хабсбургско - Лотринской ау-
стрійско - царскій прешолъ предао.

Царъ є владѣшель цѣлога Царства, у
нѣговой є власши о рашу и миру рѣшаваши,
са споляшнымъ силама уговоре заключава-
15 ши, дворске и државне службе, достоин-
ства и ошличія даваши, осуѣене помило-
ваши и ш. д. Онъ є шакоферь врховный за-

повѣдникъ надъ цѣломъ войскомъ или военномъ силомъ царства.

По дѣржавно-основнимъ законима одъ 20 20. Окшобра 1860. и 26. Фебруара 1861. године, кое є Нѣгово цесаро-кралѣвско апостолическо Величешво дало, извршава царъ заєдно съ дѣржавнимъ савѣшомъ законодавство у дѣржавнимъ, а заєдно са земальскимъ 25 саборомъ у земальскимъ пословима.

Непосредствено Цару подчинѣна су министерства и друге различно назване врховне власши, а ове се просширу кое на цѣло царство, кое пакъ на поєдине нѣгове части. 30

Чланови свію власши обвезани су заклешвомъ, да феду Цару и ушаву на благо царства и землѣ дужности свое вѣрно испуњаваши.

Поданицы дужни су Цару и власшима, 35 кое службу свою са на нѣи пренешеной власши извршую, покорни быши.

Но нѣе покорносћу само све учинѣно: любавъ є шекъ извршенѣ закона у ономъ вышемъ смыслу, по комъ и христіянство 40 граѣанску добродѣшель разумѣва.

Добаръ граѣанинъ свойски се стара не само за свою домаћу, него и за обштинску економію, и помаже дѣломъ унапредити свое добро, увидивши, да є благо собствене 45 му куће са благомъ общине найшѣшиѣ скопчано.

Ишо тако има онъ саучасшїя о на-
предку како оне землѣ, у кою спада, тако
50 и цѣлогъ великогъ и моќногъ царства.

Свака бы пакъ одъ шоликій кралѣвина
и земаля, коє сачиняваю Аустрію, была
сама за себе несамоштална и слаба. Но
едино у неразлучномъ савезу подъ владѣ-
55 нїемъ нашегъ наймилосливїегъ цара поредъ
заєднички државны закона, заєднички уре-
ѣнїя за споляшню и унушрашню сигурностъ,
може не само поєдна земля кодъ свойй осо-
бышы уреѣнїя, него и домовина кодъ свойй
60 собствены свойства осташи и процвѣшати.

Тко є о шомъ искрено увѣренъ, и шко
се по шоме влада, шко любовъ према оше-
честву равнимъ начиномъ и према цару и
царевини крѣико осеѣа, шай є правый до-
65 мородацъ.

Тако су и наши етари мыслили, кои
су прошивъ унушрашњи и споляшњи не-
прїяшеля шо родолюбїе крвлю и иманѣмъ
своимъ запечашили; па и миѣмо тако чи-
70 ниши, благословомъ и помоћу божїомъ у
срешне и несрешне дане вѣрни осташи, и у
име Божїе за домъ и дзоръ, за владѣшеля
и ошечество, за цара и царевину дѣлаши.

Садржай.

Прво оддѣленѣ.

Приповѣдке, пѣсме, житія, св. пословице
и мудра изреченія.

	Страна
1. Народна Химна	3
2. Науке Еванѣлске	5
3. Постоянство у вѣри	10
4. Св. Евангелистъ Марко	11
5. Господу правде	14
6. Апостолске науке	15
7. Христіанска любовь	18
8. Путникъ	19
9. Господу Заштитнику	20
10. Родители	21
11. Св. Іованъ милостивый	24
12. Изъ кнѣига' Мойсеовыхъ	27
13. Св. Николи	33
14. Добрый Пастырь	34
15. Изъ кнѣига Соломоновыхъ	38
16. Св. Отаць Николай	45
17. Лѣпа побѣда	48
18. Па онда	55
19. Рождество Христово	56
20. Изъ кнѣига Сираховыхъ	57

	Страна
21. Путовоѣа	63
22. Честитанѣ на ново лѣто	64
23. Св. Савви	68
24. Изъ кнѣига' Товѣнныхъ	69
25. Занатъ	71
26. Народне пословице	73
27. Частный креть Христовъ	80
28. Законѣ здравля	86
29. Добре науке	88
30. Школске пословице	91
31. Ютренѣи часѣ	95
32. Юштъ нѣка мудра изреченѣя	96

Друго оддѣленѣ

изъ природословныхъ наука'.

33. Конь	101
34. Коза	105
35. Слѣпый мишь	107
36. Кукавица	110
37. Ласте'	115
38. Змѣ	118
39. Бубе	123
40. Пчеле	128
41. Чокоть	132
42. Пирѣнацъ	137
43. Юштъ нѣка страна нами потребна растѣвѣя	139
I. Каѣа	140
II. Шеѣръ	143
III. Памукъ	146
44. Сунѣръ	148
45. Со	150
46. Злато и сребро	154
47. Гвождѣ и жива	160
48. Огреви	165

49. Водена пара	170
50. Продуженѣ о пари	172
51. Роса, слана, ниѣ	174
52. Магле и облаци	175
53. Киша, сиѣгъ, туча	178
54. Термометеръ	180
55. Барометеръ	187
56. Парна машина	191
57. Обтока и преображанѣ воде	194
58. Магнетъ	196
59. Електрицитетъ	199
I. Ђилибаръ	—
II. Бура	204
III. Громовоѣа	208
60. Телеграфъ	209

Треће оддѣленѣ

изъ науке о земљи и народу.

61. Хоризонтъ	213
62. Появленя на небу	215
63. Сунце	217
64. Ходеће, стояће и репате звѣзде	218
65. Видъ и мицанѣ землѣ	221
66. Земля и нѣни дѣлови	226
67. Европа	230
68. Европске државе	232
69. Жители Европе	237
70. Аустрѣйско царство	240
I. Частѣ царства	—
II. Подѣленѣ по свойству земалѣ	245
III. Землѣ и жители	349
1) Алпски предѣли	—
2) Каретски предѣли	259
3) Судетски предѣли	261
4) Карпатски предѣли	267

	Страна
71. О людской радиности	273
I. Човѣкъ потребує човѣка	—
II. Радѣ	274
III. Подѣленѣ послова'	276
IV. Промѣна и купѣ	281
V. Занати и фабрикѣ	284
VI. Трговина	288
72. О дружеству людскомѣ	291
I. Фамилія	—
II. Школа	294
III. Обштина	295
IV. Срезѣ и земля	300
V. Царѣ и царство	302

LIBRARY OF CONGRESS

0 002 638 974 4

